BERTOLT BRECHT

sosyalizm için yazılar

GÜNEBAKAN YAYINLARI

yeni ekitaplara ozelkitap grubunda.
Gruba “ Ozelbil Ekitap “ ı arkadaş olarak ekleyerek girebilirsiniz.

Bertolt Brecht

SOSYALİZM İÇİN YAZILAR

GÜNEBAKAN 5
Öğreti Kitapları 2

Bertolt Brecht
Sosyalizm İçin Yazılar

Günebakan Yayınları Ltd. Şti.
Nuruosmaniye Caddesi
Garant İşhanı 401
Cağaloğlu—İstanbul

Bertolt Brecht

SOSYALİZM İÇİN YAZILAR

Türkçesi
Mehmet Tim

GÜNEBAKAN YAYINLARI

Kapak

Sait Maden

Garanti Matbaacılık ve Neşriyat
Tel: 26 70 20 — 22 85 15 — İstanbul — 1977

İÇİNDEKİLER

Bertolt Brecht/7
Bu kitap üzerine/11
Toplum ve Politika Üzerine/13
Hakikati Yasaklamak/15
Satın Alınabilirlik/16
Oyuncu Heinrich George'a Açık Mektup/17
Kültürü Savunmak Amacıyla Toplanan Birinci Yazarlar Kurultayında Konuşma/26
Ütopyanın Gücü ve Güçsüzlüğü/36
Tüm Barbarlıkların Kaynağı/44
Kültürü Savunmak Amacıyla Toplanan İkinci Uluslararası Yazarlar Kurultayında Konuşma/45
Antifaşist Yazarların Başta Gelen Görevi/49
Sürgündeki Almanların Durumu Üzerine/50
Fikir İşçilerinin Tedirginliği/52
Savaşların Gerçek Nedenleri Üzerine/53
Ezilen Halkların «Magna Charta»sı Üzerine Notlar/57
«Reichstag» Yangını Dâvâsı/60
Fizikçilerin Tutumu/63
Yetişkin Bir Amerikalıya Mektuplar/65
Öteki Almanya/78
Amerika'ya karşı Girişimleri Soruşturan Kongre İçin Hazırlanan Konuşma/91

Biz «Ondokuzlar»/97
Barış İçin Öneriler/101
Felsefe Üzerine/133
Felsefenin Kaba Taslağı/135
Felsefe Üzerine/135
Bugünkü Felsefe Üzerine/136
Üstyapı Kuramı Üzerine Tezler/137
Pedagoji/140
Descartes'ın «Düşünceler»i Üzerine/141
Çok Fazla Düşünmeyi ve Erdemi Gerektiren Bir Varoluş Biçimi Olarak Kapitalizm/143
«Kendinde Şey» Üzerine/148
Kant'ın Bilinmeyen Kendinde Şeyi/150
Tasarım Eleştirisi/151
Diyalektik/152
Diyalektik Üzerine Notlar/154
Etkin Düşünme Üzerine/158
Sanat ve Estetik Üzerine/173
Sanat ve Sosyalizm Üzerine/175
Yazar/180
Marx'ın Yapıtı/182
Günümüzde Sanatın Gerekliliği Üzerine/184
Bir Haberleşme Aracı Olarak Radyo/187
İlerici Müziğe Yer Yok/197
Son Söz/200
Hakikati Yazmada Beş Güçlük/201
Sanat mı, Politika mı?/228
Sanatta Çıkar/230
Eleştirel Tavır/238
Ne Yapmalıyız?/239
Sanat ve Ahlâk/241

BERTOLT BRECHT

1898 / 10 Şubat'ta Augsburg'da doğdu.
1918 / Alman Ordusu'nda sıhhiye askeri.
1918 - 1920 / «Toplumdışıların Baal'i» (dramatik bir yaşamöyküsü).
1919 / «Gecede Davul Sesleri» (güldürü).
1920 / Münih Oda Tiyatrosu'nda dramaturg.
1921 - 1923 / «Kentlerin Fundalığında» (oyun).
1922 / Reinhard'ın Alman Tiyatrosu'nda yönetmen; «Gecede Davul Sesleri»'ne Berlin - Kleist Ödülü verildi.
1923 / «İngiltere Tarihinden İkinci Eduard'ın yaşamı.» (Christopher Marlow'un «Edward II» adlı eserinden esinlenerek Leon Feuchtwanger'le birlikte çalıştığı bir oyun).
1924 - 1926 / «Adam Adamdır» (güldürü).
1927 / «Ev İçin Dua Kitabı» (şiirler).
1928 / «Üç Kuruşluk Opera».
1928 - 1929 / «Mahagonny Kentinin Yükselişi ve Düşüşü» (opera metni); «Okyanus Uçuşu» (erkek ve kız çocukları için 'öğretici' radyo oyunu).
1929 / «Anlaşmanın Önemi» (Baden Şenliği için 'öğretici' oyun).
1929 - 1930 / «Evet Diyen Hayır Diyen» (okul

operaları); «Mezbahaların Kutsal Kızı Johanna» (oyun).

1930 / «Kuralla Kural Dışı» ('öğretici' oyun); «Önlem» ('öğretici' oyun).

1932 / «Ana» (Maksim Gorki'nin aynı adlı romanından bir tiyatro uyarlaması); «Üç Asker» (bir çocuk kitabı).

1932 - 1934/ «Yuvarlak Kafalarla Sivri Kafalar» (oyun).

1933 / Danimarka, İsveç, Finlandiya üzerinden 1941'de Amerika'ya göç.

1933 - 1934/ «Horasyalılar ile Kuriasyalılar» (çocuklar için 'öğretici' oyun).

1934 / «Beş Paralık Roman».

1936 - 1937/ «Carrar Ana'nın Silâhları» (oyun).

1937 / «Galile'nin Yaşamı» (oyun); «Bay Julius Caesar'ın İşleri» (roman);
Londra'da iki cilt olarak 'toplu eserler'i yayımlandı; «Üçüncü Reich'in Korku ve Sefaleti» (24 bölümlük oyun).

1938 / «Lukullus Soruşturması» (radyo oyunu).

1938 - 1940/ «Sezuan'ın İyi İnsanı» ('öğretici' mesel, bir oyun).

1939 / «Yiğit Ana ve Çocukları» (kronik, bir oyun); «Svendborg Şiirleri».

1940 / «Bay Puntilla ile Uşağı Matti» (halk oyunu).

1941 / «Arturo Ui'nin Kösteklenebilir Yükselişi» (oyun).

1942 - 1943/ «Simone Machard'ın Öyküsü» (oyun).

1944 - 1945/ «Şvayk İkinci Dünya Savaşı'nda» (Jaroslav Hasek'in romanından esinlenerek yazılmış bir oyun); «Kafkas Tebeşir Dairesi» (oyun).

1947 / Amerika'dan Zürih'e geçiş; Sophokles'in «Antigone»si üzerinde çalışmalar ve bir «Antigone» uygulaması.

1948 / Berlin'e dönüş.

1949 / 11 ocak tarihinde «Yiğit Ana ve Çocukları» oyununun sahnelenmesi; Berliner Ensemble'ın kuruluşu; «Takvim Öyküleri»; 1933'den bu yana yarım bırakılmış «Denemeler»in yeniden ele alınması; «Komün Günleri» (oyun).

1950 / «Lukullus'un Yargılanışı» (opera metni)

1951 / «Eğitmen» (Lenz'in eserinden uyarlanmış bir güldürü).

1953 / «Turandot ya da Aklayıcılar'ın Kongresi» (fragmanlar).

1954 / «Buckower Ağıtları» (şiirler).

1954 - 1959/ Eserlerinin on iki cilt olarak toplu basımı.

1956 / 14 Ağustos'ta Berlin'de öldü.

1957 / «Tiyatro İçin Yazılar».

1960 / «Bütün Şiirleri»nin altı cilt olarak yayımlanmasının başlangıcı;
«Üç Kuruşluk Kitap».

1961 / «Kaçakların Konuşmaları».

1969 / «Sinema Yazıları».

1973 / «Çalışma Güncesi (1938 - 1955)».

1975 / «Tui» (bir romanın fragmanları).

BU KİTAP ÜZERİNE

«Sosyalizm İçin Yazılar», Brecht'in yazarlığının başlangıcından ölümüne, sosyalizm mücadelesinin genel görünümünü çizecek yazıları içeriyor. Daha önce yayımladığımız «Sosyalist Gerçekçilik ve Toplum»da belirttiğimiz gibi, Brecht, yaşamın bütün verilerini, sanata ilişkin görüşlerinde olduğunca sosyalist bir perspektiften değerlendirmiştir. Sosyalist düzendeki ülkeleri ele alan yazılarının yanı sıra sosyalizme geçiş sürecindeki ükelerin ve halkların sorunlarına değinen yazılar da yazmıştır.

Çok geniş kapsamlı, çok değişik verilerden kaynaklanan bu yazıları, üç bölüme ayırdık. Yalnız, şunu hemen belirtelim ki, bölümler, kesin bir öbeklendirmeyi kapsamıyor. Okunduğunda görülecek; toplum ve politikadan söz eden Brecht, sanattan örnek getiriyor ya da sanata eğilmişken toplum ve politika sorunlarına geçiyor... Bu yüzden kitabın bölümlenmesi, görece değer ölçüleri çerçevesinde, yayınevince saptandı, ister istemez.

«Toplum ve politika üzerine»de faşizm öncesi Almanya'nın genelgörünümü çiziliyor, daha

sonra faşizm ve İkinci Dünya Savaşı çok yönlü bir şekilde eleştiriliyor. Savaşın bir anatomisi de diyebiliriz bu bölüme. Dolayısıyla tarihî değerinin yanı sıra, güncel anlamlar da taşıyor, güncelliğin ötesinde kuramsal yönsemeler gösteriyor bu yazılar.

«Felsefe üzerine» bölümünde, Brecht'in felsefeye ilişkin görüşlerinden bir seçmeye bağlı kalındı. Kuşkusuz bu seçme'nin eksiklikleri söz konusu edilebilir. İleride, Brecht'ten yayımlayacağımız başka öğreti kitaplarında, felsefe sorunlarına değinen öbür yazılarını da Türk okuruna ulaştırmaya çalışacağız.

«Sanat ve estetik üzerine» bölümündeyse, «Sosyalist Gerçekçiik ve Toplum»un genel bütüncüllüğü dışında kalan ve kitaba daha uygun nitelikte yazılar yer alıyor. Özellikle «Hakikati Yazmada Beş Güçlük» önemli bir yazı ve Türkçeye bütünüyle ilk kez çevriliyor...

«Sosyalizm İçin Yazılar»ı oluşturan ürünleri seçerken, hemen hemen tek ölçütümüz, bugünkü sorunlarımıza açıklık getirebilecek yazılara yer tanımak oldu. Okur, Brecht'in söylediklerini, salt belli yöreler için değil, bütün bir dünyanın sorunları için değerlendirilebilir kanımızca.

Yazıların tümü, Almanca asıllarmdan dilimize çevrilmiştir. Gerekli yerlerde açıklamalar eklenmiş; ancak açıklamalarda, okuru usandıracak bilgi yinelemelerine girişilmemiştir.

TOPLUM VE POLİTİKA ÜZERİNE

HAKİKATİ YASAKLAMAK

1.

Bugüne dek egemen sınıfın hoşlanmadığı her şey yasaklanırdı, ama bu yasaklamalar yasalara uygun değildi. Şimdi özgür düşünceyi, gerçekte doğal, değerli, katıksız sanatı, korku sonucunda belirmeyen içten inançları yasaklayan bir yasa çıktı ortaya.

2.

Bu yasanın gençliği koruma amacı güttüğü söyleniyor. Biz de gençliğin korunmasından yanayız. Ama siz, gençliğimize ekmek veremediğiniz gibi, onlara doğru yolu da gösteremezsiniz; ne açlıktan, ne de yanılgılardan koruyabilirsiniz onları. Savaşa, kaba güce özendiren bayağının bayağısı, zararlı edebiyattan nasıl koruyacaksınız gençliğimizi? Sizce gençlerimiz Buffalo-Bill-Dergileri okudukları için mi aç kaldılar?

3.

Bu yasa, gerçekte bize karşı çıkartıldı. Buffalo Bill'den söz ediyorsunuz, ama yasakladığınız yalnızca hakikat.
1926

Yazıda sözü edilen yasa, 1926 yılının Kasımında yürürlüğe girmiştir. «Gençliği koruma» amacını güden bu yasa, sözümona dokuncalı, «kötü» edebiyattan yeni kuşakları uzaklaştıracaktı. Geigelelim yasa koyucu, dokuncalı yayınlar gibisinden belirsiz bir sınırlandırmayla toplumcu, hattâ estetik özellikleri aşırı yetkilenmiş incelikli edebiyat ürünlerini de sansür etme olanağı kazanıyordu. Yirmi sekiz yaşındaki genç Brecht, o dönemde, artık ünlenmiş bir yazar ve tiyatro yönetmeniydi. Amacın çarpıklığını yansıtarak, egemen güçlere karşı olduğunu da açığa çıkarıyordu.

SATIN ALINABİLİRLİK

Örneğin birkaç kuruş parayla herkes satın alınabilir mi? On kişiden dokuzu satın alınabilir. Satın alınanlardan yedisine iş bulunabilir.

İkisine bulunamaz. Peki onuncu kişi ne olacak? O, satın alınamaz. Doğruyu yazmalarına izin verilmeyen yüz kişiden onu, hesabımıza göre satın alınamaz soydan kişiler. Herkesin yazma olanakları tıkanabilir mi? Bu dokuzunun yazma olanakları tıkanabilir.

Brecht'in «satılık» yazarları, her türlü metafizik, soyut ahlâk ölçütlerinin dışına çıkarak, «iş» sorunuyla değerlendirmesi çok önemli. Ayrıca, «doğruyu» yazmaktan caymak, yazarlığın batkısını kabullenmekle eşdeğerli Brecht'e göre.

OYUNCU HEINRICH GEORGE'A AÇIK MEKTUP

Size bir soru yöneltmek zorundayız. Söyleyebilir misiniz bize, Devlet Tiyatrosu'ndan meslekdaşınız Hans Otto nerde?

SA-Çeteleri'nce kaçırıldığını, bir süre hapsedildiğini ve daha sonra aldığı ölümcül yaralar dolayısıyla bir hastaneye götürülüp bırakıldığını işittik. Birkaçımız onun hastanede öldüğünden bile kuşkulanıyor. Gidip bir bakamaz mısınız ona?

Bugünkü düzene karşı koyma konusunda

hiçbir kuşkuyu üzerinize çekmediğinizi de işittik. Bizim gibi komünistlerle uzun süre birlikte çalışmanızın bir yanılgı olduğunu hemencek kabullenmiş olmalısınız. Tümüyle boyundurukları altına girdiğinizden, bir zamanlar sizin de kötücül saydığınız düşmanlarımızın en tafralı övgülerini topluyor olmalısınız. Otto'yu arayabileceğinizi varsayabiliriz.

Biliyorsunuz, sıradan bir insan değil söz konusu ettiğimiz kişi. Gerçek oyunculuk sanatının uygulanabilmesi için nelerin gerektiğini araştıran, bu konuda ölesiye didinen kişilerdendi o. Düşündükleri gelişigüzel şeyler değildi; büyük bir oyun sanatının, kültürlü bir halkın onur duyacağı bir tiyatronun oluşabilmesi için bütün toplumsal ilişkilerin kökünden değişmesi gerektiği sonucuna varmış; düşünceleriyse, bunu amaçlayan bilgileri geliştirmeye yönelmişti. Sıradan kişiler karşı çıkabilirler ona, bir oyuncunun tiyatro yapabilmesi için bunca şeyin gerekmediğini savunabilirler. Bu iş için yalnızca yeteneğin gerektiğini söyleyebilirler. Ama uğraş arkadaşınız Otto'nun oyunculuk anlayışı bambaşkaydı: Ona göre salt yetenekle iş bitmiyordu. Yetenek kolayca satın alınabilirdi, çantada keklikti onca; her ödeme gücü olana kiralanabilir, her istenen amacın buyruğuna yanıt getirebilirdi yetenek, en kirli amaçların bile.

Böylesine yeteneklerin birdenbire yalan söylemeye başlamasına ne gerek var: Kolayca kandırılabilir böyleleri; gördükleri eğitimle, aldıkları bilgiyle, edindikleri sorum duygusuyla

hiç de bağdaşmayacak amaçlar için kullanılabilirler. Siz de yeteneklisiniz, ama yeteneğiniz sizi kirli amaçlardan korumaya yetmiyor; önünüze yerleştirilmiş kanlı sıralardan alkış toplamanıza da köstek vurmuyor.

Bu nedenle, gerçek bir oyunculuk sanatına varabilmek için, yetenekten özge şeylerin de gerektiğini ayrımsamıştı dostumuz Otto. Mülkiyet ilişkilerinin kökten değişmesi, insan sömürüsünün kesinlikle ortadan kalkması, yabancılaşmış emeğe dadanan asalakların iz bırakmayacak biçimde yok olmaları, baskıcı devlet mekanizmasının yıkılması; halkı; Otto'nun düşündüğü tiyatro sanatını, yani olgun-doğru-yararlı tiyatro sanatını yaratabilecek düzeye getirebilecekti; Otto bunları belirleyecek, açıklayacak kerte ileri gitmişti.

Görüşlerinden sonuna kadar ödün vermedi, böylesine bir değişimi en ince ayrıntılarına dek düşündü, değişimde oyuncu olarak üstlenebileceği görevlere kafa yordu. Mücadelede oyuncunun da yer alması gerektiği sonucuna vardı; kendisini egemen sınıfın yardakçısı yapan, birkaç asalağı eğlendirmekle yükümlü soytarılara dönüştüren toplum düzenine oyuncu da başkaldırmalıydı.

Kafasındaki düşüncelerin gerektirdiği her türlü görevi üstlenmeye hazırdı; bir yarar sağlayabilecek en önemsiz görevleri bile kabullenir, sonuna dek inançla çalışırdı. Meslekdaşlarının ekonomik durumlarıyla hep ilgilenir, örneğin onlara iş bularak en basit, en gündelik sorun-

larını çözümlemeye uğraşırdı. Ona göre bu yolda savaşmak, şaşırtılan, savsaklanan, sürekli yanıltılan insanlığın en büyük davâsında kendine düşen görevi yerine getirmek anlamına geliyordu. Kendisine hiçbir zaman ün kazandırmayacak çok iş yüklendi. Kendisi adına verdiği karar, kaçak bir karar değildi. Kararı hep kesindi. Sömürüye ve baskılara karşı savaşmanın büyük bir gözüpekliği gereksindiği şu günlerde, korkunç yaralarıyla bunca zaman hastanede yatmak zorunda bırakıldı o.

Sizden dileğimiz, bu insanla ilgilenmeniz...

Boş zamanınız çok şimdi. Güç görevler beklemiyor artık sizi. Artık sahnede canlandırdıklarınız söz konusu edilmeye değmez şeyler; görkemli, gelgelelim eni konu saçma kimi ıvır zıvır... Burjuva sınıfının yükseliş döneminde ortaya çıkmış kimi yapıtları belirli bir yöntemle, ama teknik açıdan kuşkusuz eskimiş bir yöntemle «ramp ışıklarına çıkarmak» zorunda kalacaksınız. Mimik olarak, oyunculuk yetisi olarak elinizde ne kalmışsa, çıkarlarınız doğrultusunda onları satmak, tezgâhlamak işinize gelecek. Ama bu sözlerimizden, sanatın altın çağını ardımızda bıraktığımızı düşündüğümüz sonucu çıkarılmasın sakın!

Her yanda giderek azıtan sömürü, büyük halk kalabalıklarına karşı sürekli uygulanan baskı, sanatın ve eğitimin, yeteneklerin ve bilginin zorla her çeşit mala dönüştürülmesi, bütün bunlar toplumsal yaşamın tümünü olduğunca sanatı da giderek yozlaştırdı. Tiyatro, en tu-

tarlı uygulayıcılarının emekleriyle, özel mülkiyet adı verilen o zorlu, görkemli mi görkemli köleliğe karşı koymuş teknik güçlerden sayılıyordu. Gerçekte tiyatro, birkaç bilim koluyla ve siyasal hareketle yarışarak, ya da onlarla işbirliğine girişerek, egemen toplum düzenine karşı koyma eylemine çok yaklaşmıştı. Yaşamın doğru, anlamı bilerek bozulmamış betimlerini gerçekleştirmeye çalışıyordu; üstelik, çeşitli sorunların çözümüne açıklık getiren betimlerdi bunlar.

Yüzyılımızın başında ortaya çıkan empresyonizm ve dokuz yüz yirmilerin ekspresyonizmi çoktan susturulmuştu. 1910'larm o kaba saba natüralizmi, insanın dış dünyaya yönelik bağımlılığını, yok edilemez bağımlılığını gösteriyordu göstermesine; gelgelelim, toplum düzenini, toplumsal kurumların tümünü birer veri, birer doğa vergisi olarak niteliyordu. Tıpkı bunun gibi kaba bir idealist akım olan başka bir dalga, insanın özgür olması (emanzipation) gereğini yaymaya çalışıyor, ama bunun gereklerini yerine getirmiyordu.

Savaş, sanat için derin bir çatlak anlamını taşıyordu. İnsanlar korkunç acılarla haykırıyorlardı. Acı çekenler kürsüye çıkma olanağını bulmuştu. Sakatlar azarlıyorlardı kendilerini sakatlayanları. Kendini savunma içgüdüsünün doğurduğu tutuk tavır, insanlara çektirilen acıların nedeni ve gereği konusundaki bilgilerin hiçbirisini içermemesine karşm, yine de yazgıya bağlı dramatiği andırır bir oyun biçimini or-

taya çıkardı tiyatro alanında. Sanatçılar her şeyi acı çeken «iyi» insandan bekliyorlardı.

Tiyatro, artık, «insanları yöneten gizli güçleri» adlarıyla, dahası insanların, kişilerin adları ve sanlarıyla anmaya başlamıştı; onların gizli değil de gizlenmiş olduklarını göstermeye çalışacak kerte ileri gitmişti. Dış dünyanın, iktisadın, yazgının, kıyımın, hukukun insanlar tarafından gerçekleştirilen eylemler toplamı olduğu, bütün bunların yine insanlarca değiştirilebileceği kanıtlanmıştı. Tıpkı bilim alanında olduğunca, tiyatroda da ortadan kalkmıştı o karanlık egemenlikler. İnsanlar gözle görülebilecek kerte etkin bir duruma gelmişlerdi. Sanatın yeni ve çağdaş olanı, o büyük boyunduruğu gevşetmeyi amaçlamıştı.

Faşist karşı-devrim, üretim araçlarındaki özel mülkiyeti korumayı amaçlayan o büyük deney, bundan böyle insandan yana bilginin, insandan yana eylemin her alanında, özel mülkiyetin çıkarlarına dokunabilecek her şeyi bir vuruşta yerlere serdi; geleceğe dönük, ilerici her türlü eylemi durdurdu! Gök cisimlerinin yörüngelerinin bulunuşundan da söz etseniz, resmî makamlar tutumunuzu kükreyerek engelleyeceklerdi artık.

Siz ve dostlarınız geceleri oynatılan birer kuklaya dönüştünüz. Acıklı, zavallı tiyatro memurları olup çıktınız, alçaklıkla işbirliği yapıyorsunuz; cellâtlar tarafından «yönetilerek», sözünden dönmüşlere güven kazandırmaktan başka bir amaç taşımayan, onların eylemlerinin

tüyler ürpertici cinayetler olarak nitelendirilmesini engellemek anlamıyla eşdeğerli görevinizi yerine getirmek zorunda kalacaksınız. Kısa sürede şu deneyleri kazanmış olmalısınız: Tıpkı tükürülmüş su gibi, ağzınızda geveledığiniz sözlerin de tatsız tutsuz şeyler olduğunu göreceksiniz —çünkü o acımış su çoktan tükürüldü. Hangi dram kişisini canlandırırsanız canlandırın, hep yalan söyleyerek o kişi, kutularca uyuşturucu hap almış gibi anlamsız, sersem-sepelek davranışlarda bulunacak... İnsanoğlunu hiçbir kurtuluş umudunun bulunmadığı birtakım kamplara gönderenlerin önünde nasıl davranılabilirse, işte öyle davranmak zorunda kalacaksınız. İnsandan yana bütün kuruluşları yenilgiye uğratarak, temellerine dinamit koyan kişileri, erdemli kişiler; o kuruluşların tüm yapıcı, olumlu çabalarını da büyük bir ayıp gibi göstermeniz gerekecek. Her türlü bilimsel yenilik baskılar için kullanılacak: Sahnede bu durum, bayağılığını gizleyemeyen bir incelik, bir tutarlılık biçiminde ortaya çıkacak. Çünkü sıkıdüzen dedikleri, baş eğişten başka bir şey olmayacak. Oynadığınız dramlardaki yazgılar, gizlenmiş bir egemenliğin işine yarayacak; çünkü, şimdiden sonra, insanın yazgısının yine insanoğlunca belirlendiği gerçeği, bir kez daha insanlardan gizlenmek zorunda kalınacak. Müzik, «fareli köyün kavalcısının» yaşadığı günlerdeki işlevine geri dönecek: Gerçek bir büyüleme işlevine. Büyülü, tılsımlı değneğinizi sık kullanmak zorunda kalacaksınız, sevgili dost-

lar! Uğraş arkadaşınız Hans Otto, neye karşı savaştığını biliyordu! Nerede o şimdi?

Bir hiç yüzünden başınızı ağrıtmıyoruz sizin. Kesinlikle gerekli, olağanüstü bir adamla ilgilenmenizi diliyoruz sizden; sizin de içinde bulunduğunuz meslekte onun apayrı bir önemliliği vardı; az rastlanılır bir kişiydi Otto, satın alınamayan kişilerdendi.

İnanın, bu uğurda harcayacağınız zamana yazık olmayacak. Egemenliği bugün böylesine kanlı biçimde yürütenlerin boyunduruğu altına tümüyle girdiğinizi bilmem-kaç kez açıklayacağınız hiçbir görüşme, meslekdaşınız Otto'yu aramanıza, ya da onun yürüdüğü yolda yürümenize engel olmamalı. Belki böylelikle «Halk Gözlemcisi» («Völkische Beobachter») muhabirine işitilebilir bir bağırtıyla «Şu anda yaşamak ne güzel şey!» diye sayıklamanızın izlenimini de belleklerden silmeniz olası. Ama inanın bize: Yararınıza olur bu. Bir gün gelir, birkaç kişi (ya da milyonlarca kişi, neden olmasın?) ansızın şunu da sorabilir: Neyin uğruna yaşamak, bu adam için güzelmiş ki?!

Kanlı ellerden bir sadaka gibi size ulaşan alkışlara canla başla teşekkür etmemenizi, hem de üstüne basa basa salık vermek zorundayız. Barbarlığın sürekliliğine çarçabuk inanan, kıyımların engellenemez olduğunu sanan, bu nedenle de hemen *işbirliğine* girişebilen sizi ve benzerlerinizi uyarıyor, dönemlerin değişebilirliği üzerinde düşünmenizi diliyoruz.

1933

Brecht, bu mektubu yazdığı sıra, artık ülkesinden ayrılmıştı. Faşist düzenin o dönem için parlak sayılabilecek günleri yaşanıyordu Almanya'da. Tiyatro, görkemli bir gösteri niteliğine bürünerek, faşizmin istediği gerici eğitime katkıda bulunmaya zorlanmıştı. Bu görkemin sırlarını kazıyanlarsa, yöneticilerce «yok ediliyor»; baş eğenler, işbirliği yapanlar, her türlü rahata kavuşturuluyordu. Kuşkusuz bu durum yalnız Almanya için söz konusu değildi. İkinci Dünya Savaşı'nın en kudurgan günlerinde kara gömleklilere «sanatlarını» sunan ünlü Fransız sanatçıları da anımsanabilir...

Brecht, mektubunu «Proleter Devrimci Yazarlar Birliği»nin isteği üzerine yazmıştır. Faşist karşı-devrimin toplumbilimsel bir panoramasını mektuptan çıkarmak olası. Faşizm, oyuncunun (sanatçının da diyebiliriz) onurunu ortadan kaldırdığı gibi, kişiliğinden ve bireyselliğinden de soyutlayarak onu bir «kuklaya» dönüştürmüştür. Bu küçük tanımlama, tek başına, faşizmin topluma ve sanata ne getirebileceğini kanıtlamaktadır.

KÜLTÜRÜ SAVUNMAK AMACIYLA TOPLANAN BİRİNCİ YAZARLAR KURULTAYINDA KONUŞMA

Barbarlığa karşı kavga için zorunlu bir açıklama

Dostlarım, yeni bir şey söyleyeceğimi sanmıyorum; ama kültürün yüzyıllık bir sömürüden arta kalanını, yani bugünkü batı kültürünü kana boğmaya, pisliğe bulamaya hazırlanan güçlere karşı savaş vermek konusunda bir çift söz etmek isterim yine de. Bu güçlere karşı verilecek kavgayı etkin kılmaya, hepsinden önemlisi bu güçlerle sonuna dek savaşmaya kararlıysak, kanımca açıklığa kavuşturulması gerekli bir noktaya dikkatinizi çekmek isterim.

Faşizmin acılarını kendi gövdesinde ya da başka gövdelerde duyumsayan, bu nedenle yılgınlığa kapılan yazarlar, salt bu deneyleri edindiler diye faşizmin acılarına karşı savaşabilecek yetkinlikte sayılmamalıdırlar henüz. Bu acıları betimlemenin bir savaşım olarak yeteceğini sanabilir kimileri; hele büyük yazınsal yetenekleri ve yürekten öfkeleri aracılığıyla anlattıklarını etkili, etkileyici kılabilen yazarların tutumları, bu tutumları çok yararlı kimilerine göre. Kuşkusuz eylemde çok önemli bu betimler: «Tüyler ürpertici olaylar yaşanıyor. Olmamalı... İnsanlar dövülüyor, öldürülüyor.

Olmamalı... Bu konuda uzun uzadıya tartışmanın gereği ne? Nasılsa birileri çıkar, ortaya atılır, kıskıvrak yakalar zalimleri.» İşte tıpkı böyle düşünülüyor. Dostlarım, bu konuda uzun uzadıya tartışmalı, gerçekten gerekli bu.

Birileri çıkar belki, hattâ atılırlar da ortaya. Ama zalimleri kıskıvrak yakalamak güç iş. Öfkemize diyecek yok, düşmanımız da besbelli; ama nasıl tuzağa düşüreceğiz düşmanı? Şöyle diyebilir yazar: Haksızlığı gözler önüne sermektir benim görevim. Ve düşmanı alt etme görevini de böylelikle okura bırakabilir. Yazar er ya da geç pişman olur böyle düşündüğüne, yerinir. Öfkenin de, acıma duygusunun da kitleye bağlı, yığınsal bir olgu olduğunu ayrımsar; bu duygular yazarla birlikte yığınlarda da bulunduğu gibi, kolayca yok olabilir de. Ve en kötüsü de şudur: Bu duygular, en gerekli oldukları anda yiterler ortadan. Dostlarım anlatıyor: Arkadaşlarının kıyıma uğradıklarını başkalarına ilk açıkladıklarında, herkes dehşete kapılarak basmış yaygarayı, onlara, kıyıma uğrayanlara yardım edebilmek için ellerinden geleni esirgememişler. Ama o sıra öldürülenlerin sayısı, olsa olsa, yüz kişiymiş. Sonra bin kişiyi daha öldürmüşler; kıyımların, kırımların sonu gelmiyormuş; birden sessizlik kaplamış her yanı; artık çok az sayıda insan yardım etmeye çalışıyormuş arkadaşlarıma. İşte böyle: «Cinayetler çoğaldıkça göze batmaz olur. Acılar dayanılmazlığa varınca, kimse işitmez çığlıkları. Sokak ortasında, güpegündüz bir adamın evrile

çevrile dövüldüğünü görenler bir şey yapamazlar. Bunda şaşacak bir şey yok. Kıyımlar sağanak gibi halkın üstüne boşandıkça, kimse çıkıp dur diyemez onlara.»

Böyledir bu. Peki ne yapmalıyız? İnsanların bu tüyler ürpertici olayları görmezden gelişlerini engelleyecek bir yol yok mu? İnsan, kıyımları niçin görmezden gelir? Görmezden gelir, çünkü olup bitenleri engelleyecek bir yolu tek başına bulamaz. İnsan bir başkasına yardım edemeyecek durumdaysa, onun acılarıyla ilgilenmez hattâ! Yumruğun ne zaman, nereye, niçin ve hangi amaçla vurulduğunu bilirsek, engelleyebiliriz yüzümüze indirilen yumruğu. Düşük bir olasılıkla da olsa, atılan yumruğu engelleyebileceğimize inanıyorsak, işte ancak o zaman acırız yumrukla inleyen çaresize. Başka türlü uzun sürmez acıma duygumuz; balyozlar kurbanların kafasına inmeye başlar başlamaz biter. Peki öyleyse: Niçin iniyor balyozlar kurbanların kafasına? Niçin kültür, ya da kültürün bize arta kalanı böyle gemiden atılmış safra gibi bir yana bırakılıyor; niye milyonlarca insanın yaşamı, çoğunluğun yaşamı böylesine yoksullaşmış, yoksunlaşmış, yarı yarıya ya da tümüyle yok edilmiş?!

İçimizden kimileri bu soruları yanıtlıyorlar. Yanıtları şu: Bütün bunlar birer vahşet örneği. İnsanlığın bir bölümünü, giderek büyüyen bir bölümünü etkisi altına alan bir azgınlığa tanık olmaktayız onlara sorarsanız; nedeni belirsiz korkunç bir olayla karşı karşıyayız; nice-

dir bastırılmış ya da dizginlenmiş içgüdüsel kökenli bir canavarlığın ansızın gün ışığına çıkmasından başka bir şey değil bu onlara göre; canavarlığın ortaya çıkışı gibi, ansızın çekilip gideceğini de umuyorlar ola ki.

Soruyu böyle yanıtlayanlar, yanıtlarının pek çok şeyi açıklayamadığını seziyorlar. Vahşete doğal bir yıkım, yenilmez bir cehennemî güç görünümü yakıştırmanın pek doğru olmadığını kendileri de farkediyorlar.

Kısaca belirtmek gerekirse, insanoğlunun iyi eğitilmediğinden söz ediyorlar. Eğitim alanındaki kimi görevler savsaklanmış ya da aceleden başarılamamış onlara göre, Eğitim alanındaki eksikliklerimizi bütünlememiz gerekiyormuş. Canavarlığın yerine iyiliği aşılamalıymışız insanlara. O yüce sözcükleri, özgürlük tutkusu, onur, adalet gibi sözümona tarihin akışı içinde etkisi kanıtlanmış ve bizi bir kez de kurtarmış olan o büyülü sözcükleri yeniden dolamalıymışız dilimize. Büyülü sözcüklerden medet ummaya başladılar bile. Ne oluyor? Faşizmin canavarlık olduğu söyleniyor, bunun üzerine faşizm kendini savunmak için bağnazca övmeye başlıyor canavarlığı. Faşizmi bağnaz olmakla suçluyorlar, bu kez de bağnazlığı övüyor faşizm. Bunun akla aykırı olduğundan söz edilince de, aklı yerin dibine batırıyor.

Faşizme göre de eğitim savsaklanmış. Beyinleri etkilemeye, yürekleri katılaştırabilmeye bağlamış umudunu faşizm. İşkence odalarındaki canavarlıklara, bir de okulları, gazeteleri,

tiyatroları âlet ediyor. Faşizm, sabahtan akşama kadar durmamacasına, dinlenmemecesine eğitiyor bütün bir ulusu. Yığınlara verecek pek bir şeyleri yok ellerinde, bu nedenle eğitimden yarar umuyorlar. Faşizm yığınların karnını doyuramadığından azla yetinmeyi, nefsine hâkim olmayı, göztokluğunu öğretmek zorunda kalıyor. Üretimini düzene sokamıyor bir türlü, savaşları gereksiniyor; bu yüzden bireyci yiğitliği öğretmeye çalışıyor kitlelere. Canını hiçe sayan kurbanları gereksiniyor, özveri duygusunu aşılamaya çabalıyor insanlara. Bu soy ülküler, katı buyruklar, ağızlarda sakız; bunların bazıları da yüce ülküler, yüce buyruklar hiç kuşkusuz...

Yalnız, bu ülkülerin neye yaradığını, eğiticilerin kimler olduğunu ve bu eğitimden kimlerin yararlandığını çok iyi biliyoruz —bu eğitimden yararlananlar, eğitilenler değil. Peki, bizim ülkülerden ne haber? Canavarlıktan tiksinenlerimiz, barbarlığı farkedenlerimiz de, gördüğümüz üzere salt eğitimden söz ediyorlar; ruhları eğitelim diyorlar —başkaca bir şey söyledikleri yok. İnsanlara iyiliğin aşılanması gereğini vurguluyorlar. Ama iyiliğe kavuşmak için iyiliği istemek yetmez ki; *en kötü koşullar* altında bile, salt iyiliği çağırmak yetmez iyiliğe ulaşmaya; barbarlık da çağrıldığı gibi gelmedi tepemize.

Barbarlığın, barbarlık ereğiyle ortaya çıktığına inanmıyorum. İnsanlığın işin içinde iş olmadan da barbarlığa başvurabileceğini söyle-

yenlerin bu acımasız suçlamalarından korumalıyız insanlığı; dostum Feuchtwanger, «Alçaklık, kişisel çıkardan üstündür,» (1) derken bir Nazi savsözünü (slogan) kurnazlıkla değiştiriyor —ama yanılıyor. Canavarlığı doğuran canavarlık değil ki; barbarlığa baş vurulmadan yürütülemiyor kimi işler; barbarlığın ortaya çıkış nedeni bu işte!

Geldiğim küçük ülkede, öbür birçok ülkeyle karşılaştırılırsa, daha az korku verici olaylar görülüyor; yine de her hafta 5000 en besili davar yok ediliyor. Bu, çok kötü bir durum, ama kana susamışlığın öyle ansızın kudurması değil. Öyle olsaydı, durum bu denli kötü olmazdı. Tıpkı davarların yok edilmesi gibi, kültür değerlerinin yok edilmesi de barbarca içgüdülerle açıklanmaya hiç mi hiç gelmez. Her iki durumda da onca emeğe mal olmuş malların *bir bölümü* bir baş belâsı, bir ayakbağı haline geldiğinden silinip süpürülüyor. Beş kıtada egemenlik kuran açlık düşünülürse, bu tür eylemler birer suç kuşkusuz; ama hışımla, gazaplanmakla ilintisi yok bunların, çok şükür yok! Yeryüzünün birçok ülkesindeki toplumsal ko-

---

(1) Feuchtwanger'in bozduğu Nazi savsözü şu: «Gemeinnutz geht vor Eigennutz.» («Toplum çıkarı, kişisel çıkardan üstündür.») Bu savsözdeki ilk sözcük yerine «Gemeinheit» sözcüğü konursa, yukardaki anlam, bir ses oyununun aracılığıyla belirlenir. Feuchtwager, Brecht'in tiyatroda birlikte çalıştığı bir arkadaşıdır. Marlowe'un «Edward II» adlı yapıtını birlikte oyun haline getirmişlerdir. (Çev.)

şullar her tür suçu ödüllendiriyor; ama erdemler de çok pahalıya oturuyor kişilere. «İyi insan savunmasızdır, savunmasız olduğundan da sopayı indirirler kafasına, kaba güçle her şeyi elde etmek olası. Alçaklık on bin yıllık yer ediniyor kendine. İyilik ise korunmayı gereksiniyor, ama onu koruyan yok.»

İnsanlardan iyiliği korumalarını beklemekten kaçınalım! Olmayacak şeyleri dilemeyelim biz de! İnsanlara seslenip insanüstü güç harcamalarını istersek onlardan, yüce erdemlerini koruyarak korkunç durumlara, bizler gibi onların da katlanmalarını beklersek, sonra değiştirilebilir durumların değişmesinden yana olmadığımızı sanırlar, hesap sorarlar ergeç bizden! Yalnızca kültürü savunmakla yetinmeyi bırakalım!

Kültürden önce insanlara acıyalım! İnsanlar kurtulunca kültür de kurtulacaktır. Kültür insanlar için değil, insanlar kültür içindir demeye getirmeyelim sakın! Hayvanların insanlar için değil, insanların hayvanlar için toplandığı büyük hayvan pazarlarında olup biteni anımsatır sonra sözlerimiz!

Dostlarım, kötülüklerin kökenini düşünelim!

Hâlâ çok genç sayılan gezegenimizdeki kitleleri giderek etkisi altına alan bir öğreti, her kötülüğün kaynağının mülkiyet ilişkileri olduğunu söylüyor. Bütün büyük öğretiler gibi bu öğretiye de, geçerli mülkiyet ilişkilerinden ve bu mülkiyet ilişkilerinin korunması amacını ta-

şıyan barbarca yöntemlerden en çok zarar görmüş kalabalıklar dört elle sarılıyor. Bu öğreti yeryüzünün altıda birini kaplayan bir ülkede çoktan gerçekleşmiş; ezilenler ve mülksüzler egemenliği ele geçirmişler orda. Besin maddeleri gibi kültür değerlerini de bol keseden harcamıyorlar.

Yazarların çoğu faşizmin dehşetini görüp yılgınlığa kapılıyor, canavarlıkların kökenini farkedemiyor. Faşizmin canavarlığını, gereksiz bir canavarlık diye niteliyorlar; bu tuzağa hep düşülüyor. Mülkiyet ilişkilerine sımsıkı sarılıyorlar, çünkü faşizmin baskıları olmadan da mülkiyet ilişkilerinin korunabileceğini sanıyorlar. Ama mülkiyet ilişkilerini korumak için baskılar gerekli, baskı gerekiyor bunun için. Faşistler bu konuda yalan söylemiyorlar, hakikati dile getiriyorlar. Faşist zulümleri karşısında bizler kadar öfkelenen arkadaşlarımızdan kimileri, geçerli mülkiyet ilişkilerinin korunmasından yana oldukları için, ya da mülkiyet ilişkileri sorununu umursamadıklarından, giderek kuduran barbarlığa karşı kavga verecek, bu kavgayı sonuna dek yürütecek güçten de yoksundurlar; çünkü, barbarlığı gereksiz kılacak toplumsal ilişkilerin adını koyup kurulmasına yardım etmeye yanaşmıyorlar. Kötülüklerin kaynağını araştırırken üretim ilişkileriyle tanışanlar, derine, daha derine inerek; derine, çok derinlere kök salmış korkuların ve acıların kaynaştığı cehennemde buldular kendilerini; bu cehennemde, insanlığın çok küçük bir bölümü

amansız egemenliklerine dört elle sarılmıştı. İnsanlığın o çok küçük bölümü, birkaç kişinin mülkiyetini öteki insanların sömürülmesi pahasına dişiyle tırnağıyla savunuyordu; bu arada kendini savunmaya çabalamayan, ya da kendini savunmayan kültür, gözden çıkarılmış; insanlığın yüzyıllardır uğrunda yiğitçe savaştığı toplumsal ilişkileri düzenleyen bütün yasalar da hiçe sayılmıştı.

Dostlarım, mülkiyet ilişkilerinden söz edelim!

Giderek azıtan barbarlığa, dörtbir yana yayılan barbarlığa karşı savaş için söyleyeceklerim bu kadar; bütün bunların söylenmesi gerektiğine inanıyordum, söylediğim için de sevinçliyim.

Haziran, 1935

Brecht, bu konuşmayı 1935 yılı haziranında, Paris'te toplanan, yazı başlığında adı geçen kurultayda yapmıştır. Konuşma, o yılın ağustosunda, Prag'da yayımlanan «Neue Deutsche Blätter» adlı dergide çıkmıştır.

Faşizmin varlığını soyut bir ahlâk ve kültür meselesi biçiminde değerlendiren, mücadelelerini bu görüş açısının çerçevesinde yapan idealist yazarlara karşı çıkan Brecht, meselenin somut temellerini irdeliyor, özellikle mülkiyet ilişkilerinin toptan değiştirilmemesiyle faşizmin de alt edilemeyeceğini vurguluyor.

Kötülük, iyilik gibi kavramlar, marksist öğretiye kadar metafizik değerler olarak nitelendirilmiş; bu niteleyişe bağlı kalan idealist yazarlar da olguları hep tek yanlı irdelemek yanılgısına düşmüşlerdir. İyilikle kötülüğün temelinde tanrıyla şeytanı arayan bir Dostoyevski'ye oranla Brecht'in çok başka düşündüğü açık. Oranlamayı deşersek, Dostoyevski'nin büyük romanı «Cin Çarpmışlar»da, toplumsal devinimlerden yola çıkarak, Ekim devrimini haber verdiğini, ama devrimle kötülüğün sona ermeyeceğini, çünkü insanoğlunun şeytana tutsak olduğunu ileri süren tutumunu anımsayabiliriz. Brecht, Sovyetler Birliği'nde açlık, eşitsizlik gibi ilk elde ortadan kaldırılması gerekli olguların yanı sıra, kültürün de yeni baştan mirasına baktığını, zaman içinde insanlığın apayrı bir düzende, yeni nitelikleriyle var olabileceğini açıklıyor. Buna karşılık faşizme düşman görünen kimi yazarların, idealist tutumlarındaki iki yüzlülüğü çok açık bir dille belirtiyor. Yazgıcı Dostoyevski'nin büyüklüğüne asla ulaşamamış bu idealist yazarlar (Andrè Gide'e değinen yazısında Brecht meseleyi eni konu açıyor), gerçekte faşizme değil, faşizmin ellerinden almak zorunda kaldığı mülkleri olayına düşmanlık güdüp mücadele vermektedirler...

Faşizmi var eden koşulların başlıcasını iktisadî nedenlerde bulan Brecht, mülkiyet ilişkilerinden mutlaka söz etmenin gerekliliğine değiniyor ve bundan kaçınmış olan idealist yazarlarla kişisel ayrılığını kamu oyuna duyuruyor.

ÜTOPYANIN GÜCÜ VE GÜÇSÜZLÜĞÜ

Fransız yazarı André Gide, inançlarını dile getirdiği büyük yapıtına bir bölüm daha eklemiş. Yorulmak nedir bilmez Odysseus'u andıran bu yazar, serüvenlerle dolu yeni bir yolculuğun izlenimlerini anlatıyor; ancak bu izlenimleri hangi geminin güvertesinde kaleme aldığını ve bu geminin nereye gittiğini bize bir türlü açıklamıyor.

Son yanılgısını tattığı dönem için çizdiği görünümlere bakmış olan herkes, yazarın kimi endişelere kapılarak, o yeni ülkeye doğru yola çıkacağını da beklemiş olmalı. Gelgelelim Gide, o yeni ülkeyi bir bireyci olarak, evet-evet, bir bireyci olarak selâmladı.

Ülkesinden bıkıp bir yenisini arayan, mutluluklar dilenen bireyci çığlıklarını yatıştırma çabasındaki, kuşkusuz açgözlü biri olarak çıkmıştı yola; gerçekte aradığıysa *kendi* yeni ülkesiydi, belirli değil, belirsiz bir ülke arıyordu, şu ya da bu ülke değil, kendi yarattığı, kafasında biçimlendirdiği bir ülkeydi özlediği. Böylesi bir ülkeyi bulamadı. Görünüşe bakılırsa yoktu gezegenimizde onun aradığı ülke.

Oldukça hazırlıksız çıktı yola. Ama yol boyu çok sataştılar oncağıza. Ayakkabılarına yapışan tozu, çamuru getirmedi yalnızca. Şimdi çok şaşkın; ama şaşkınlığının nedeni, aradığı ülkenin yeryüzünde bulunmaması değil, tersine,

gittiği yerin aradığı ülke olmaması. Suçu, tümüyle gittiği ülkeye yüklüyor. Yolculuğunun ardından onun, «Gittiğim ülke şöyleydi ya da böyleydi, orda insanlar şunları bunları yapıyorlardı, ama orda olanları hiç anlamadım,» gibisinden konuşmayacağını, konuşamayacağını, bunu itiraf edemeyeceğini kavramak gerek. «Bir yargıya varmam gerek,» diye düşündü; vardığı yargıyı dile getirirken, gözlerini girişimine dikip ne yaptığını dikkatle izleyenlerden biriydi kendisi de. Başından beri, gittiği ülkenin nasıl bir yer olduğunu anlatmayı hiç düşünmemişti; düşündüğü tek şey, kendisini anlatmaktı tabiî, bu da kolayca gerçekleştirilebilirdi, söz konusu kitapçık apar topar kaleme alındı. Oturdu ve yazıverdi: Özgürlük üzerine safsatalar.

Çeşitli dönemlerde, çeşitli sınıfların özgürlük isteklerinin kesin çizgileriyle belirlenmiş olması özel bir durumdur; bu istek, genelde hep var olmuştur, ancak hep de sınırlı kalmıştır. Burjuva sınıfının özgürlük gereksinimi, yüzyıllar boyu birçok değişime uğramış olmasına karşın; temelde, bu gereksinim, feodalitenin koyduğu engellerden kurtulmaya yöneliktir ve feodal ilişkilerin değiştirilmesi amacını taşıdığı da açıkça görülmektedir. Burjuva sınıfının özgürlüğü rekabet üzerine kuruludur, bir yarışma özgürlüğüdür; birbiriyle yarışan bireyler özgür olmalıdırlar, çünkü yalnızca rekabet sürecinde birey olabilirler. Düşünce özgürlüğü isteğiyse, belirli düşüncelere, yani burjuva sınıfının düşüncelerine özgürlük tanınması isteğidir. Bur-

juva sınıfı, gücünü iktisadî alanda geliştirirken, düşünce özgürlüğüne uzun zaman, yalnızca iktisadî anlamda sınırlar koymuştu; çünkü, düşünceleri politik alanda etkin birer güç niteliğine dönüştüren araçların tümü burjuvazinin mülkiyetindeydi. Stalin Anayasası'nı tartışan Sovyet Kurultayı'nın konuşmacıları, işçi sınıfının tüm basımevlerini, kâğıt stoklarını, toplantı salonlarını ve radyo istasyonlarını ele geçirme, yönetme yolundaki isteklerinin kabul edilmesi gereğini tekrar tekrar vurguluyorlarsa, boşuna değil bu.

İşçi sınıfının düşüncesi nasıl oluşuyor, nasıl biçimleniyor? İdeolojilerini oluşturmak için çeşitli sınıfların birbirinden farklı örgütlenme biçimlerinden yararlandıklarını biliyoruz. Ortaçağ feodal imparatorluklarındaki derebeylerinin düşüncelerini birbirlerine karşılıklı kabul ettirirken uyguladıkları yöntem, İngiltere'nin burjuva parlamentolarında aynı amaç için baş vurulan yöntemlerden salt teknik açıdan bambaşkadır; proleter Sovyetler'deyse, işçi sınıfı ideolojisinin örgütlenmesinde kendine özgü, farklı bir yöntemin uygulanması olağandır; düşünce oluşturmanın bu tekniği, aynı konuda burjuva sınıfının zorunlu ve kaçınılmaz gördüğü kimi araçlara başvurulmasını gerektirmeyecek, başka araçların kullanılmasını gerektirecektir. Bu teknik, tartışılmalı, gizli tutulmamalıdır; uygulanan yöntem, burjuva araştırıcısına yabancı

geliyorsa, buna şaşmamalıdır. Başından beri, burjuva düşüncesinin oluşumunda güvenilebilir yönelmelerin ve eğilimlerin ortaya çıkmamasına dayanarak, işçi sınıfı ideolojisinin hiç belirmediği sonucuna varmak çok saçma olur. Kollektif (özel girişimsiz) bir sanayi yapısının yarattığı dev ürünlerin, dünyanın altıda birini kaplayan bir ülkenin tarımının tümüyle kollektifleştirilmesinin ve makinalaştırılmasının, ikibeş yıllık planın göze çarpan tüm başarılarının, yeryüzünün en geri kalmış, en tutucu ülkelerinden birindeki yüzyıllar boyu her türlü eğitimden yoksun bırakılmış bir halkın tüm sarsıntılı aşamaları atlatarak başardığı bunca işlerin, hiç ayak basılmamış, çetin bir yolda ilerleyen bu öncü çabaların, karşıt bir dünya görüşüne bağlanılarak, yeşil masa başında oturmuş, her türlü eleştiriden uzak birkaç kişi tarafından, diktatörce yöntemlerle gerçekleştirildiği düşünülebilir mi? Sonuçlara bakarak nedenleri çıkarmak, yeryüzündeki insanları odak alan böylesine pratikle ilintili bir eleştiride, başarılmış işlere dayanarak eleştirel görüşleri biçimlendirmek salık verilebilir uygun bir tutum olmaz mı? Ve bu eleştirinin biçimi üzerinde biraz kafa patlatmak gerekmez mi?

Şöyle diyor Gide: «Herkesin mutluluğu bireyin yok edilmesiyle (Entpersönlichung) kazanılıyor. Tek tek bireylerin ortadan kaldırılmasıyla erişiliyor toplumun mutluluğuna. Mutlu olabilmek için tek-biçim olmak zorundasınız.»

Burada insanların mutluluğu sorunu ortaya atılıyor, çok doğru bu: İnsanın, üstelik de çok sayıda insanın mutluluğunun başarı ölçüsü biçiminde kabul edilmesine imkân tanıyan bir düzen bugüne kadar hiç olmadı. Gide insanlardaki mutluluğu farkediyor; kitabının birçok yerinde söz ediyor bundan; ama öte yandan kuşkuya düşüyor, gördüklerinin gerçek mutluluk olup olmadığına, yani kendi kişisel tanımlarına uygun bir mutluluğu orada bulup bulamadığına karar veremiyor. Çok sayıda mutlu insan görmüş Gide, ama «birey» değilmiş onlar. Mutluymuşlar, ama tek-biçimmişler. Onların mutlulukları eksik değil, ama Gide'de eksik olan bir şey var. Böylelikle, mutluluğun az rastlanılır bir görüngü (Mangelerscheinung) olması dışında, bu konuya yeni bir yaklaşım, yeni bir bakış açısı kazandıramıyor Gide. Gördüğü gerçeklik, kafasında bir önyargı olarak taşıdığı ölçütleri değiştiremiyor bir türlü. Bir birey olarak mutlu dönmüyor oradan. Önceleri bireysellik olarak nitelediklerini, bundan sonra da bireysellik olarak kabul edecek, kafasındaki bireylerin yaşamadığı bir ülke gördü yalnızca: Yeryüzünün altıda birini kaplıyordu o ülke.

Bütün metafizikçi ünlüler gibi kuşkucu bir kişi Gide. Ama kuşkusu her yöne açılabilen, genel bir kuşku değil; sınıfına özgü, yani burjuvaziye özgü bir kuşku.

Burjuva sınıfı öteki sınıflara kuşkuyla bakar. Bireysellik kavramına karşı, yani bireyselliğin eni konu burjuvaca bir biçimi olan ken-

di kafasındaki bireysellik kavramına karşı hiçbir kuşkuya kapılmıyor Gide. Orada insanlar yepyeni, şimdiye dek hiç görülmemiş koşullar altında yaşıyorlar; büyük kitleler ilk kez olarak üretim araçları mülkiyetini ellerine geçirmişler; üretim araçlarının ürünlerini başkalarının sömürüsü için kullanmak yasaklanmış bireylere. Belki başka koşullar altında beliren bireyselliklere rastlanmıyor orada; böyle ama, yepyeni, farklı özelliklere sahip, toplumsal anlamda başka işlevler taşıyan bir bireysellik türü gelişiyor. Böyle bir bireyselliği bireysellikten saymıyor Gide. Buna karşılık, oradaki bireylerin kendilerine vergi özellikleri taşımadıklarından yakınıyor; oysa yepyeni bir çevrede yaşayan, yepyeni işlevleri üstlenen bireyler için o özelliklerin bir anlamı yoktur. Gide, Lucretius' un sözünü ettiği ölüleri anımsatıyor: Ölüm korkuları, kişilerin öldüklerinde yaşamlarını yitireceklerine inandıklarındandır; öldüklerinde yine var olacaklarını, ama yaşamdan yoksun bırakılmış olacaklarını tasarlamaktadırlar: Yaşamsız yaşamak gibi korkunç bir duruma düşen kişilerdir onlar.

Ama hepsi bir ve aynı görüşe sahiptir... Garip, ben oradayken çok çeşitli görüşleri dinlemiştim; Gide'in insanlarla ne üzerine konuştuğunu soruyorum kendi kendime. Acaba, iki kere ikinin kaç ettiğini sordu da, bundan dolayı mı yanıtlarda hiçbir farklılaşmaya rastlamadı?

İki kere ikinin dört etmesi denli kesenkes birkaç kuram vardır orada; bu kuramlar Gide için henüz her türlü farklılaşmaya kapalı bilgiler niteliğinde değildir.

Gerçekte partinin genel çizgisi eleştiriye kapalıdır. Ama yalnızca partinin düşmanı eleştiriye kapalıdır. Partinin genel çizgisi gazete manşetlerinde eleştirilmiyor gerçekten; o çizgiyi, geveze insan toplulukları şöminelerin başında saptamıyorlar ya da yadsımıyorlar da.. Parti politikasına karşı koyan tek bir kitap da yayımlanmıyor... Gelgelelim yaşamın kendisi eleştiriyor onları. Birkaç yıl önce, hızlı kolhozlaştırma sonucu ulaşılan çok hızlı üretim artışı, ülkeyi büyük bir tehlikeyle yüz yüze getirince, hiçbir gazete yazısında karşı çıkılmamıştı buna. Ama o üretim temposu sürdürüldü mü? Sürdürülmedi. Eleştirinin olduğunu kabul edebiliriz; üretim artış hızını düşüren etmeni eleştiri olarak adlandıramaz mıyız? Böylece alışılmamış bir eleştiri anlayışı, yeni bir eleştiri türü çıkar ortaya; olamaz mı? Direksiyon başına geçip araba kullanırken, bir yandan da otomobilimin gidişini eleştirmiş olurum.
1936

André Gide, Sovyetler Birliği'nden döndükten sonra sosyalizmin mutluluğa, özellikle birey

mutluluğuna uygun bir düzeni geliştiremediğini ve «geliştiremeyeceğini» ileri sürerek, sosyalizmle olan «flörtünden» vaz geçmişti. Düşüncelerini, 1936 yılında yayımlanan «Retour de L' U.R.S.S.» adlı yapıtında açıkladı.

Brecht, bu yazısını Gide'e tepki olarak yazmıştır. Sosyalist düzende bireyin var olup olamayacağı sorununa açıklık getiren radikal çözümlemelerinin yanı sıra, tepkinin sonucu olarak duyarlı davrandığı görüşler de göze çarpıyor. Yoksa, Brecht'in rejim ortodoksluklarına karşı çıkan pek çok yazısı vardır.

Gide, sosyalist düzende bireyselliği değil, gerçekte, kişisel dünyasına yatkın bireyciliği aramakta, bulamayınca tutarsız eleştirilere girişmektedir. Bir dönem aydınlarımızı çokça etkilemiş Gide'in yukarıda adı geçen yapıtının dilimize çevrilmemiş olması (sağcılarımız da yanaşmamıştır buna) çok ilginçtir. Gide, dünyaya bakışta «içtenliği» ön görmüş, ama içtenlikten somut, savunulabilir bir ahlâk yaratamamıştır. «Retour de L' U.R.S.S.», olayları bireyi ve bireyselliği temellendirecek etmenlerden soyutlayarak değerlendirir; son yaklaşımda, kendi kendini denetlemek zorundaki yeni bir düzenin isterilerini kavrayamaz.

TÜM BARBARLIKLARIN KAYNAĞI

Antifaşist yazarlar kurultayı gibi toplantılar, üretim araçlarındaki özel mülkiyetin her yola baş vurarak, özellikle kirli, karanlık yollardan korunmasına karşı çıkan insanların burjuva sınıfı içinden de yetişebileceğini gösteriyor. Birçok yazar (sayıları giderek artmakta bu yazarların) barbarca önlemleri doğuran ve gereksinen üretim araçları alanındaki özel mülkiyetle hiç ilgilenmemeye karar vermişken, başka yazarlar özel mülkiyete karşı her şeyi yapmaya hazırlar; bir başka yazarlar topluluğuysa, üretim araçlarının özel mülkiyetini koruyabilmek için onca tiksindikleri faşizmin baş vurduğu önlemlerin hiç de gerekmediğine umut bağlamışlar.

Böyle düşünenler, faşizme karşı verilen savaş için tam bir kazanç sayılamazlar. Faşist düzende yitip gidebilir, faşizme karşı hiçbir eylemde bulunmayabilir, üstelik faşizmin ekmeğine yağ sürecek her şeyi de yapabilir böyleleri. Üretim araçlarındaki özel mülkiyetin barbarlığa baş vurmadan korunabileceği yolundaki umutlarını yitirdikçe de kaypaklaşıp kaytarıyorlar. Her şeyden önce, tüm barbarlıkların kaynağının üretim araçlarındaki özel mülkiyet olduğunu farkedemiyor onlar; bunu görememeleri, barbarca önlemleri görmezden gelmeye dek götürür onları. Faşizmin kaynağının üretim araçla-

rının özel mülkiyeti olup olmadığı sorunu, yüz kongre masasında da tartışılsa, bu tartışmalardan insanlara usanç da gelse, bence şu kesin: Üretim araçlarındaki özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla, barbarlığın da kaynağının kurutulacağı umudunu taşımayanlar, faşizme karşı verilen kavgada güvenilir bir savaşçı sayılamazlar.

KÜLTÜRÜ SAVUNMAK AMACIYLA TOPLANAN İKİNCİ ULUSLARARASI YAZARLAR KURULTAYINDA KONUŞMA

Dört yılı aşkın bir süredir, yurdumda kültürün tüm görünümleriyle ölümcül tehlike bölgesine itildiğini belirten korkunç olaylar yaşanmakta. Faşizmin tırmanışı bütün dünyada ateşli tepkilere yol açtı, zorbalıklar nefret uyandırdı. Ama yüreği nefretle dolup taşanların birçoğu için olup bitenler arasındaki ilintiler yine de karanlık kaldı. Yaşanan bu olaylar tek tek gözlemlenmesine karşın, genelde bunların kültürü olmak ya da olmamak sorunuyla yüz yüze bırakan iç yüzü, olayların iç yüzü pek kavranamadı.

İspanya'daki korkunç olaylar, açık kentlerin, köylerin bombalanması, halkların toplu kıyımlara uğratılması giderek daha çok insanın

gözünü açıyor; faşizmin egemenliği ele geçirdiği benimkine benzer ülkelerde yaşanan, pek o kadar acıklı görünmemesine karşın, korkunçlukta onlardan hiç de aşağı kalmayan olayların taşıdığı anlamı, giderek daha çok sayıda insanın kavramasına yardımcı oluyor İspanya. Guernica kentinin yerle bir edilmesiyle, Alman sendika merkezlerinin 933 mayısında işgal edilmelerini aynı ortak o korkunç nedene bağlayabiliyor artık insanlar. Alanlarda, herkesin gözü önünde öldürülenlerin çığlıkları, duvarların ardında, Gestapo zindanlarında işkence görenlerin haykırışlarını büsbütün yankılandırıyor: Faşist diktatörler kendi ülkelerinin işçi sınıfına uyguladıkları yöntemleri, yabancı ülkelerin işçilerine de uygulamaya başladılar; Alman halkına, İtalyan halkına ne yaptılarsa, İspanyol halkına da onu yapıyorlar. Faşist diktatörler hangarlarını uçakla doldurdukça, kendi halkları yiyecek ekmek, tereyağı bulamayacak, ama yabancı halkların yaşamlarına bomba yağacaktır. Sendikalar tereyağı isteyip bombalara karşı çıkıyorlardı: Tabiî kapatıldılar. Diktatörlerin, savaşacak ordularına erat devşirirken de, sözüm ona mal piyasasına canlılık getirmek, aylak işgücünü harekete geçirmek amacıyla gönüllü işçilerden oluşan sivil taburlar kurarak, bunları sermayenin kucağına atarken de aynı yöntemleri kullandıklarını görmeyen kaldı mı ki artık?

Alman ve İtalyan işçi sınıflarının iktisadî ve politik örgütlerine karşı genel bir saldırıya

geçildiğinde, işçilerin dayanışma özgürlüğü, basının düşünce özgürlüğü hiçe sayılıp demokrasi boğazlandığında, kuşkusuz bütün bunların zorunlu sonucu olarak, kültüre karşı da genel bir saldırı başlayacaktı.

Sendikaların yıkımının, katedrallerin ve öteki kültür anıtlarının yıkımıyla eşdeğer olduğu hemen, ilk elde anlaşılamadı. Ama bunu kültür merkezlerine yapılan saldırılar izledi.

Politik ve iktisadî örgütleri elinden alınan İtalyan halkları, Alman halkları, kültür alanında ürün verme olanaklarını da yitirdiler —kendi tiyatrolarındaki becerileri izlerken bay Goebels'in bile canı sıkılıyor—; İspanyol halkıysa, toprağını ve demokrasisini silâhla savunurken kültür açısından da üretkenliğini korumuş oluyor: Savunduğu toprağın hektarıyla Prado Müzesi'ndeki tabloların birer santimetrekaresini de kurtarıyor.

Dediğimiz doğruysa, yani kültür, halkların toplam üretkenliklerinin ayrılmaz bir parçasıysa, aynı zorba saldırısı ekmeği aldığı *gibi* şiiri de alıyorsa halkların elinden, yani kültür böylesine elle tutulur, maddî bir şeyse, ne yapmalı o zaman kültürü savunmak için?

Kültür tek başına ne yapabilir? Savaşabilir mi? Savaşıyor: Demek ki savaşabilir. Bu kavganın kendine özgü çeşitli aşamaları vardır. Kültür ürünlerini yaratanlar, ülkelerindeki korkunç olaylardan ister istemez ürküyorlar, yılıyorlar önceleri. Ama barbarlığa, «Bu barbarlıktır!» diyebilmek bile savaşın başladığına işaret-

tir. Sonra barbarlığa karşı birleşiyorlar; savaş için zorunlu birleşmek. Bireysel kınamalar bildirilere, yakınmalar da kavga çağrılarına dönüşüyor. İşlenen suçları parmaklarıyla göstermekle yetinmiyorlar, suçların adını koyuyor, suçluların cezalandırılmasını istiyorlar. Baskıların ancak zalimlerin kökü kurutulunca ortadan kalkabileceğini, kaba güç kurbanlarına acınmak yerine, kaba güç kullananlara karşı acımasız davranmanın daha doğru olacağını, acıma duygusunun öfkeye, kaba güce karşı duyulan nefretin de kaba gücün ta kendisine dönüşmesi gerektiğini ayrımsıyorlar. Ayrıcalıklı sınıfın kaba gücüne halkın paramparça edilmiş gücüyle karşı koyulması gerektiğini görüyorlar.

Çünkü savaşların sonu gelmiyor. Kara yazgılı Habeşistan'a bomba yağdıran İtalyan uçak filoları, daha motorları soğumadan yine havalanıyorlar, Alman filolarıyla birlik olup, bu kez de İspanyol halkının başına belâ kesiliyorlar. Hayır, savaş bitmedi, Japon emperyalistlerinin uçak filoları da Çin'in üzerinde cirit atıyor.

Söz konusu ettiğimiz bu savaşlara ve bütün öteki savaşlara karşı savaş açılmalıdır; açılan bu savaş, savaş kurallarıyla yürütülmelidir.

Maddî silâhların saldırısına uğrayan kültürü, uzun bir süredir, oldukça uzun bir süredir manevî silâhlarla savunmaya çalışmaktayız; oysa kültür, yalnızca manevî değil, aynı zamanda maddî bir bütündür, bu nedenle de maddî silâhlarla savunulmalıdır.

Haziran 1937

Bu konuşma 1937 yılı haziranında, İspanya'nın Madrit ve öteki birkaç kentinde toplanan ikinci Kurultay için yazılmış, ilk kez 1937 yılı ekim ayında, Das Wort dergisinde yayımlanmıştır.

ANTİFAŞİST YAZARLARIN BAŞTA GELEN GÖREVİ

«Alman Yazarlarını Koruma Derneği»nin Paris'de toplanan genel kuruluna mektup

Değerli meslekdaşlar, sürgündeki yazarlar arasında giderek büyüyen uzlaşmazlıklara yol açan tartışmaları işitiyorum. Kimileri faşizme karşı yürütülen kavganın aramızdaki sosyalistlerden ayrı olarak geliştirilmesi gerektiğini düşünüyor olmalı. Bu sava karşı şu gerçeği saptamak isterim: Aramızdaki sosyalistler, Almanya'nın özgürlüğü ve demokrasisi için yürüttüğümüz ortak kavgada hiç bir özveriden kaçınmamışlardır. Faşizme karşı olan yazarların tümünden bu konuda tıpkı sosyalistler gibi davranmalarını istersek, çok şey beklemiş olmayız bence. Karışıklığın giderek arttığı bu günlerde, antifaşist yazarların başta gelen görevi, önemliyi önemsizden ayırırken biraz daha dikkatli olmak, biraz daha derinlemesine düşünmektedir. Faşizme karşı yorulmak bilmeden,

her türlü araca baş vurarak yürüttüğümüz geniş kapsamlı kavgamızı en olası geniş tabana yayabilmektir en önemli işimiz.

Dostça esenliklerimle: Bert Brecht

18 Ekim 1937

SÜRGÜNDEKİ ALMANLARIN DURUMU ÜZERİNE

Sürgündeki Almanlar, bu savaşta Almanya'nın yenilgisi için sözbirliğine varmış durumdalar. Alman silâhlarının kazandığı her zafere yas tutuyor, her yenilgiyi alkışlıyorlar. Her yenilginin binlerce Alman askerinin hayatına bedel olduğunu biliyorlar, ama her zafer de binlerce Alman askerinin hayatıyla ödenerek kazanılıyor. Hitler Almanyası'nın kaçınılmaz kesin yenilgisini, ülkemiz anlatılmaz acılarla karşılayacak. Ama sözü edilen zafer kazanılsaydı, işgal edilen, Almanya'ya bağlanan dünyanın tümü aynı acıların içine itilecekti. Bu kanlı baskıların, doymak bilmez kazançların sistemi, özgürlüğe düşman bu düzen, halkların yüzlerce yıldır, bunca kurban vererek elde ettiği değerlerin tümünü kocaman bir pislik dalgasıyla örtecek, yutacaktı. Almanya'nın kesin yenilgisi yalnızca öteki halkları değil, Alman halkını da sürekli korkudan kurtaracaktır. Hitler'le ordudaki,

diplomasideki ve sermayedeki yardakçıları Çekoslovakya'yı, İskandinav ülkelerini, Hollanda'yı, Belçika'yı, Fransa'yı, Balkanları, Beyaz Rusya'yı boyunduruk altına almadan önce Alman halkını boyunduruk altına almıştı. İlk yendiği halk, Alman halkıydı. Dünyanın tümünü ele geçirselerdi, Alman halkını da sürekli kanlı çizmeleri altında tutmayı başarabileceklerdi. Sürekli yeni kıtalara yayılan savaş gürültüleri içinde bizim bu güçsüz göçmen seslerimiz her şeye karşın kulaklara ulaşıyor; susturulan Alman halkının güçlü sesinden geriye bir tek bu zor işitilir haykırışlar kaldı çünkü. Konuşamayan Alman halkının söylemek istediklerini biz söylüyor, biz umuyoruz. Hitler'in ve yardakçılarının, sürekli yinelemekten hoşlandıkları gibi, bir başlarına Almanya olamayacaklarını söylüyoruz. Almanya'nın kendileri demek olduğunu öne sürerken utanmasız yalanlarının ilkini savuruyorlardı. Gerçekte onlar, ta kendileri, Çekler gibi, Fransızlar gibi, Almanları da tutsak kıldılar. Yabancı halkları ordu gücüyle ya da karşılanmayan söz verişlerle nasıl boyunduruk altına aldılarsa, Alman halkını da polis gücü ve propagandayla yendiler. Alman halkı gibi, Fransızların da, İngilizlerin de, Çeklerin de elini kolunu bağladılar propaganda yoluyla. Eli kolu bağlanmış olanlar uyanacaktır. Ya uyanacaklardır, ya da yok olup gideceklerdir. Hitler'le ordudaki, diplomasideki ve sermayedeki yardakçılarına karşı kazanılacak kesin zaferde Alman halkının payı çok büyük olacaktır.

Bizler bozguncu değiliz. Ülkesinin egemeni ve öteki halkların dostu, büyük, özgür bir Alman halkı için savaşmaya hazırız.
1943 yılları

FİKİR İŞÇİLERİNİN TEDİRGİNLİĞİ

Büyük savaşı izleyen yıllarda, sayısı hayli yüksek fikir işçisi bir tedirginliğin içine düştü. Savaşın yengiyle çıkanlara bile yarar sağlamayan, daha doğrusu onları rahatlamaktan bile uzak tutan korkunçlukları karşısında fikir işçileri düşünmeye koyuldular. Buna karşılık geniş halk kesimlerinin giderek artan acılarını daha çok duyar oldular fikir işçileri. Savaşın kargaşasından tüm insan ilişkilerini yepyeni bir düzene kavuşturma girişimleriyle her yerde tanınan bir işçi devletinin doğması, bu durumu daha da aydınlattı. Kapitalizmin günleri, birçok kapitalistin gözünde bile sayılı gibiydi. Kimileri, bunun uğursuz savaşın bitiminde ortaya çıkan geçici bir durum olduğunu ileri sürerek kendilerini ya da başkalarını aldatmaya çalıştılar; oysa bu arada unuttukları ya da unutturmak istedikleri bir nokta vardı. Bu durum, nedenini uğursuz savaşta bulmasından ötürü, henüz geçici diye nitelendirilemezdi. Çünkü savaş da, sistemin organik öğesi dışında kalan bir öğe

niteliğiyle kesin ve sürekli bir durum yaratabilirdi. Ama burada asıl önemli nokta, savaşın nedeni sorusunun karşılıksız kalmasıydı. Sürüp giden kargaşalıkları görüp de, tedirginliğe kapılan fikir işçileri, savaşları bağımsız, dışardan gelme, nedenleri belirsiz ve engellenemez yıkımlar olarak niteleyip, sürecin düzenli, olağan gelişimiyle savaşın ilişkisini kuramıyorlardı henüz. Savaştan kaçınılabilirdi onlara göre —suçlu arıyorlardı ya—, savaşlardan kaçınılabilince de savaşların sonuçları ortaya çıkmayacaktı.

SAVAŞLARIN GERÇEK NEDENLERİ ÜZERİNE

Einstein'ın varsayımına göre karanlık bir içgüdü, arada sırada insanları, adına savaş denen iğrenç taşkınlıkların kargaşasında tüm uygarlıklarını unutmaya ve bunca çabayla kurulmuş olan toplumu kirletmeye sürükler. Einstein'a göre, bu içgüdüyü azdıran, üç beş sayfa yazı ve bol coşkulu konuşmadır. Gerçek nedenlerin varlığı gerekmez. Savaşın görünürde gerçek, akla uygun ve tartışılmaya değer bir yararı bulunmadığından —çünkü nasıl olur da, insan, maddî, paraya ilişkin sorunların savaşla düzeltilebileceğinin düşünüldüğü gibisinden bir kuşkuya kapılabilir— doğal olarak, nedenle-

rin, tümüyle karanlıklarda, içgüdülerin evreninde aranması gerekir.

Einstein'ın, savaşların maddî çıkarlarda yatan gerçek nedenlerini görmesini engelleyen yanılgısı nerededir? Bu sorunun yanıtı şöyle: Sınıf kavgalarını algılayamaması! Einstein'ın, halk kitlelerinin savaştan yarar ummaması diye algıladığı, ezilen sınıfların savaştan yarar ummamalarıdır. İçinde bulunduğumuz savaşta savaşan halkın çoğunluğunun bu mücadeleden hiçbir gerçek yarar sağlayamaması, Einstein'ı, tozutmak için tartışılabilir nedenlere gerek duymayan karanlık ve tiksinç içgüdülerin varolduğu gibisinden umutsuz bir varsayıma götürmüştür. Oysa kapitalist düzende bir ulusun yazgısı büyük çoğunluk tarafından saptanmaz; büyük eylemlerin nedenini bu çoğunluğun yararları, isterleri oluşturmaz. Bu kitleler nedensiz, «yararsız» davranışlara zorlanmışlardır. Onlar, gerek güç dengesi, gerekse ideolojik açıdan yöneten kesimin elindedir. Bu kesim bir yandan örgütlenmenin verdiği güçle, öte yandan yazılar ve coşkulu konuşmalarla, sanki onların, yani ezilen çoğunluğun bu savaşta gerçek bir yararları varmış gibi davranmaya zorlar. Kanlı bir tavır alışa hazır olmakla öldürme tutkusu aynı şey değildir; öldürme tutkusu, birincisinin daha da soysuzlaşmış şeklidir. Başka bir söyleyişle, artık ortada gerçek yararlar vardır; ama bunlar, bütün bir ulusu, kendi yararlarına hizmet etmeye zorlayan bir azınlığa ilişkin yararlardır. Değişik sınıfların maddî yararları ara-

sındaki uyumsuzluğun sonucu olan sınıf kavgası, bir yandan savaşın gerçek —ve egemen sınıftan kaynaklanan— nedenini gizler; öte yandan bu nedene kayaklık bile eder. Ezilen sınıf, kendisine acı çektirenlerden kurtulamadığı sürece yazgısını düzeltebilmek için —kimi zaman da acı çektirenlerden kendi gücüyle kurtulabilmek için— tek çare olarak savaşı görür. Ufuktaki bir yağmadan, aldatıcılığı su götürmez bir taraf sıfatıyla olsa bile, pay almayı umar —yazılar ve coşkulu konuşmalar da onu böyle bir umudu besleme yolunda yüreklendirir; aydınlara ise böyle yazıları yayımlamaları ve konuşmalar yapmaları için gerek maddî, gerekse ideolojik yararlar sağlanır. Sözü edilen sınıf, savaşa yol açan ve rekabet durumundaki öteki devletlerce yapılan iktisadî baskıyı yönetici kesimden çok daha acı biçimde ve doğrudan doğruya duyar. Baskının büyük bir kısmının yabancı devletlerden geldiğine inandırılmak istenir. Bu sınıfın her şeyi göze almaya hazır oluşunun nedeni, içinde bulunduğu korkunç durumdur. Ne olursa olsun, durumunun olduğu gibi sürüp gitmesi olanaksızdır. Değişim için her yola baş vurmak, hiçbir özveriden çekinmemek zorundadır. Egemen sınıfın ezilen sınıfa sürekli olarak yönelen canavarca saldırıları, ezilen sınıfta, sürekli savaş içersinde algılanamayan, ama aydınların dikkatini çeken bir nihilizmin doğumuna yol açar.

Bu yazıyla «Antifaşist Yazarların Başta Gelen Görevi» arasında ilinti kurmak olası. Brecht, adını andığımız yazıda genel yaklaşımını belirtirken, burada, meseleyi tek bir kişinin düşünceleri çerçevesinde billûrlaştırıyor.

Einstein, Freud'la mektuplaşıyordu. Bu mektuplaşma çerçevesinde kendi kuramlarının yanı sıra, Freud'un savlarını da değerlendiriyor, siyasî olaylara da daha sonra, ondan edindiği bilgilerle yaklaşıyordu.

Mektuplaşma, Einstein'ın kişisel görüşlerini de içerecek biçimde, 1933 yılında, Paris'de yayımlandı. Kitap «Niçin Savaş» başlığını taşıyordu.

Bilgin, faşizmi ve insandaki savaş tutkusunu, savaşı bireysel psikolojinin verileriyle aydınlatmakla yetinmişti. Yazıda geçen «İçgüdü» ve benzeri kavramlar, kuşkusuz Freud'dan kaynaklanmıştır.

Oysa Brecht, savaşlara, faşizme bireysel psikolojinin verileriyle bakmanın yanılgılarını açıklıyor öncelikle. İkinci Dünya Savaşı'nı var eden toplumsal nedenlere değiniyor. Antifaşist olabilmek için tarihî maddecilikten sapmamanın gerekliliğini bir kez daha belirtiyor.

Duygusal karşı koyuşların işlevsizliğine işaret ettiği gibi, bunlardan doğabilecek bir nihilizmi de anımsatması çok ilginç. Nitekim savaş sonrasında, nihilizmi çağrıştıran bir düşünce ve edebiyat akımı doğmuş; yaşamın anlamsızlığı, insanın umutsuzluğu üzerine etkili eserler yazılmıştır.

«Sanat ve estetik üzerine» bölümünde bu anlayışın sosyalizme yararlı olup olmadığı meselesine değinen ilginç yazılar var. Einstein'ı yanıtlayan Brecht'in görüşleri, o yazılarla da bütünlük kazanmakta.

Savaş, Brecht'e göre, üstyapı kurumlarının kimi bireylerce sakatlanmasından değil, bireysellikle ilintisiz sınıf mücadeleleri yüzünden doğmaktadır. Bu yüzden de savaşı, insandaki «karanlık bir içgüdü»yle açıklamaya imkân yoktur... Savaşı engellemek isteyen aydınların ilk görevi, meselenin toplumsal nedenlerini kavramak ve kavratmak olmalıdır.

«Felsefe üzerine» bölümündeyse, Brecht'in üstyapı kurumlarını değerlendirdiğini, örnekse «Üstyapı Kuramı Üzerine Tezler» de sorunsala açıklık getirdiğini anımsatalım.

EZİLEN HALKLARIN «MAGNA CHARTA»SI ÜZERİNE NOTLAR

Nasıl istilâcı uluslarla savaşan büyük ulusların bir Magna Charta'sı varsa, ezilen ulusların da bir Magna Charta'sı olmalıdır. Eldeki bu belge nasıl tasarlanan amaçları içermişse, ezilen uluslar için düşündüğümüz ikinci Magna Charta da o ulusların tasarılarını içermelidir. Böyle ikinci bir belge olmazsa birincisi, bugüne dek köle gibi haraç ödemek zorunda kalmış ezi-

len halkların, bundan böyle dilenci gibi armağan kabul etmeye başlamaları biçiminde değerlendirilecektir.

Avrupa halklarını, yaşam koşullarının değişmesine olanak tanımayan liberal ülkülere göre yetiştirmeye çalışmak, tıpkı akciğerinden hasta birini iyileştirmeye çabalamadan ona öksürmemeyi öğretmeye benziyor.

Nazi düzeninin kolay kolay tanımlanamaz bir alçaklık olduğuna kuşku yok; ama sürüp giden büyük savaşları ortaya çıkaran ise bu alçaklık değil. Alman halkının bütünü alçak ya da savaş yanlısı sayılabilir mi hiç; hattâ Alman halkını boyunduruk altına alan sınıfların da savaş yanlısı olmaları, alçaklıklarıyla açıklanamaz.

Bürokrat ve asker soylularla birlikte sanayi ve büyük toprak mülkiyeti, giderek ortadan kalkışının acısını savaşla çıkarmaya çabalamakta. Almanya'daki büyük toprak sahipleri tahıl fiyatlarını dünya piyasasının üç katı düzeyinde tutmalarına karşın yine de iflâs durumundaydılar. Sanayi dev işsiz ordularını ancak tüketim malları üretimini hızlandırarak çalıştırabilirdi; ama üretilen tüketim mallarına pazar bulunamıyordu. Sanayi, baş vurabileceği tek imkâna dört elle sarılarak yıkım araçları, yani uçaklar, tanklar, toplar üretmeye başladı. Naziler saldırı ordularına erleri, partilerine yandaşları, kentlerin işsizlerinden ve borç içinde yü-

zen köylülerin çocuklarından buluyorlardı. Amansız bir terör ortamı egemendi ülkeye; aynı ortam bugün de var; ama terör, egemen sınıfların savaşı sürdürebilmelerini sağlayabilecek kadar amansızdır. Yani Alman halkını, dahası Nazi boyunduruğundaki öteki halkları savaşa sürmek için o denli, yaklaşık o denli teröre gerek vardır. «Gereksiz» terör biçiminde nitelenenler, söz konusu tabakaların ya da bireylerin savaşı yürütmek amacıyla gerek duydukları canavarlıklardan başka bir şey değildir.

Ama Alman halkını savaşa iten yalnızca terör değil. Bu olgu birçok kafayı kurcalamaya başladı.

Brecht, bu yazısında 1216'dan bu yana, Magna Charta fermanıyla güvence altına alınmış kişisel hak ve özgürlüklerin, çağımızda, ezilen - sömürülen sınıflar için hiçbir anlam taşımadığını anımsatıp; yasada kalan ya da egemen sınıfın yararına kullanılan bu tür hak ve özgürlüklerin yeniden gözden geçirilmesini öneriyor.

Magna Charta, bilindiği gibi, başta Amerika Birleşik Devletleri'ninki olmak üzere, birçok burjuva anayasasının «ruhu»nu oluşturmuştur.

Maddelerinin çağımız toplumları ve maddî ilişkileri için hayli yıpranmış olduğu açıktır. Bu durumda ezilen-sömürülen sınıfların ve yan-

daşlarının yeni bir «Magna Charta»yı gereksindikleri de ortadadır.

«REICHSTAG» YANGINI DÂVÂSI

Nazi yöntemi, akıl dışı bir dâvâyla, bundan on yıl önce, bütün dünyanın dikkatini, boyunduruk altına aldığı halkların ilkine, yani Alma halkına çekmişti.

Tarihin yazdığı en canavar yönetimlerden biri olan Nazi yönetimi, yalnızca Almanya'nın komşularından değil, aynı zamanda Almanya'ya çok uzak ülkelerden, hattâ Okyanuslar ötesi ülkelerden birçok yandaşlar edinmişti; bu yandaşlar ya da Nazi hayranları, yönetimin Alman halkının tümü tarafından sevildiğini ve coşkunca desteklendiğini bütün dünyaya yaymaya başlamışlardı bile.

İşte tam o sıra, bu düşündürücü dâvâ çıktı ortaya: «Reichstag» yangını dâvâsı.

Nazi süngüsü ve cobu altında, yıkılan cumhuriyetin satın alınmış ya da sindirilmiş yargıçları önünde, yedikleri dayaktan yarı ölü durumundaki tanıkların ifadeleriyle, ansızın gerçek olan şu korkunç görüntü bütün dünyanın gözleri önüne serildi: Büyük ve uygar bir halk, demokratik özgürlükleri sömüren silâhlı çetelerin elinde, bin bir dolap çeviren sanayicilere

ve asker-bürokratlara bağımlı kılınmakta, tüm özgürlüklerden yoksun bırakılmakta, ayaklar altında ezilmektedir. Dâvânın sanıkları, muhbirlere dönüştürülmektedir; büyük savaşçı Dimitroff, konuşması yasaklanmış Alman halkının sözcüsü durumuna geçmiştir.

Nazi yönetimi Almanya'yı ve dünyanın yarısını acılarla inlettikten sonra, bugün, artık uçurumun kenarına gelmiş bulunuyor. Uygar dünya, özgürlüğünü korumak için Hitler ordularını yenmek ve Alman halkını kurtarmak zorundadır. Ama Hitler yönetimiyle Almanya'nın birbirinden ayrılmamasından yarar uman kimi sesler, yeniden yükselmeye başlıyor.

Bu seslerin sahipleri, halklarla yönetimleri arasında büyük bir uçurumun olabileceği gerçeğini işitmekten pek hoşlanmıyorlar. Başındaki belâdan kurtulmaya çalışan Alman halkına, bu çabasında yardımcı olmak düşüncesi onlara pek çekici gelmiyor; çünkü onlar, halkların kurtuluşundan söz edilmesini pek hoş karşılamıyorlar.

Bırakın söz edelim bundan.

Bırakın Almanya'da halkın yönetime karşı vermekte olduğu kavganın aralıksız sürdüğünü, sürmekte olduğunu haykıralım bütün dünyaya. Nazi yönetiminin, düzene karşı savaşan iki milyondan fazla kadını ve erkeği toplama kamplarına gönderdiğini, zindanlara attığını biliyoruz. İki yüz bini aşkın insanı, yani yaklaşık tüm bir orduyu daha savaşın henüz başlangıcında tutsak kamplarına kapatmıştı Hitler. Bu iki yüz

bin Alman ilk savaş tutsaklarıydı işte onun. Bugün de Hitler'in Almanya'daki düşmanları, o'nu en seçkin birliklerden oluşan otuzu aşkın mekanize tümeni, yani SS'leri cephe gerisinde tutmaya, Alman halkına karşı polis olarak kullanmaya zorluyor.

Görmek isteyen herkes, Hitler'e karşı olan Almanların, özellikle Alman işçilerinin, Hitler' le ve onu görevlendirenlerle boğuşan müttefik uluslara yandaş olduklarını görebilir.

«Reichstag» yangını dâvâsı anısına, Hitler yönetimine karşı Almanya sınırları içinde kavga verenlere bu toplantıdan en içten selâmların gönderilmesini, bu kavgalarını sürdürmelerinin ve güçlendirmelerinin dilenmesini, Almanya'nın kurtuluşu için giriştikleri bu yiğitçe savaşımlarında onlara yardımcı olmak amacıyla Birleşik Devletler ve müttefik ordularının çoktan yola çıkmış bulunduğunun o yiğitlere bildirilmesini öneriyorum.

1943

Brecht'in sözünü ettiği dâvâ, Almanya'da, uzun süre yankılar uyandırmış, bütün dünyanın ilgisini çekmiştir. Olayı şöyle özetleyebiliriz:

Yönetimdeki Naziler, SA-gücüyle Alman Parlamento Sarayı'nı (Reichstag), 27 Şubat 1933 tarihinde yaktırıp, bunu, olağanüstü durum ilânı için bir sözde neden olarak kullanmış-

lardır. (28 Şubat 1933 tarihinde kabul edilen geçici yasayla, hükümete tam yetki verilmiştir.) Binlerce antifaşist kişi bu olaydan yararlanılarak tutuklanmıştır. 21 Eylül 1933'ten başlayarak, aynı yılın 23 Aralık'ına kadar Leipzig mahkemesi bu dâvâya bakmıştır. Dâvâ sırasında Alman Komünist Partisi, Sosyalist Parti ve öteki antifaşist partiler üzerinde baskılar gerçekleştirilmiştir. Dâvâda Bulgar mücadeleci Giorgi Dimitroff da yargılanmış, Dimitroff sonradan olayın gerisindeki hesapları kamu oyuna ve bütün dünyaya açıklamıştır.

FİZİKÇİLERİN TUTUMU

Fizikçilerin serinkanlı düşünmelerine çok önem verilir. Dendiğine bakılırsa, en eski düşünce alışkanlıklarını bir yana bırakmış kişilerin ta kendisiymiş onlar. Yarım yamalak nedenleri bile olsa, öz oğullarını babaları diye açıklamaktan ya da başkaca soğukkanlılık gerektiren işler yapmaktan kaçınmazlarmış. Sonra şu sav da ileri sürülür: Fizikçiler, kendilerini yüksek gördüklerinden, ya da artık eski savlardan usandıklarından yapmazlarmış bunu, çünkü bilimleri, en eski bilimlerdenmiş üstelik. Onları bu denli eski alanları bırakmaya zorlayan da, doğrudan doğruya *hesapları* olurmuş. Buna, on-

ların kendilerinin şaştığı denli şaşmadığımı itiraf etmem gerek. Yalnızca burjuva sınıfının bugüne kadar ne denli çok sağlam kanıyı ve idealleri bir yana bıraktığını düşünüyorum; onlar da bunu kendilerini yükseklerde gördüklerinden değil, ama salt *hesapların* zoruyla yaptılar. Sayıların dili önemlidir. Hesapların sonuçlarından kuşkulanmayı, ilerici karakterini yadsımayı aklımın ucundan bile geçirmiyorum. Adına burjuva aile düzeninin sarsılması, ya da mülkiyetin güvenlikten yoksun oluşu, ya da burjuva kişiliğinin yıkılması denen *hesapların* sonuçları için bile böyle düşünme hakkını kendimde bulamam. Nasıl ve hangi amaçla gerçekleştirilmiş olursa olsun, bunların tümü birer ilerlemedir. Beni güldüren, bu insanların elde ettikleri sonuçları, genelleştiriş biçimleri —ya da bunun tersi, yani genelleştirmeden kaçınma biçimleri. Bir yandan düşünürlerden, kendilerinin alanında, başka deyişle atom fiziği alanında nedenselliğ kuramının geçerli olmadığını söyleyerek bundan da sonuç çıkarılmasını istemeleri, öte yandan da buna salt kendi alanlarında, atom fiziğinde rastlandığını ileri sürerek ve nedenselliğin sıradan küçük burjuva insanının tavada biftek tıkınmasında geçerli olmadığına kişileri inandırmaya çalışmaları, insanı gerçekten eğlendiriyor.

«Fizikçilerin Tutumu», ilk kez, 1963'te, Brecht'in ölümünden sonra yayımlanmış bir not-

lamadır. Yazı, «Brecht'in Galile'nin Yaşamı Üzerine Malzemeler» adlı bir kitapta yer almıştır.

YETİŞKİN BİR AMERİKALI'YA MEKTUPLAR

1. Oturduğum Yer

Oturduğum yeri söylemem gerektiğinde hep «Santa Monica'da,» derim; gerçekten de oturduğum yer orasıdır. Ama bunu duyan herkes sözbirliği etmişçesine şu karşılığı verir: «Ya öyle mi, demek Hollywood'da oturuyorsun!» Aslında bu ikisi apayrı kentler, aralarında beş mil uzaklık var; ama yine de bilmediğim bir nedenle Hollywood'a bağlı sayılıyoruz. Hep şu sözleri gevelemeye çalışırım: «Oturduğumuz yeri biz seçmedik; Wladiwostok'tan bindiğimiz gemi bizi burada karaya çıkardı; paramız yoktu; birkaç göçmene daha rastladık, onlarla birlikte kaldık burada. Kendimize Santa Monica'da ev edinmemizin nedeni ise, kiraların burada öteki yerlere oranla daha ucuz olması.» Yerleştiğimiz evin bir buçuk banyosu var; dört köşe bir yapı; elli yıllık bir çiftlik evi, üstüne bir de çekme kat çıkılmış. Çevremizde Meksika ya da İngiliz üslûbunda villalar göze çarpıyor; villaların o güne dek hiç görmediğimiz küçük kule-

cikleri ve kemerleri var. Evimiz yedi odalı, odalardan ikisi oldukça büyük; bir şikâyetimiz yok sayılır; özellikle bahçemiz çok sevimli; oldukça eski bir bahçe, incir ağaçları, limonlar, portakallar, kayısılar, baharat ağaçları güzel bir görünüş kazandırıyor bahçemize; her yer çimlik; tahta kulübecikler arasında sessiz, dinlendirici köşeler var; görünüşe göre bahçemiz uzunca bir süreden beri bakım altında.

İnsanlar açlıktan kırılırlarken, dünya yıkıntılarla dolup taşarken, burada yaşadığı için nasıl yakınabilir insan? Uzaktaki yıkıntılarla, buradaki çekici villaların aynı malzemeyle yapılmış oldukları aklıma gelene dek, bizler için başka bir olanağın var olabileceğini ben de pek düşünemiyordum. Sanki aynı kötü, amansız fırtına uzaktaki yapıları yerle bir etmiş, yıkıntıların moloz yığınlarından burada villalar yükseltmişti. Çünkü şu gerçeği yadsıyamayız: Onursuz bir kentte barınmaktayız.

Bu durumu tanımlamak çok güç; birçok kez giriştim buna; ama sonunu getiremedim. Kuşkusuz insanlardan başlamam gerekiyor.

Komşularımızdan, küçük insanlardan başlayayım. Çevremizdekiler dost kişiler; en ilgi çekici özellikleri, meraklı olmamaları. Sık sık evi silip süpüren, bahçeyle uğraşan bir kadın, ya da yazı makinasının başına oturmuş çalışan bir erkek gördüklerinden, polisler onlara bizleri sorduğunda, bizlerin «hard working people» (harıl harıl çalışan insanlar) olduğumuzu söylüyorlar; bizi rahat bırakmaları gerektiğini ha-

tırlatıyorlar polislere. Bahçemizdeki incirlerden alıyorlar, karşılığında bize pasta getiriyorlar. Alman küçük burjuvalarındaki tutuk, sinirli tavırlar onlarda göze çarpmıyor; alçak gönüllü olmadıkları gibi, kendini beğenmiş de değiller. Alman küçük burjuvalarından daha özgür yaşıyorlar, daha zarif insanlar, «eli maşalı» değiller. Ama yine de, hemen beğenilen, yüzeyde romanlar kaleme alan yazarların yarattığı tiplerde olduğu gibi, bir boşluk, bir anlamsızlık göze çarpıyor onlarda da. Okullarda çocuklara yalnızca çalışkanlığa, bilgiye, zekâya göre değil, bunların yanında topluma uyabilme yeteneğine (popülerlik) göre de not veriliyor. Bu tutuma karşı çıkmak güç gerçekte: Belki de popüler olmadığım, olmak da istemediğim için karşı çıkıyorum buna. Çocuklar topluma uymayı öğrenmek zorundaysalar, önemli olan hangi topluma uymayı öğreneceklerdir kuşkusuz. Öte yandan gazeteler, alt tabakalardaki zorbaca eylemlerle dolup taşıyor: Erkekler, kendilerine bağlı kalmayan karılarını delik deşik ediyorlar; yeniyetmeler, analarını dövdüğü için, babalarını baltayla doğruyorlar. Bu gibi olaylarla hep karşılaşılıyor. Yaşam koşulları biraz daha elverişli olan çevrelerde ise durum biraz farklı; o çevrelerde manevî çekişmeler, maddî kaygılarla biraz olsun dizginlenebiliyor, «çoluk-çocuğun nafakasını çıkarmak» önem kazanıyor. Ama yine de, tabanda olsun, tavanda olsun, ortaya çıkan sorunlar, tek bilinmeyenli denklemleri anımsatıyor; yedi satırlık bir gazete haberi herkes

için yorucu sayılıyor. Çevremizdeki evlerin hemen hemen tümünde oturanlar, buraya taşındığımızdan bu yana birçok kez değişti. İnsanlar eni konu düşünmeye gerek duymadan, çalışma yerlerini, dahası mesleklerini sürekli değiştiriyorlar, sık sık kolayca ulaşabildikleri bölgelere, ya da kentlere taşınıyorlar; birçokları kıtanın tümünü dolaşıyor. Yuvalarına sahip çıkamıyorlar, baba ocakları olmadığı gibi, yerleri - yurtları da yok. Ne dostluklar, ne de düşmanlıklar gelişiyor. Düşünce alanında ise, egemenlerin fikirleri hiçbir sınırlamaya uğramıyor. Ama bu fikirlere uyamamak, toplumca geçerli sayılan değer yargılarını bilmemek, bu değer yargılarıyla tehlikeli bir uyumsuzluk içine düşmek biçiminde değerlendiriliyor. Uyum yeteneği başlı başına bir eğitim konusu; kafayı biraz kullanabilenler bunun altından kalkıyor; ama geçerli değer yargılarına karşı çıkanlar hekimleri, psikologları ilgilendiren bir sorun sayılıyor. «İşleri yoluna koymak» için —bu kolay değil, kimi haklarla, emeklilik ödenekleriyle belirlenen bir «yaşam güvencesi» yok, bu, bir ölçüde devlet memurları için bile yok—, kişiler yeteneklerinin ötesinde —aslında yetenekler de pek önemli değil; her şey paraya dönüşebilme yeteneğine göre, yani «asgarî»ye göre değerlendiriliyor— «regular guy» olmak zorundalar; yani kişilerin «normal» olmaları bir zorunluluk. Bu durum, kendini gösterebilme, sivrilebilme olanaklarını sınırlıyor bireye. «Sınırsız olanaklar» sözü insanların kulağında bir efsane etki-

si yaratıyor; ama «kaçınılmaz ekonomik bunalımlar» sözü sanki bilimsel bir kuram. Ekonomik bunalımlar halkın her şeyini yutuyor. Banka hesapları, evler, buz dolapları, otomobiller, bütün bunlar yiyecek maddeleriyle değiştiriliyor; çocukların öğrenimleri yarıda kalıyor, yuvalar yıkılıyor. Büyük genel bunalımların yanında, küçük kişisel bunalımlar da tehdit ediyor insanları. Tek bir kişinin hastalığı ailenin tüm tasarrufunu eritiyor, gelecekle ilgili tasarıların birçoğunu olanaksızlaştırıyor. Bütün bu koşullar altında, geniş kitlelerin siyahlara, yahudilere, Meksikalılara karşı, hiç tartışılmadan sürüp giden kokuşmuş önyargıları karanlık bir anlam taşıyor. Kötü eğitilmiş halkın —gazeteler ve radyo birkaç milyonerin kontrolünde— ülkenin tarihî gelişmesindeki etkisi çok sınırlı. Politik mekanizmalar seçimleri denetime almış; seçimleri denetleyen politik mekanizmalarsa, sermaye çevrelerince kontrol altında tutuluyor. Rüşvet ve yolsuzluklar dev boyutlara ulaşmış. Gazeteler milyonlarca okuyucuya, devletin en yüksek memurunun bir gangıster çetesi «elinde oyuncak» olduğunu yazıyor. Birçok kişide demokrasinin bir saat içinde ortadan kaldırılabilecek bir yönetim biçimi olduğu izlenimi uyanıyor. Bu kıtadaki iktisadî kavgaların doğurduğu dev boyutlardaki şiddet eylemlerinin, demokrasiyi ne hale sokabileceğini çok az kişi göz önüne getirmeye yelteniyor.

Yaygın güvensizlik ve bağımlılık koşulları aydınları saptırıyor, onları yüzeysel, korkak, si-

nik yapıyor. Aydınların, ağızda pipo, eller pantolon cebinde iş görürken, esnek «easy going», güvenilir «cheerful» ve özgür düşünceli «mentually balanced» olmaları isteniyor; aydınların iş sözleşmelerine bu koşullar da ekleniyor. Eski dünyada ise, aydınların ücretten başka şeyler için çalıştıkları varsayımı geçerli hâlâ. Memurlar düzeni sağlarlar, hekimler hastaları iyileştirirler, öğretmenler bilgi dağıtırlar, sanatçılar insanları hoşnut ederler, teknisyenler üretirler; bu işlerini yaparken «doğal olarak» ücret de alırlar, ama ücret almalarının nedeni yalnızca yaşamak zorunda olmalarıdır. Yaptıkları işin önemi aldıkları ücreti aşar. Eski dünyada geçerli görüş hâlâ budur. Devletin dev kurumları, üniversiteler, okullar, hastaneler, resmî daireler kamu oyundan başka hiçbir gücün denetiminde olmadıkları izlenimini yaratabilirler eski dünyada. Burada ise durum farklı; üniversiteler açıkça para babalarının (yarı resmî para babaları da içinde olmak üzere) kontrolünde; hastaneler için de durum aynı; devlet memurları para babalarından haftalık çek alırlar, bürokratlar politik mekanizmalara göbekten bağlanmışlardır. Gençlik ise, genç tanrılar gözüyle bakılanlardan oluşan bir kuşaktır; ama bu genç tanrılar bir gece içinde kölelere dönüşebilirler. Orta sınıfın bankada hesabı olmayan otuzunu geçkin kızları «failure» sayılmakta. Gerçekte bu «failure» sözcüğünü herhangi bir kültür diline çevirmeye olanak yok. Sözcüğün yaklaşık anlamı «başarısız» ya da verimsiz sözcükleriy-

le karşılanabilir; bu damgayı yiyen kişi baba olabilir, anne olabilir, öğretmen olabilir, komşum olabilir, hattâ ben bile olabilirim. «Failure»ların durumlarını da çevirmeye olanak yok. Bunun için «frustration» sözcüğünü kullanıyorlar. Anlamı ise yaklaşık olarak şöyle: Boşa çabalama, düş kırıklığı, baltalanma, eziklik. Bu geçkin evde kalmışlık her iki cinsiyet için de geçerli; aslında klinik özellikler de gösteren toplumsal bir olay bu.

İnsan ilişkilerine yapaylığın, yalancılığın, onursuzluğun iyice sindiğine; bu niteliklerin insan ilişkilerinden bütün nesnelere, evlere, araçlara, dahası doğaya bile geçtiğine pek şaşmamak gerek. Sabah serinliğinde bahçede Lucretius'un kitabını okuyan adam anlamsız bir iş yapmaktadır, çocuğunu doyuran ananın görüntüsü ise budalaca sayılmaktadır. Manhattan'daki gökdelenlerin alacakaranlıktaki görüntüsü nefes kesicidir, ama aynı görüntü kimsenin göğsünü kabartamaz. Chicago'nun mezbahalarında, Kanyonlar'daki elektrik santrallerinde, Kalifornia'nın zeytinliklerinde, bütün bunlarda boyunduruğunu kıramayan, düş kırıklığından kurtulamayan insanlar göze çarpıyor; sanki bunların hepsi «failure». Her yerde umutsuz kaba gücün, doyumsuzluğun yarattığı şiddetin kokusu çarpıyor insanın burnuna. Orada kaldığım beş yıl içinde yalnızca bir kez ince, zevkli bir şey çarptı gözüme: Santa Monica kıyısı boyunca denize giren bini aşkın insanın önünde, ince tel halatlarla bağlandığı deniz mo-

toru tarafından çekilen, yumuşak renklerden oluşan ince bir beğeninin ürünü, nefis desenli bir uçurtma; el kremi şirketlerinden birinin reklâmıydı bu.

2. Amerikan Halk Dili

Bugün, Amerikan halk dili üzerine çalışmalarımdan birkaçını kâğıda dökmek istiyorum; bugüne kadar bu işe başlamış olmamamın nedeni, burada havaların sürekli güzel gitmesi; öyle ki, pencereden bir kez bakmak, insanı karşı koyulamaz bir çalışma isteksizliğinin kollarına atmaya yetiyor.

Hemen söylemek zorundayım: Amerikan halk dilini öğrenebileceğim konusunda en ufak bir umuda kapılmış değilim. Kuşkusuz bu konuya merakım yok değil; üstelik beni Amerikan halk dili üzerinde çalışmaya iten dış etkenler de söz konusu. Bende eksik kalan başka şeyler var. Bir süredir derdimi ülkenin resmî diliyle anlatmaya çalışıyorum. Bu çabamda şunu saptadım: Söyleşilerde söylemek istediklerimi değil, söyleyebildiklerimi dile getiriyorum. Çoğu kez söylemek istediklerimle söyleyebildiklerim apayrı şeyler oluyor. İçine düştüğüm bu çelişik durumun geçici olduğu sanılabilir; biraz daha çalışkanlık gösterebilsem işleri kolaylaştırabileceğim düşünülebilir. Ama yine de bu konuda umutlanmak çok güç benim için.

Bende eksik olan sözcüklere, ya da cümle

yapılarına ilişkin bilgiler değil. Bilmediğim, öğrenebileceğimi de hiç sanmadığım kimi ayrıntılar, incelikler var. Tembelliği bırakmam koşuluyla, piyasada dolaşan alabildiğine «sex appeal»li ürünler üzerindeki görüşlerimi belki zamanla Amerikanca cümleler kurarak açıklayabilir, gökyüzünü, ya da ağaçları konu alan kimi Amerikan resimlerine bakarken makyajlı dilberleri gözlerimin önünde canlandırabilirim. Ama bu tarz söyleşilerde, karşımdakileri irkiltmeden görüşlerimi dile getirmeyi bir türlü beceremeyeceğim. Bir «nice fellow» olmayı öğrenmem gerek.

Düşmanlarım varsa onları çatlatmak için, (aslında dostlarımdan aldığım cesaretle) yabancı dil çalışmalarımı sürdürüyor ve «to sell» (satmak) sözcüğünün anlamını kavramaya çalışıyorum. «Drug-Store»da tezgâhtar kızın bir müşteriye tereyağlı sandviç sattığını söylerken, «to sell» sözcüğünü yerine oturtmuş oluruz. (Burada herkes eczanelerde yemek yiyor; aynı yerlerde yemeğin yerini tutan komprime vitamin hapları ve sindirimi kolaylaştıran müshil ilâçları da satılıyor.) Ama bunun yanında, birisine sürrealizm yanlısı görüşleri satmak da olası; «satmak» sözcüğünün burdaki anlamı, birisini bir şeye doğru itelemek, birisine bir şeyi sevdirmeye çalışmak. Kısaca söylemek gerekirse: Karşınızdakine bir şey yutturmak istediğinizde, onun, yutturmak istediğiniz şeyi karşı

durulamaz biçimde gereksinmesini sağlamanız, «satmak» sözcüğüyle ifade ediliyor. Örnekse bir erkek, evlilik yaşamının belirli olaylarını şu biçimde dile getirebilir: Cumartesi günü karıma benimle yatmasını sattım. Çok anlamsız görünen bu cümlede adam, şu ya da bu olayın yardımıyla karısının aklına cinselliği getirdiğini, böylece karısında cinsel istek uyandırmayı başardığını anlatmak istemektedir. Başkanın halka savaşı satmakla görevli olduğu da söylenebilir. Başkan, savaşın halk yararına olduğuna, bir gereksinme olduğuna halkı inandırmakla yükümlüdür.

Ama işitildiğine göre bu konuda güçlüklerle karşılaşıyormuş. Başkanın güç durumda kalmasının nedeni, Amerika'nın savaş dışı kalarak hiç zarar görmemesi olasılığının varlığı değil. Öteden beri petrol tüketen büyük bir ülke olan Amerika'nın savaş dışı kalması olanaksızdır.

Amerikan halk dili üzerine yaptığım çalışmalar beni eğlendiriyor. Amerikan halk diliyle birlikte incelemeye başladığım Çin gelenekleri için de aynı şeyi söyleyebilirim. Çin geleneklerini Çinliler'den değil, (oysa New York gibi, burada da çok sayıda Çinli var), ne kadar güvenilir olduğunu kuşkusuz bilmediğim küçük bir kitaptan öğrenmeye çalışıyorum. Ama benim amacıma kitapta sözü geçen geleneklerden çok, böyle bir kitabın kaleme alınmış olması uygun düşüyor. Aslında karanlık amaçlarım da yok;

tavır alnamı kolaylaştıracak herhangi bir konuyu arıyorum.

3. İki Bilim Dalı

Birbirinden bağımsız birimlerin yaptığı değişik, esnek olmayan planların birbirine uymaması, birbirini bozması sonucu beliren ulusal ülkü, yani sonuç olarak yaygın plansızlık ortamı, halkı eşi görülmedik bir güvence yoksunluğuna itiyor. İki ayrı bilim dalı olan astroloji ve psikanaliz işte bu nedenle tüm ulusun sorumluluğunu üstleniyor. İkisi de bilimsel temele dayanarak etkinliğini sürdürmekte (burada bilimsellik ilkesine çok önem veriliyor); üstelik birincisi, ikincisine oranla daha fazla «bilimsel» sayılıyor. Astrolojide fiyatlar farklılaştırılmış; varlıklı kişilerin rağbet gösterdikleri pahalı öğütlerin yanında, yoksul kişilerden ilgi gören ucuz öğütler de var. Küçük milyonerler astrologlar salık vermeden tek bir adım atmıyorlar; daha büyük milyonerlerse, öğütsüz parmaklarını bile oynatmıyorlar, ya da kaşlarını bile çatmıyorlar. Güvenilir bir kaynaktan işittiğime göre, yoksul kişilerin yıldızları daha az parlak olurmuş; ama yoksul kişiler bu gerçeği her zaman öğrenemezler, çünkü yoksulların ucuz astrologları daha yeteneksizdir. Politik alanda ileriye ışık tutan tek bilim dalı astrolojidir. Böbreklerine dikkat etmesi koşuluyla, *Joseph Stalin*'in önünde başarılarla dolu geçmeye aday bir

yıl varmış; *Roosevelt*'in yılı da başarılı olacakmış, ama adamcağız öldü ne yazık ki. Arada bir insanlar astrologların yönetiminden psikanalizcilerin yönetimine atlamaktalar, ya da bunun tersi olmakta; ama aynı müşterinin her iki alanla birden ilgilenmesi sık görülen bir olay değil. Bunun nedeni parasal kaygılara bağlanamaz; gerçek neden, iki ayrı yöneticiyi aynı anda dinlemenin güçlüğüdür. Astrologlar da, psikanalizciler de oldukça otoriter kişiler, «müritlerine» satır satır yerine getirilmesi zorunlu görevler yüklüyorlar. Psikanalizciler «sex appeal» le daha çok ilgililer; bununla kadın ve erkek müşterileri bedensel anlamda bu iş için kullandıklarını söylemek istemiyorum kuşkusuz; müşterilere yalnızca «ruhî telkin» yapılıyor. Psikanalizcilerin sattıkları, anlayış. Bu nedenle onları kilisenin günâh çıkartan papazlarına benzetmek yaygın bir düşünce; ama bence kimi yasak eğlenceleri, cinsel güdüleri, kilisenin günâh çıkarma kürsüsüne oranla, psikanaliz odasında dile getirmek daha kolay; çünkü psikanaliz odasında daha köklü çelişkiler yaşanmakta. Bana sorarsanız, psikanaliz değişik bir eğlence biçimini geliştiriyor; insana mümkün olduğu kadar çok parayı sokağa atmanın zevkini tattırıyor. Bilindiği gibi, psikanalizciler para ödeme eyleminin iyileştirici etkisini farketmiş bulunmaktalar —müşteri para ödediği için psikanalizcileri önemsiyor; ne kadar çok para öderse, psikanalizcileri o kadar çok önemseyecektir müşteri. Toplum içinde çok para ka-

zanan köleler, örneğin senaryocular, prodüktörler, oyuncular, psikanalizde önemsemek ihtiyacıyla yanıp tutuştukları kimi şeyleri buluyorlar; çünkü işlerinden yüzme havuzlarına döndüklerinde, bir boşluk duygusuna kapıldıkları kuşkusuz. Bu satırların yazarı gibi yüzeyde kişiler psikanaliz olgusuna (yani psikanaliz müşterilerine) gülmek cesaretini gösteriyorlarsa, bunun nedeni kendini bilmezlikleridir. Bir toplantıda, bu satırların yazarına niçin yakası kapalı ceket giymek ihtiyacını duyduğunu (ve niçin alışıldığı biçimde boyunbağı takmadığını) sormuşlardı alaycı bir ifadeyle; bu davranışlarıyla hangi akla hizmet etmek istediğini öğrenmek istemişlerdi; onlara göre, bu satırların yazarının psikanalizden başka tedavî yöntemlerine de ihtiyacı vardı. Psikanalizcilerin en büyük kozları, yoksul kişilerde de önemli ölçülerde nevroz belirtilerinin görülmesidir. Ama duyduğuma göre, hasta, iş bulunca nevroz belirtileri ortadan kalkıyormuş: Hastalar iş bulunca psikanalizciler işsiz kalıyor. Yoksullar için çözümlenmesi hemen hemen olanaksız bir sorun bu. İşsiz kişi para kazanamadığı için, psikanalizi gereksinecek, ama buna ödeyeceği parayı bulamayacaktır. Kazanıp parayı ödeyebilecek duruma gelince de, artık psikanalize ihtiyacı kalmayacaktır. Aklıma bir çözüm yolu geliyor: Hasta çalıştığı sürece kumbarada para biriktirsin; böylece işsiz kalınca hiç olmazsa bir seansın parasını ödeyebilir. Nasıl olsa bir gün yeniden işsiz kalacağı için, astrologlar da ona

bu durumun yıldızlarından okunduğunu söyleyebilirler.
1946 yılları

ÖTEKİ ALMANYA

Büyük devletlerin henüz Hitler'le çarpışmaya girişmediği, yabancı ülkelerden yükselen çok sayıda sesin onu alabildiğine yüreklendirdiği günlerde —kaldı ki, bu seslerin kimileri bugün bile susmuş değildir—, dünya, Almanya'nın içinde Hitler'e karşı savaşanların olduğunu çok iyi bilmekteydi. Hitler'in Almanya içindeki düşmanlarına bir de ad takılmıştı: Öteki Almanya. Birçoğunu bütün dünyanın tanıdığı kaçaklarla, Almanya'daki gezi izlenimlerini kaleme alan gazeteciler, bu öteki Almanya'nın gerçekten varolduğunu biliyorlardı. Hiçbir zaman seçmenlerin yarısı bile Hitler yönetimine oy vermemişti; dünyanın o güne dek eşini, benzerini görmediği korkunç baskı araçlarının ve polis gücünün varlığı, rejime karşı çıkanların hiç de sessiz-sedasız oturmadıklarını kanıtlıyordu. Hitler, öteki ülkelerden önce kendi ülkesini çöle çevirdi; Polonya'nın, Yunanistan'ın, ya da Norveç'in durumu bugün Almanya'nın durumundan kötü değil. Hitler, kendi ülkesinden de savaş tutsakları aldı; orduları toplama kampla-

rına kapattı. 1939 yılında, kamplarda hapsedilen bu ordulardaki insan sayısı 200.000'di —bu sayı, Ruslar'ın Stalingrad'da tutsak ettikleri asker sayısını aşmaktadır. Sözkonusu bu 200 bin insan, öteki Almanya'nın tümü değil, yalnızca bir bölümüdür.

Ama öteki Almanya Hitler'e engel olamadı. Hitler'le büyük güçleri karşı karşıya getiren içinde yaşadığımız bu savaşta ise, öteki Almanya neredeyse unutulmuş gibi. Öteki Almanya'nın varlığından kuşkuya düşenler, ya da en azından, varolduğunu yadsımamakla birlikte, taşıdığı önemi kuşkuyla karşılayanlar oldu. Bu tutumun nedenlerinden biri, savaşan demokrasilerin, Hitler ordularının vurucu gücüne ilişkin yanılsamalarla da savaşmak zoruda kalmalarıydı. Ayrıca öteki Almanya'ya kuşkulu gözlerle bakan güçlü çıkar grupları da vardı: Bunlar, öteki Almanya'nın sosyalist olmasından korkuyorlardı. Ama bu arada öteki Almanya'nın yandaşlarını, dahası doğrudan doğruya öteki Almanlar'ı tedirgin eden bir kuşku da vardı ortada.

Tüyler ürpertici soru şuydu: Savaş, Almanya'daki Nazi egemenliğinin ilk altı yılı boyunca sürmüş olan iç savaşa son mu vermişti? Çünkü savaşların korkunç bir milliyetçiliği geliştirdiği, halkı yönetimi elinde bulunduranlara daha bir sıkı bağladığı, herkesçe bilinen bir gerçektir.

Kaçanın yapabileceği tek şey umut etmektir. Umut insana birinci sınıf güvenceler getir-

mez. Kimileri, Nazi düzeninin işsizliğe son veremeyeceğini öne sürdü; işsizlik ortadan kalkınca da, düzenin iflâsa sürüklendiği söylendi. Kimileri de, umudunu Prusyalıların sınıfsal boşyüceliğine bağladı; Prusyalı soyluların (Junkerlerin) bir onbaşının peşinden savaşa girişmeyecekleri sanıldı; ya da doğal olarak savaştan korkması gereken Ren bölgesi sanayicilerine umut bağlandı. Savaş başladığı zaman bile şöyle konuşabilenler vardı: «Rejim, bu savaşı ancak savaş, yirmilik genç erlerle ve uzmanlardan oluşan mekanize bir orduyla yürütülen bir yıldırım savaşı olarak kaldığı sürece sürdürebilir, daha fazla sürdüremez. Fabrikalarda kalan işçilere gözcülük etmek için, en az otuz SS tümeninin varlığı gerekli.» Polonya'nın, Norveç'in işgal edilmesi, dahası Fransa'nın yenilgiye uğratılması bile sözü geçen uzmanlar ordusunca gerçekleştirilmiş gibiydi. Ama ondan sonra Rusya seferi gelip çattı; bu seferle birlikte de korku sardı herkesi. Korku özellikle Sovyet Rusya'ya kinlenenlerin içinde büyüktü. Çünkü artık savaş salt uzmanlarca yürütülemezdi. Ulusun tümünü etkisi altına alacaktı. «Birinci Dünya Savaşı'nı hâlâ tüyleri ürpererek anımsayan» ileri yaştakilerle, Rusya'yı anavatan sayan yüzbinlerce işçi askere çağrıldı. Halkın, rejimin en amansız düşmanları gözüyle bakılan bölümünü oluşturan işçiler, savaş, o güne değin yakınlık duydukları ülkeye sıçradığı anda savaşa katıldılar. Bu gelişme sonucunda, o güne dek umudunu bir an olsun yitirmemiş olan-

lar bile kestiler seslerini. Yoksa, öteki Almanya diye bir şey yok muydu?

İnsan işine dört elle sarılır, kaçakların ise tek işi umut etmektir. Bu yüzden, akla gelebilecek her türlü biçimsel açıklamanın yapılması uzun sürmedi. Hitler yönetiminin son an'a dek her iki ulusa, yani Ruslar'a ve Almanlar'a açık bilgi vermediği, istilâdan söz etmediği söylendi. Bu, sorunun yönetimce de ne denli korkunç sayıldığının bir kanıtı değil miydi? Naziler'in beş yıl süren savaş hazırlıkları boyunca izledikleri çalışma politikasına ilişkin incelemeler ise daha önemli bir sorun yaratıyordu. İşçi sınıfının yaşam koşulları, daha Weimar Cumhuriyeti'nin son yılında bir yıkım olarak nitelendirilebilecek görünümdeydi. Sanayiin rasyonalizasyonu işsizliğe yol açmıştı; dünyayı saran, en çok da Almanya'yı sarsan iktisadî bunalım, işsizliği ulusal bir yıkıma dönüştürmüştü. İşçiler arasındaki rekabet savaşı gerçek bir savaşa dönüşmüştü. Zaten birleşememiş olan Alman işçi sınıfı, bölünmeler yüzünden kendi kendisini yemeye, eritmeye başlamıştı. İşte bu miras, Weimar Cumhuriyeti'nin büyük mirasçısına, birçok kişinin kanısına göre de yasal mirasçısına, yani Üçüncü Reich'a geçmişti. İşsizlik bir çırpıda ortadan kaldırılmıştı. Gerçekte işsizlik sorununun ortadan kaldırılması o kadar çabuk ve kapsamlı olmuştu ki, neredeyse bir devrim olarak nitelenmişti. Fabrikalara zorla el konmuştu. Dördüncü sınıf, Bastille'e saldırmıştı..., ama orada tutsak kalmak için. Aynı za-

manda işçi sınıfının bütün örgütleri dağıtılmış, polis baskısı altına alınmıştı. Böylece işçi sınıfı, iradeden ve siyasî bilinçten yoksun, örgütsüz bir kitleye dönüştürülmüştü. O günden sonra devlet karşısında örgütleri değil, yalnızca bireyleri bulmuştu. Napoleon, en önemli şeyin belli bir noktada ve belli bir dönemde daha güçlü olabilmek olduğunu söylemişti. Hitler bu stratejiyi en başarılı biçimiyle uyguladı. Çünkü önlemlerin «bireylerce» onaylanmasına artık gerek kalmamıştı. İş bu kadarla bitmiyor. Barış ortamında mal üreten bir endüstri, işçilerden, yaptıkları işi sevmelerini istemez. Yıkım endüstrisinden başka bir şey olmayan modern mekanize savaş da, işçilerin savaşı sevmelerini şart koşmaz. Böylesine bir endüstride üretilen yıkımdır. İşte, ortalama insanı gerek politik, gerekse ekonomik açıdan salt bir araç düzeyine indirgeyen bir toplumsal sistemin teknik - ekonomik yanı budur.

Bu tür açıklamalar, Alman halkının doğuştan savaş tutkunu olduğunu, buyruklara boyun eğmeye hazır oluşunun fetih tutkusundan ileri geldiğini ve buna benzer şeyleri ağzında geveleyen tarih düşünürlerinin budalaca, demagojik açıklamalarından daha yararlıdır. Ama bu açıklamalar yine de gerçeği tümüyle yansıtmaktan uzaktır. Çalışan sınıfların, egemen sınıflara nasıl köle olduğunu gösterebilir bu açıklamalar; ama işçilerin, egemen sınıfların savaş başarılarına nasıl bağımlı olduklarını açığa vurmaktan uzaktır. Emil Ludwig ve Vansittart, Alman hal-

kını en azından Hitler'in savaşma boyun eğdiği için suçlamaktadırlar. Oysa gerçek farklıdır: Alman halkı, —başka şeylerin yanı sıra— savaşı da geresinen bir sisteme boyun eğdiği için, savaşa da boyun eğmek zorunda kalmıştır.

Alman halkının, yönetimin sürdürdüğü korkunç saldırı savaşına göz yummasından yakınanlar, gerçekte Alman halkının toplumsal bir devrimi gerçekleştirememesinden yakınmış olurlar. Kimlerin çıkarı doğrultusunda sürdürülmektedir savaş? Savaş, toplumsal bir devrimle yüksek düzeydeki egemenliklerini büyük ölçüde yitirecek olanların çıkarlarına hizmet etmektedir. Sanayi çevrelerinin ve aristokratların (Junkerlerin) çıkarları her zaman birbirine uygun düşmeyebilir, ama savaşın yürütülmesi her ikisinin de çıkarınadır. Savaşın yönetilme biçimi konusunda çatışsalar da, savaşın sürmesi gerektiği kanısında birleşmektedirler. Önemli İngiliz dergilerinin yazdığına göre, savaş bakanlığındaki soylular, tröstler arası rekabeti alevlendirmektedirler; tröstlerse, savaş yönetiminde söz sahibi olabilmek için birbirleriyle kıyasıya çatışmaktadırlar. Mülk sahibi hiçbir grup savaşa karşı değildir. Sürdürülen savaş umutsuz bir aşamaya girerse, tröstler belki o zaman barışın aşkına Hitler ordularından, ya da generallerden kurtulmanın yollarını ararlar; ama tröstlerin barış isteklerinin tek nedeni, gelecekteki yeni bir savaşa tüm olanakları seferber ederek hazırlanmak amacında olmalarıdır. Kuşkusuz onlar için en önemli sorun ellerinde-

kini, mülklerini korumaktır; kısaca söylemek gerekirse, törstler, savaş çıkarabilmek için kesinlikle gereksindikleri politik egemenliğin temeli olan iktisadî egemenliği ne pahasına olursa olsun yitirmemek amacındadırlar. Fransız bakanlarının belirttiklerine göre —General de Gaulle de bunu onaylamıştır—, Fransız sanayicileri, Fransız halkının Alman saldırganlar karşısında yeteri kadar kolay boyun eğmemelerinden korkuyorlarmış. Fransız sanayicileri, mülklerinin korunması için Alman süngüsünün gereğine inanmaktadırlar. Bir gün Alman sanayicileri de, iktisadî egemenliklerini kurtarmak amacıyla, politik egemenliklerini geçici bir süre için yitirmeyi göze alacaklar, (nereden gelirse gelsin farketmez) süngüleri göreve çağıracaklardır. Doğru mu bu?

Peki Alman halkının geri kalanı, yani yüzde doksan dokuzu nasıl değerlendirmektedir durumu? Savaş onların da mı çıkarma uygundur? Savaşı gereksinirler mi? İyimser kişiler bu soruyu aceleyle ve kesin olarak «Hayır» diye yanıtlamaktalar. Bu yanıt insanın yüreğine su serpiyor, ama gerçeği yansıtmıyor. Gerçekte Alman halkı, içinde bulunduğu sistemi sarsabilecek durumda olmadığı sürece, ya da sistemi sarsmak istemediği sürece, savaş Alman halkının da çıkarlarına uygundur. Hitler iktidara geçtiğinde yedi milyon aile, yani halkın üçte biri açlıktan ölme tehlikesiyle yüzyüzeydi. Sistem onlara iş bulamıyor, halka yeterli yaşam desteğini sağlayamıyordu. Hitler iktidarı ele ge-

çirdikten sonra onlar, savaşa hazırlanan sanayide iş buldular. Bu arada sözkonusu orta sınıf yok oldu, tümüyle cephane üreten fabrikalara sürüldü. Yüzbinlerce tecimevi, yüzbinlerce işlik kilit vurdu kapısına: Para kasaları eritilip hurda demir fiyatına satıldı. Köylüler de aldılar paylarına düşeni, buyruklarla hareket eden ortakçılara dönüştüler. Artık tarlalar yalnızca en ucuz köle emeğiyle sürülebilirdi, yani savaş tutsaklarının emekleriyle. Küçük fabrikalar da kapanmak zorunda kaldı; küçük fabrikaların sahipleri bir tek kamu işletmelerinde iş bulabilirlerdi; bu da ancak devletin savaşı kazanması, yeni toprakları boyunduruk altına alabilmesi yoluyla gerçekleşebilirdi. Böylece sürüp giden savaş herkesin çıkarına hizmet etmekte.

Herkesin mi? Doğru mu bu?

Bu işte korkunç bir hesap yanlışı olmalı; doğrusu bu; hesap yanlışı savaş katlanılamaz oldukça belirginleşiyor. Bombalanan kentlerde, yanan evlerin bodrumunda çömelip, hayvanca korkunun etkisiyle titreşen insanlar öğrenmeye başlıyorlar. Hesap yanlışı nerde? Silezyalı asker, Smolensk yakınlarında bir yerde üstüne üstüne gelen Rus tankına çeviriyor tüfeğini; tankı durduramazsa ezilecek, parça parça olacak. Tüfeğini doğrulttuğu şeyin işsizlik olduğunu hatırlayacak zamanı yok askerin. Hatırlasa da ne çıkar! Mühendis hızlı avcı uçaklarının yapımındaki bir yenilik üzerine çalışıyor. Savaşı yitirmiş, yoksul düşmüş bir Almanya'da ne

iş yapacağını düşünmeye zamanı yok. Ama mühendisin yüreği açıklanamaz bir nedenle ta derinden burkulmuş olmalı; belki de bir yerlerde hesap yanlışı olduğundan kuşkulanıyordur. Hamburg yanıyor; insanlar kentten uzaklara kaçışıyorlar; SS eri onları yanan evlerine döndürmeye uğraşıyor. Erin ana-babası Breslau'da bir mobilya mağazası işletiyordu. Mağaza kapalı şimdi. Savaş yitirilirse ne olacak? Asker insanları coplamaya başlıyor. Copladıkları arasında birçok ana-baba var.

Düşünmek belli kişilere özgü bir eylemdir. Bir avuç insan yönetir savaşı, öyle sanılır. Bireyler için yöneten bir avuç insana boyun eğmek, düşünmekten daha kolaydır. Belki sürü içindeki her birey tek başına hareket edebilir, ediyordur da, ama sürünün hareketi tek tek bireylerin hareketlerinden farklıdır. Savaşsa bir olgudur; düşünme işlevsiz kılınmışken, kafalar yalnızca gündelik sorunlarla tıkabasa doluyken, bir düş gibi görür insanlar savaşı. Gerçi savaş birçok şeyi alıp götürmektedir, ama birçok şeyi de birlikte getirmektedir. Yiyecek, barınak, iş getirmektedir. İnsanlar savaşın dışında hiçbir şeyle ilgilenemezler; iyi bir şey yapmanın anlamı, «savaş için iyi bir şey yapmak»tır. Savaşta tüm ayıplar, tüm alçaklıklar ipini koparır. Ama tüm erdemleri de sanki ortaya çıkarmaktadır savaş: Bu erdemler çalışkanlık, yaratıcılık, sebat, yiğitlik, dostluk, hâttâ iyiliktir. Ama yine de, bu hesabın bir yerinde kocaman bir yanlış olmalı.

Nerede yanlış?

Halkın yazgısı bu kadar çok nedene bağlıysa ve savaş bu kadar çok insanı etkiliyorsa, yalnızca yönetenlerin savaşın sorumluluğunu taşıdıklarına inanmak çok güç. Yöneticilerin yitirilen bir savaşın sorumluları olduklarını kabul etmek daha kolay. Ne kadar alçakça bir düzen olursa olsun, Nazi düzeninin savaşı keyif için sürdürdüğü söylenemez bugün. Nazi rejimi keyfi için girmedi savaşa. Savaş ve barış seçenekleri arasında başka türlü bir tercih yapamazdı. Egemenler yalnızca gövdeleri değil, kafaları da egemenlik altına almak isterler; yalnızca eylemi değil, düşünceyi de boyunduruk altına almak isterler. Rejim savaşı seçmek zorundaydı, çünkü halkın tümü savaşı gereksiniyordu; *ama yalnızca içinde yaşadığı düzende savaşı gereksiniyordu halk; bu nedenle de, başka bir yaşama biçimini araştırmalıydı.* Çıkan bu sonuç çok önemli. Dizginleri tutan eller kararsız kaldıkça, bu sonuca götüren yol uzadıkça uzar. Çünkü bu, toplumsal devrime giden yoldur.

Tarih, halkların ekonomik düzendeki radikal değişimleri pek kolay kabullenmediklerini gösterir. Halklar oyuncu değildirler. Kumar oynamayı sevmezler. Toplumsal değişmeyle birlikte geleceğini sandıkları düzensizlikten ürkerler, bundan nefret ederler. Ama o güne kadar içinde yaşadıkları düzenin düzensizliği onlar için katlanılmaz olunca, ancak o zaman durumu değiştirmeye —ama korka korka, kararsız-

ca, korkunun etkisinden hiç kurtulamayarak— yeltenir halklar. Alman halkının başkaldırarak, barışçı bir ulusa dönüşerek kavuşmayı umduğu dünya, Alman halkından çok şey bekliyor. Bu dünyanın Alman halkından bekledikleri cesaret, kararlılık ve yeni kurbanlar. Öteki Almanya'mız kazanmak zorundaysa, önce görevini iyice bellemeli.

Yenilgiyle sonuçlanan önceki savaş, bir süre için Alman halkını politik zincirlerinden kurtarmıştı. Savaşı izleyen yıllarda halkın tümü, halk yararına bir yönetime, yine halkın desteğiyle kavuşmaya çaba harcamıştı. Dev işçi partileriyle küçük burjuva partileri, bir bölümü katolik etkilerle de olsa, savaşı, savaşa götüren her politikayı lânetlemişlerdi. Sanki yeni kuşaklar savaşın foyasını ortaya çıkarıyorlardı. Sanatlar, müzik, resim, edebiyat filizlenmeye başlamıştı.

Bu durum uzun sürmedi. Halk, ekonominin kilit noktalarını ele geçirmeyi ihmal etmişti. Buyruk yağdırmaya alışık olanlar, kendilerini düzen koruma uzmanları diye yutturdular; onların bu işlevleri toplumca benimsendi. Çok övdükleri ve korudukları düzen, saldırgan orduların düzeniydi; ikide bir engellediklerini söyledikleri düzensizlik ise, halkın ekonominin kilit noktalarını ele geçirme savaşımıydı. Ve bir ya da iki yıl sonra, buyurucular iktisadî konumlarını sağlamlaştırınca, bir sonraki savaşın hazırlıkları başladı.

Bütün bunlar bir kez daha mı yaşanacak?

Bütün bu soruları «Hayır,» diye yanıtlamak için, bu soruları anlamsız kılan bir olguyu tartışabilmek çok yararlıdır; bu olgu, Hitler Almanyası'nın sarsılmaz «moral»idir.

Nazi Almanyası'nda çekilen acıların ve Nazi ordularının yenilgilerinin tepki uyandırmasını engelleyen bu olgu çok rahatsız edici. Tepki gecikmesinin, doğacak tepkinin ne kadar derin ve kapsamlı olacağını gösterdiğini kabul etmek gerek. Bu kere emperyalistlerin, birinin onlar adına savaşı durdurmasını istemek amacıyla başvurabilecekleri bir parlamentoları yok. Bu kere devletin yapısını en küçük bir tehlikeyle yüzüyüze bırakmadan, başkalarının günahı uğruna kurban edilebilecek hanedanlar da yok. Öte yandan, savaştan kurtulmak için bir yol arayan kitleler, yüzbinlerce Hitler-cellâdına karşı savaşmak zorundalar; yüzbinlerce Hitler-cellâdı ise, korkunç boyutlara varacak bir iç savaşla ortadan kaldırılabilir; bu savaş bir tek hazırlıksız halk birliklerince yürütülebilir. Halk savaştan kurtulmak için, halkı ezenlere —bütün dünyayı ezenlere— karşı başkaldırmak, onları yenmek zorundadır.

Bir şey kesin. Alman halkı başındakileri defedemezse, ya da Almanya'nın yöneticileri «kaypak bir politika» uygulamayı becerirlerse, yani Müttefikler arasındaki uzlaşmazlıklar Almanya'nın yöneticilerine barış görüşmelerinin kapısını açarsa; veya bunların tam tersi de o-

lursa, Almanya'nın başındakiler, askerî anlamda yenilmiş olmalarına karşın, iktisadî anlamda egemenliklerini hâlâ sürdürmeyi başarırlarsa, bütün bu durumların gerçekleşmesi halinde, Avrupa'nın kurtuluşu imkânsızlaşır. Müttefikler'in Almanya'yı askerî anlamda ele geçirmeleri bir işe yaramaz. Bugün kaba güçle sürdürülen sömürgecilik yöntemleriyle Hindistan'ı bile kontrol altında tutmak çok zordur; kaldı ki, Orta Avrupa'da egemenlik kurmak olanaksız olacaktır. Müttefikler silâhlarını yalnızca yıpranmış rejimlere değil de, halka da çevireceklerse, sandıklarından çok daha fazla polis-gücünü gereksineceklerdir; Naziler yarım milyonu aşkın SS askeri yetiştirmek zorunda kalmışlardı; bu, tarihin yazdığı en büyük polis gücüdür; kentlerdeki her yapıya bir muhafız dikmişlerdi Naziler; bir yandan da saldırı savaşlarının başarısına beslenen umutları hep korumak zorundaydılar; bu arada ne polisler, ne de halk açlıktan ölmeliydi. Bir elde tüfek, öteki elde şişeyle süt tutan yabancı asker, kendisini gönderen büyük demokratik ülkelerin onuruna uygun davranırsa, yani sütü halka verip, tüfeği rejime doğrultursa, ancak o zaman bir dost gibi karşılanır. Halkın kaba güçle eğitilebileceğini düşünmek kadar saçma bir şey olamaz. Almanya'nın içindeki ve dışındaki Alman halkı, kanlı yenilgilerden, bombardımanlardan, yöneticilerin canavarlıklarından almadığı dersi, savaş bittikten sonra okuyacağı tarih kitaplarından da alamaz.

Halklar, yalnızca kendi kendilerini eğitirler; beyinlerini kullanmadan, yalnızca elleriyle işe girişirlerse, halk egemenliğini kurmaları olanaksızlaşır.
1943

Bu yazı ilk kez İngilizce olarak New York'ta yayınlanan «Prograssive Labor» adlı dergide (vol. 5, Nr. 3, March-April 1966) yayımlanmıştır. Eric Bentley, yazının başına koyduğu açıklamada, Brecht'in bu yazının Almanca metnini, kendisine İngilizceye çevirmesi ve bir dergide yayımlatması için verdiğini; ama o yıllarda yazıyı yayımlayacak bir dergiyi bulamadığını yazmaktadır. Bentley'in çevirdiği bu yazının Brecht'in el yazısıyla kaleme alınmış olan özgün metni, ne yazık ki bulunamamıştır. Yazıyı İngilizce çevirisinden yeniden Almanca'ya Rolf Dornbacher çevirmiştir.

AMERİKA'YA KARŞI GİRİŞİMLERİ SORUŞTURAN KONGRE İÇİN HAZIRLANAN KONUŞMA

Almanya'nın Augsburg kentinde, bir fabrika müdürünün oğlu olarak dünyaya geldim.

Münih ve Berlin üniversitelerinde fen bilimleri ve felsefe öğrenimi yaptım. Yirmi yaşındayken, Birinci Dünya Savaşı'na sıhhiye eri olarak katıldığım sıralarda bir balad yazdım; onbeş yıl sonra Hitler yönetimi bu şiiri, yurttaşlıktan çıkartılmama gerekçe gösterdi. Şiir savaştan yakınıyor, savaşı uzatmak isteyenleri kınıyordu.

Oyun yazmaya başladım. Almanya bir süre demokrasi yolunda ilerler gibi göründü. Konuşabilme ve görüşlerini sanat yoluyla dışa vurma olanağı vardı.

Ancak, 1920'lerin ikinci yarısında eski tutucu ve militarist güçler yeniden etkinlik kazandı. Ben o sıralarda bir oyun yazarı olarak verdiğim uğraşın doruğundaydım. «Üç Kuruşluk Opera» adlı yapıtım bütün Avrupa'da sahnelenmekteydi. Ama Almanya'da düşünce ve sanat özgürlüğünü ortadan kaldırmak isteyenlerin sesleri yükselmeye başlamıştı. Hümanist, toplumcu, dahası Hıristiyanca düşünceler, «Almanlığa aykırı» diye nitelendiriliyordu; bunları her düşünüşümde, Hitler'in kurt gibi ulurcasına vurguladığı sözcükleri anımsamadan edemem. Aynı dönemde, halkın politik ve kültürel kurumlarına da büyük bir öfkeyle saldırılmaktaydı.

Weimar Cumhuriyeti'nin tüm yetersiz yanlarına karşılık, o günlerde ağızdan ağıza dolaşan güçlü bir seçim sloganı en iyi yazarlarca, tüm sanatçılarca benimsenmişti: *Sanat halkındır*, deniyordu. Sanata ve edebiyata gerçekten büyük ilgi duyan Alman işçileri, sanatseverle-

rin, okurların, tiyatro izleyicilerinin çok önemli bir bölümünü oluşturmaktaydı. İşçilerin kültür düzeyini giderek tehdit eden iktisadî koşullar, yıkım sayılabilecek bir iktisadî bunalımın işçilere çektirdiği acılar, eski militarist, derebeylik yanlısı, emperyalist azınlığın giderek azıtan baskıları bizleri uyarmıştı. Ben de, şiirler, şarkılar, oyunlar yazmaya başladım. Bunlar halkın düşündüklerini yansıtıyor, Adolf Hitler'in gamalı haç bayrağı altında artık açıktan açığa eyleme geçmiş olan halk düşmanlarını yeriyordu.[1]

Kültür alanındaki baskılar son kerte artmaktaydı. Tanınmış ressamlar, yayımcılar ve dergi sahipleri hakkında davalar açılıyordu. Üniversitelerde gelişen politik görüşlerle savaş, kaynatılan bir cadı kazanına dönüşmüştü. «Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok» türünden filmlere uygulanan baskılar inanılmaz boyutlara ulaşmıştı. Ama bütün bunların tümü, gerçekte daha sert önlemlere hazırlık niteliğindeydi. Hitler başa geçince ressamlara resim yapmaları, yazarlara yazmaları yasaklandı. Nazi Partisi yayınevleriyle film stüdyolarına el koydu. Ama Alman halkının kültür yaşamına yöneltilen bu saldırılar yalnızca bir başlangıçtı. Bu önlemler, kültürün «topyekûn» düşmanı olan topyekûn savaşın manevî hazırlığı olarak düşünülmüş ve uygulanmıştı. Önlemleri izleyen savaş her şeyin

(1) Bu yapıtların çevirileri, Kongre Komisyonu'nda Brecht'e karşı delil olarak kullanılmaktaydı.

sonu oldu. Şimdi Alman halkı başını sokacak bir çatı altından, sabundan, kültürün en ilkel temellerinden yoksun olarak yaşamakta.

Kültürel alandaki tutucu sınırlamalarla, halkın fizikî yaşamına yönelen acımasız saldırılar arasındaki ilişkiyi görebilenlerin sayısı başlangıçta çok azdı. Demokratik ve antimilitarist güçlerin çabaları ise çok zayıf kalıyordu.

Almanya'dan 1933 Şubat'ında, Reichstag yangınının ertesi günü ayrılmak zorunda kaldım. Aynı günlerde, dünyada o güne değin görülmemiş bir yazarlar, sanatçılar göçü başladı. Danimarka'ya sığındım; o günden sonra tüm yazın çalışmalarımı, oyunlar ve şiirler kaleme alarak Naziler'e karşı savaşa adadım.

Kimi şiirlerim el altından Hitler İmparatorluğu'nun sınırlarından içeri sokuldu; Hitler'in büyükelçisinden destek alan Danimarkalı Naziler, kısa bir süre sonra benim ülkeden çıkarılmamı istemeye başladılar. Ama Danimarka Hükümeti bu isteği geri çevirdi. 1939 yılında, savaş giderek yaklaşır olunca, ailemle birlikte İsveç'e geçtim. Orda yalnızca bir yıl kalabildim. Hitler Danimarka'ya ve Norveç'e saldırdı.

Kuzeye doğru kaçışımızı sürdürerek Finlandiya'ya geldik. Hitler'in orduları peşimizdeydi. 1941 yılında Amerika'ya doğru yola çıktığımızda Finlandiya Nazi tümenleriyle dolmuştu bile. Sovyetler Birliği'ni Alman, Avusturyalı ve Çek kaçakları taşıyan Sibirya ekspresiyle geçtik. Bir İsveç gemisine binip Wladiwostok'tan ayrılışımızdan on gün sonra Hitler Rusya'

ya saldırdı. Gemimiz Manila'ya uğrayarak kopra yükledi. Bir ay sonra Hitler'in müttefikleri bu adayı da aldılar.

Hitler'e karşı savaşırken yazdığım birkaç oyun ve şiirin, Kongre Komisyonu'nca buraya çağırılmama neden olduğunu sanıyorum.

Hitler'e karşı verdiğim kavga da içinde olmak üzere, bütün eylemlerim salt yazınsal nitelikte eylemlerdir ve kimseye de bağımlı değillerdir. Birleşik Devletler'de kaldığım süre içinde, bu ülkeyle ilintili hiçbir eyleme girişmiş değilim; yazınsal anlam taşıyan çalışmalarım da içinde olmak üzere, ülkeyle ilişkili herhangi bir etkinliğim olmamıştır. Bunun dışında, ben bir senaryocu değilim. Ne politik anlamda, ne de sanatsal anlamda, film endüstrisi üzerinde herhangi bir etkim olabileceğini sanmıyorum.

Yine de, Amerika'ya karşı eylemleri soruşturan Kongre Komisyonu'nca çağrıldığım için, ilk kez birkaç sözcükle Amerika konusundaki görüşlerimi açıklamaya çalışacağım. Bir oyun yazarı, bir şair olarak, son yirmi yıl içinde, Avrupa'da edindiğim deneylerin ışığı altında rahatlıkla şunu söyleyebilirim: Kültürel alanda fikirlerin özgürce yarışmasının sınırlanmasına, işlevini yerine getirmek için kesinlikle özgürlüğü gereksinen sanata karışılmasına izin verilirse, büyük Amerikan halkı çok şey yitirecektir bundan, halkın birçok değeri tehlikeye atılmış olacaktır.

Yaşamımızı tehlikelerle dolu bir dünyada sürdürüyoruz. Günümüzde insanlar varlık için-

de yüzmek için her olanağa sahipler, ama yine de büyük çoğunluk yoksulluğun boyunduruğu altında; uygarlığımızın durumu işte bu. Büyük savaşlar yaşadık; kulağımıza çarpanlara göre, daha büyüklerini de yaşayabiliriz. İlerki büyük savaşlardan yalnızca biri toptan kökünü kazımaya yeter insanlığın. İnsanın yeryüzünde insanca yaşamasını istiyoruz. Yeni üretim olanaklarından nasıl yararlanılabileceğine ilişkin bilgiler, insanın beceremediklerini atın üstlendiği günlerden bu yana pek gelişmiş sayılamaz. İnsanın içine düştüğü bu buhranlı durumda, her yeni fikrin dikkatle ve özgürce araştırılması, incelenmesi gerektiği kanısında değil misiniz? Sanat, bu yeni fikirleri saydamlaştıracak, değerlendirecektir.
1947

1947 kasımında, Amerikan Kongresi'nin «Amerika'ya karşı eylemleri soruşturmak» amacıyla oluşturduğu bir komisyonu, ülkede yazarlara, filim yönetmenlerine ve oyunculara yönelik büyük bir «Cadı Kazanı»nı fokurdatmaya başlamıştı. Amaç, Amerikan filim sanayiini etkisi altına alan «komünist eğilimlerin» nedenlerini ve kökenini ortaya çıkarmaktı. Geçici bir süre, Amerikan filim şirketlerinde çalışan Brecht de, bu neden dolayısıyla Federal Gizli Polis tarafından izlenmişti 30 kasım 1947'de, Washinton'da, «Old House Office Building»de toplanan

kongre komisyonu önünde ifade vermek zorunda bırakıldı. Brecht, yukarıdaki açıklamayı hazırladı. Ama soruşturma yöneticisi, metni okumasına izin vermedi.

Bu yazı, aşağıdaki «Biz Ondokuzlar»la karşılaştırılırsa, anlamı pekişecektir.

BİZ «ON DOKUZLAR»

Birleşik Devletler'den en usta birkaç yazarın hapis cezasına çarptırıldığı yolunda inanılması güç haberler gelmekte. İki buçuk yıl önce, o yazarlarla birlikte, Washington'da samk sandalyesine oturmuş olduğum için, bu konuda birkaç söz edebilirim —bana inanabilirsiniz, çünkü oyunlarımı gören birkaç kişinin beni yalancı yerine koymadığını söylerler. O günlerde Amerika'ya karşı hiçbir eyleme girişmemiş olmam değil —yanlış anlaşılmasın, bugün hapse atılanlar da Amerika'ya karşı hiçbir eylemde bulunmamışlardır—, Amerikan yurttaşı olmamam, yabancı uyruklu oluşum kurtarmıştı beni. Benim de aralarında bulunduğum yazarlardan, filim yönetmenlerinden, oyunculardan oluşan ondokuz kişiyi, Komünist Parti'ye üye olup olmadıklarını soruşturmak için, kimi Kongre üyelerinden kurulmuş bir yarkurul önüne çıkardılar. Aynı günlerde (savaşın bitiminden iki

yıl sonra) Hollywood'un büyük filim stüdyolarındaki sanatçılara, savaşta Amerika'nın müttefiki olan Sovyetler Birliği'ne karşı filim yapmaları için emir gelmişti. Sanayi bu işe büyük paralar yatırmaya hazırdı; birkaç çeviri kitap da bu iş için düşünülmekteydi. Ama çok şaşırtıcıdır, filimler yapılmadı, iyi senaryo yazarları bu «görevi» kabul etmediler, kötüleriyse böylesi bir iş için yetkin sayılmazlardı. Tanınmış senaryo yazarlarının tümü ilerici sanılmasın; işin gerçeği şuydu: O günlerde Amerikan halkı, savaşta Amerikan ordularının büyük kayıplar vermesine engel olan Stalingrad kahramanlarına sövgüler yağdırılmasından yana değildi. Önce kamu oyunu oluşturmak, hazırlamak gerekiyordu. Her şeyden önce, yukarıdan gelen buyruklara körü körüne uymayan kişilerin resmî biçimde cezalandırılacakları gösterilmeliydi halka. Bir bölük sanatçının Komünist Parti üyeliğini resmî biçimde soruşturmalarının nedeni, bundan başka bir şey değildi.

Böyle bir üyelik nedeniyle de hapis ya da para cezasının verilmesi ise olanaksızdı; çünkü Komünist Parti, o günlerde, yasa dışı sayılmıyordu. Ama bu ülkede zararsız görünen, gerçekte hiç de zararsız olmayan başka türlü cezalar vardı. Devlet kendini göstermediği sürece, komünistlik salt bir suçlama olarak kalacaktı; tıpkı barışın özel bir biçimine o ülkede «soğuk savaş» dendiği gibi, bu suçlamaları da «soğuk suçlama» diye adlandırabiliriz. Bu soğuk suçlamalar dizisi, sanayi çevrelerince kö-

rükleniyordu; suçlu, yaşama haklarından değil, yaşamak için gerekli araçlardan yoksun bırakılıyordu; suçlunun kellesini istemiyor, onu «kara listeye» yazıyorlardı. Dolar ülkesinde cebinde doları bulunmayan adamın yoksulluk ve yoksullaşma korkularını farkedenler, devletin onurunu gölgeleyebilecek herhangi bir cezaya çarptırılmıyorlar; «işten atılmayla», «işe alınmamayla» cezalandırılıyorlardı. Bizim başımızdan geçen olayda, devlet üstüne üstlük sanayi çevrelerine yardımcı oluyor, ona «hafiyelik» ediyordu. Kuşku altında olanlara yemin ettirerek, parti üyeliklerini soruşturuyordu devlet. Amerika Birleşik Devletleri'nin anayasası, özgürlük tanrıçasının suratına değil, kandiline yağ döküldüğü günlerde kaleme alınmıştı. Bu nedenle anayasa, yeni kurulan devlete, güçlüler ve zenginler yararına hafiyelik etmeyi yasaklıyordu: Kimse dininden, dünya görüşünden, bağlı olduğu partiden dolayı soruşturulamazdı. Parlamento komisyonu önünde yeminle ifade vermek zorunda bırakılan yazarlar, yönetmenler, oyuncular işte bu anayasa yargısına dayamışlardı sırtlarını. Yanıtlamaktan kaçınıyorlardı. Üstelik tümünün Komünist Parti üyesi olduğu da sanılmasın; çoğu, partiye üye değil di; karşılık vermeyi kabul etselerdi, verecekleri karşılıklar onlar adına hiçbir sakınca doğurmazdı; anayasaya uyulmasını yürekten istedikleri için soruları yanıtlamaktan kaçınıyorlardı. Olayların bundan sonraki gelişmesi, onlar için iyi olmadı; ama ülkeleri için daha da kötü ol-

du. Anayasaya uyma çabalarının sonucunda, parlamentoyu hiçe saymakla suçlanarak hapse atıldılar. Ama ben bir Amerikalı olmadığım için, Amerikan Anayasası'nın tanıdığı haklardan yararlanamayacağımdan, sorulanları yanıtlamak zorundaydım; savunmamı yaptım ve hüküm giymekten kurtuldum. Oysa Amerikalı meslekdaşlarım anayasa güvencesi altındaydılar; ama anayasaları güvence altında değildi. Gerçekte anayasaya körü körüne güvenmekle, kendilerini tehlikeye atmış olacaklarını bilmiyor ya da bunu düşünmüyor değillerdi. Ama tehlikeyi gerektiği kadar önemsemediler; bu nedenle özgürlüklerin tehlikeye atıldığını ülkelerine duyurmaya çalıştılar. Bu korkusuz insanlar, ülkelerindeki hukuk kurumlarına şöyle sesleniyorlardı: «Kimden yana olduğunu göster herkese! Al eline yayını ve gönder oklarını suçsuzlara! Bunu herkesin gözü önünde yap ki, kimseyi kandıramayasın!» Sonunda hukuk gerdi yayını, gönderdi oklarını suçsuzlara; hem de herkesin gözü önünde yaptı bunu. Peki, hiç mi yararı olmadı bunların? Oldu kuşkusuz; Amerika'da geçerli hukukun nasıl bir şey olduğunu öğrendik; bir de yurttaşlarıyla birlikte bütün dünyanın gerçekleri anlaması için kendilerini kurban etmeye hazır insanların var olduğunu gördük.

Selâm dostlar!

1950

BARIŞ İÇİN ÖNERİLER
(1948 - 1956)

Berlin'e dönüşümün hemen ertesi günü, en korkunç savaşlardan birinin beşiği olmuş bu kentte, aydınların barış uğruna düzenledikleri bir gösteriye katılmaktan kıvanç duydum. Yıkıntıların akıllara durgunluk verecek görünümü karşısında tek bir şey diliyorum: Yeryüzünün artık barışa kavuşması için kendimce katkıda bulunmak. Çünkü barışın gerçekleştirilmediği bir dünyada yaşamak olanaksız.
25 ekim 1948

GENÇ AYDINLARLA KONUŞMALAR

Kendisi artık genç olmaması nedeniyle, gençlere ses yönelten bir yazar diye nitelendirebilirim onu. Ama onu, belki de yazar diye nitelendireceğimize, «yazarken tanıdığımız biri» biçiminde tanımlamak daha yerinde olur. Hem böyle demek sevindirir de onu; yoksa «eğlendirir» mi desek? Çünkü tanklarından ya da atlarından inerek dinlenen böylesi efendilerin gül topladıkları sıra, arıcılıkla uğraşırken ya da anılarını kaleme alışta görülmekten kıvanmadıkları söylenemez.

Şimdi onun taşlar ve böcekler üzerine yazması ne kadar da hoş, değil mi? Evet, kendisi de böyle düşünmüş olmalı. Yeteneksiz hükü-

metler, ulusu, askerî yenilgilerin verimli mi verimli sonuçlarından yoksun bırakırken, savaşlar arasındaki uzun bekleme dönemlerinde subaylara da böyle davranmak yaraşır zaten.

Gelgelelim taşlar dilli düdük kesilmedi, böceklerin tuzağa düşmeleri bugün de sürüyor.

İrkiltici doğruluğun, serinkanlı gözlemin yapmacıklığı; küçüğe beslenen hoşgörü. Safsata-bilimsel tutum. «Natürmort»a benzeyen bilimsel mi bilimsel betimleme. Çağdaş bir cinayet işlenirken, neşter sterilize edilir, mikroplardan arındırılır; cerrah da ağzına ilâçlı bir tülbent bağlar. İşte kıyım sanatında, edinilmiş son bilgiler.

Prusya Liyakat Nişanı. Dolmakalem dokunur dokunmaz yeniden açılan on yedi yara; şunu demek istiyorum: Neşter gerekli. Dinleme aygıtı değil.

Hayır, nasılsa anlamıyorum siz gençleri, benimle gizlisiz saklısız söyleşebilirsiniz.

Hayır, umutlar donatmak elimden gelmez, yardımcı olamam size. Hem elimden bir şeyler gelseydi bile —neden yapayım bunu? Size korkusuzca bakabilme olanağı var mı, asıl sorun bu.

Kendinizi yine kullandırtacak birini arar

gibisiniz. Dileğiniz, bu işi kotaracak olanın bu kez sizi kötüye kullanmaması mı? Ama neden diretip duruyorsunuz ille de birinin sizi kullanmasında?

Tabiî, büyük bir erek için, böyle diyorsunuz; gelgelelim bunun nasıl bir erek olduğunu da kestiremiyorsunuz, tamam mı? Güzel... Öyleyse büyük bir erekten haberli olanlar kullanacak sizi. Diyelim, diktatörlüğe karşı söylenecek bir sözünüz yok; diyelim, büyük bir erek aramanız yetip de artıyor size; o zaman, sanırım, şu andaki tutumunuz gerçekten daha bir yenilir yutulur türden. Ne ki, kolay değildir böyle olabilmek. Gerçekten tehlikeli yaratıklarsınız.

Yanılmıyorsam genç bir adam, «Dionysos» adı hiç de yakışmayan bir dergide şöyle yakınıyor: «Yanılsamaları paramparça ediyor o..., bugün, yalnızca, oradan bize doğru yayılan dondurucu bir soğuğu algılıyoruz. Koyduğu aralık ürpertici. Duygulanmayı, anlamayı engelliyor..»

İşte dondurucu bir rastlantı.

Şöyle demek geliyor içimden: Diyelim anlayabileceksiniz, o zaman içinizde uyanacak duygularla sizi karşı karşıya bırakmayı ben bile istemem.

Herhangi bir desteğimiz yok mu? Yok ya...

Yine de bu işin sonu iyi bitecek değil mi? Hayır.

Nihilist falan değilim, teşekkür ederim. Gelgelelim nerede hiçlik varsa, orada bir şey, ama hiçbir şey yoktur.

Korkmak gerekmez mi? Gerekir elbet. Sizin gibilerden tabiî.

Sövüp saymaların ötesinde bir şey olmaması, hiçbir şeyin olmamasından yeğdir.

Nasıl yazacağımızı, nasıl resim çizip boyuyacağımızı, nasıl besteleyeceğimizi bırakalım da buyursunlar mı bize? Bunları nasıl yapacağınızı kalkıp söylesem size, ne verirdiniz bana karşılık olarak?

Hayır, yıkılmış kentlerin karşısında olağanüstü bir sarsıntı geçireceğimi beklemiyordum. İnsan yıkıntılarının karşısında yeterince sarsıldım çünkü.

Bakıyorum da, kentler, oralarından buralarından azıcık sümüklüböcek kabuklarını çağrıştırıyor bana. Kentleri bağımsız bütünlükler gibisinden değerlendirmiyorum, yollara saçılmış sümüklüböceklerin barınakları diye düşünüyorum. Kafamı kurcalayan, artık insanları barındıramaz olmuş kentler değil, kentsiz kalmış insanlar, yalnızca bu.

Şu sürgünde geçirdiğim on beş yıl var ya, doğduğum kentte ya da Berlin'de olmadığım için üzülmek aklıma bile gelmedi. Çocukluk anılarının semtleri, hani çocukların yapraklardan kulübeler oluşturduğu o avlular, bir barajın sağlıklı güneşlenmelere elverişli, eğimli yüzeyi —Nazilerin eline geçtiğinde bütün bu yerler, benim için, bin türlü suçun işlenerek gazetelerde belgelenmiş kirli, karanlık yerler olup çıktı. Dahası, ekleyeyim, bu kentler, düşüncelerimde, hep yıkılışın damgasını taşımıştı; sanki devcileyin yıkıntılar oluşturmaktı erek, üstelik bu ereğe varılması için, salt bu amaçla kurulmuş kentlerin bombalanması gibi hiç kuşkusuz pahalı ve dolaylı bir yol seçilmişti. Bugün henüz ayakta kalabilmiş kentlerin ardında da hep o yıkılış damgasını görür gibiyim.

Anlıyorum bu soy yazılar kuşku uyandırıcı bir izlenim yaratıyor. Düşünülen apaçık şu: Bu kentler, en azından bu kentlerin çağcıl bölümleri karanlık birtakım amaçlarla, ya da kimi kazançların elde edilmesi amacıyla kuruldu; böylece yapılanlar, durmaksızın gelişen savaşçı nitelikte işlerdir. Kentler mi, gerçekte onlar, bir elde kılıç, öbür elde duvarcı malası, böyle kuruldular; üstelik de bu eller mal mülk sahiplerinin elleri değildi. Ne yazık ki, *yıkılma* sözcüğünün karşıtı olabilecek tek bir sözcük gelmiyor aklıma; söke söke elde edilen şu başarıları karşılayabilecek bir sözcük bulsam...

Kendimden niye mi söz ediyorum, hayır, siz-

lere kişiliğimi kabul ettirmeye çabalamıyorum, düşüncelerimi ya da izlenimlerimi baskı kurarak size yineletmek, sizin kılmak amacında değilim. Tek bir amaç güdüyorum kendimi sergilemekle: Belli birini, ülkesinden kaçmak zorunda kalmış bir oyun yazarını görün de, nerelerde olduğunuzu hele bir anlayın.

Salt yardımseverliğe bulanmış, öfkenin kalıbına bir türlü oturtulamamış bir acıma duygusu, benim için önem taşımıyor.

Nazi İmparatorluğu sırasında öldürülen yeraltı savaşçılarının sayısını biliyorum. Korkunç bir sayı. Nazi İmparatorluğunun sınırları içerisinde ölenlerin sayısı, Fransa ve Norveç'te ölenlerden çok; savaşçıların sayısıysa İngiliz ve Amerikan ordularının asker sayısını aşıyor. Olanak bulur bulmaz açıklıyorum bu sayıları. Ama sağ kalan savaşçıların, bugün, vatan hainliğiyle suçlanma tehlikesiyle karşı karşıya olduklarından, becerdiklerini açıklamaya yanaşmadıklarını da biliyorum. Ve nedenini bilmeksizin utanıyorum bunları dile getirmekten.

Başına üşüşen asalaklarla savaşmış olan vatan hainlerini ödüllendirecek bir yurdu özlemek gerekiyor belki de.

Bu konuşmaya hakkım olduğunu düşünüyorum : Hepsini yaşadım çünkü.

«Kuşkusuz bir halkın başına gelebilecek

en büyük yenilgi bu; bir halkın çekebileceği en acı sefalet, o çok derin acılar.» Ve ağız dolusu sövülesi kendini beğenmişlik.

Uzunca bir zamandır, *halktan* değil, bir toprak parçasına yerleşmiş insanlardan söz ediyoruz.

Toplama kamplarının ticaretini yapmaya kim girişti hemen? Kim örgütledi karaborsayı? İyi mi, haydi işinize yarasın diye benden size bir öneri : Sizi burjuvalar sömüredururken, varsın yahudi burjuvalar da sömürsün.

Auschwitz'de Varşova getosunda, Buchenwald'da olup bitenleri yazınsal alanda şu ya da bu biçimde betimleyebilmek olanaksız hiç kuşkusuz. Edebiyat hazır değildi böyle olayları anlatabilmeye; dolayısıyla olup biteni yansıtacak anlatım araçlarını da geliştirmemişti.

«Milyonlarca kişiyi Nazi ordularının saflarında salt kazanç tutkusu ya da korku barındırmış olamaz. Büyük bir olasılıkla idealist yönsemeler de söz konusuydu.» Ben de katılıyorum bu yargıya, zaten ideallere kötü gözle bakmalı.

İler tutar yan bırakmazsam, bu kez, aranızda beni belki anlayabilecek biri varsa, ona da ulaşamamam gibisinden bir sakınca doğabilir. Naziler, burjuva ideallerine sarılmasalardı,

korkunç yıkımlarını asla gerçekleştiremezlerdi. Savaş, çekişmelerin sonuçlandırılmasında düşünülebilir, hattâ doğal bir yol sayılabilirdi; yurttaşların körü körüne bir görev itkisiyle davranmaları sağlanmalıydı, falan filan. İmparator Wilhelm'in, «Artık parti tanımıyorum, yalnız Almanları tanıyorum,» cümlesini alıp da, «artık partilere izin vermiyorum, yalnızca Almanlara yaşama hakkı tanıyorum,» diye değiştirirseniz, bir de Bismarck'ın «Biz Almanlar dünyada Tanrı'dan başka hiçbir şeyden korkmayız,» cümlesindeki Tanrı'yı rafa kaldırıp yerine Hitler sözcüğünü koyarsanız, Nazilerin o yaratıcılıktan yoksun öykünmeciliği ortaya çıkıverir. Yok canım, Naziler köklü bir yenilik getirmediler; akıl almaz vahşeti ve dargörüşlülüğü, daha bunlar yeni yeni tomurcuklanırken, başka bir söyleyişle burjuva sınıfının insanıyken tanımıştım ben.

Goebbels'in savları içerisinde en abuk sabuk olanı, bir devrim gerçekleştirdiklerini ileri sürmesiydi. Çünkü gerçekleştirdikleri bir karşı - devrimdi. Ve bütün karşı - devrimler gibi, onlarınki de alabildiğine bir vahşet örneğiydi. Burjuva sınıfı, 1918'deki aşağılanmasının öcünü aldı. Öç alalacak kişileri kiralayıp, bu soysuzları parayla donattı, yasal olanaklarla bezedi. Bundan sonra girişilen o doymak bilmez kan içicilik eyleminin sonunda, proleterya sınıfı, öncülerinin çoğunu ve örgütlerinin tümünü yitirdi. İş, öylesine sıkı tutulmuştu ki, şu ikin-

ci ve çok daha kanlı savaşın ardından burjuva sınıfı, ilk savaşın bitiminde kendisine yağdırılmış sövgülerle karşılaşmadı artık. İkinci cephenin gecikmesi, son ve kesin darbenin indirilmesini sağladı.

Bakın hele, şimdi, Alman olan ya da olmayan burjuvalar bu akıl dışı önlemleri, «Nazilerin taşkınlıkları,» diye nitelendiriyorlar. Gerçekten yüzsüzce bir nankörlük! Besbelli belirlenmiş bir gelişimi, oluşumu; «garabet» diye nitelendirmekten öte bir şey değil bu! Oturmuş iştahla bifteğe gömülürken, kalkmış kasabı insanlık dışı davranmakla, dananın kanına girmekle suçluyorsunuz; tıpkı buna benziyor!

Hem böyle bir savaşın istenmesi, hem de toplama kamplarına gerek duyulmaması düşünülebilir miydi? Birtakım işçi temsilcileriyle işçileri salt tatlı sözlerle böylesi bir savaşa girmeleri için kandırmak olanaksızdı. SS-Tümenleri'nin tümünü, bu çok iyi yetiştirilmiş savaş ustalarını, su katılmamış sadistlik nedeniyle savaş dışı bırakmadılar ama.

Ama o 14 Haziran... Genel grev yerine geçen, generallerin planlı grevi... Savaşın üç beş başarıyla sözümona yürütüldüğünü gösterebilmek için son fırsat, düşmanın birliğini parçalayabilmek ve düşmana karşı ikinci bir düşmanla işbirliğine girişmekti. Savaşın başlarındaki

Nazi şakasının yinelenmesi... Bir hırsızlık örneği...

Evet, öyle ya, şimdi çıktı gerçek yüzüm ortaya.

Kilise görünüşe göre güzelliğin değil, bolluğun ve zenginliğin ölümüne hazırlanıyor. Yüceler yücesi bir yetkili —amma da lâf!— tıpkı İsa'ya Kudüs'de yapılanlar gibi, onun gibilerini de çarmıha germek için karanlık tasarıların oluşturulduğuna işaret ediyor. Kuşkusuz çarmıha çivilenirken cüzdanı elinde olacak *onun*.

Alnının teriyle para kazananların mirasa konanlardan çok mu olduğunu söylemek istiyorsunuz yoksa? Ya da yoksul çocukların sonradan satıpsatıp paraya çevirebilecekleri eğitimi satın alabilmelerinin güç olmadığını mı sanıyorsunuz?

İnsan kasabı Franco'nun savaş giderleri Papalık Hazinesi'nden karşılanmış, diye işittim. Doğru olabilir, palavraya da benzemiyor değil. Belki palavradır, ama ya doğruysa...

Din bir dayanak. Ama örneğin bir at, biniciye eğeri sırtına vurma olanağı tanıyan böyle bir dayanaktan hoşlanmayacaktır.

Verdiğim örnek doğru değil, biliyorum. Genellikle dindar olanlar biniciler değil de, atlar çünkü.

Doğrudur; uyuşturucu maddelerle savaşıyoruz.

KÜLTÜR ÖZGÜRLÜĞÜ KONGRESİNE

Burada özgürlüğün, işittiğime göre kültür özgürlüğünün geleceğini konuşmak üzere toplandınız; politik ve ekonomik özgürlüklerden söz edeceğinizi de umarım. Böyle bir toplantının, daha doğrusu bu amaçtaki toplantıların sık sık düzenlenmesi çok gerekli, çünkü birçok ülkede, yeryüzündeki ülkelerin çoğunda çalışan halkın büyük bir bölüğü hâlâ gizli, ama saltık bir tutsaklığa yakalanmış yaşıyor; bu büyük bölük, ekonomik açıdan yaşamın değişmesi ve düzeltilmesi için bir şeyler yapabilme özgürlüğünden yoksun. İşte bu sorunu tartışmak olacak göreviniz. Yaşamını daha iyi kılma özgürlüğü —«yaşam» sözcüğü burada en yalın anlamıyla kullanılmıştır— insanın temel özgürlüğüdür. Kültürün gelişebilmesi, bu özgürlüğe bağlıdır; yaşamı daha iyi kılma özgürlüğü üzerinde konuşulmazsa, özgürlük ve kültür üzerine söz etmenin anlamı kalmaz. Daha iyi bir yaşamın ilk koşuluysa barış ve barışın güvenlik altına alınmasıdır. Gelin, düşünebileceğimiz bütün toplum düzenlerini göz önünde tutarak, varlıklarını savaşa bel bağlamadan sürdürüp sürdüremeyeceklerini denetleyelim önce. Gelin, her şeyden önce barışı isteyebilme özgürlüğüne kavuşmak amacıyla savaşalım. Kimse kalkıp: Bu barış nasıl bir barış olmalıdır, önce bunu ko-

nuşmalıyız... demesin. Herkes: Barışa evet, desin. Bu sorunda hiçbir kaçaklığa meydan bırakmayalım ve bize yöneltilecek bilisizlik suçlamalarından ürkmeyelim! Saltık barıştan yana çıkalım! Savaşa lânetler yağdırmayan bütün hükümetleri biz lânetleyelim! Kültürün geleceğini atom bombasının saptamasına olanak tanımayalım!

Özgürlük verilmez, alınır... demişlerdi. Öyleyse gelin, önce barış için çalışma özgürlüğü alalım!

YENİDEN SİLÂHLANMAYA İLİŞKİN HALK OYLAMASI ÜZERİNE

Berlinliler!

Demokratik Alman Cumhuriyeti hükümeti, savaş ister misiniz diye soruyor sizlere. Bu durumda gerçekten gerekli mi, birinin size ne karşılık vereceğinizi açıklaması! Bakın çevrenize! Mayıs, 1951

İKİ TOPLUM DÜZENİ

Özel koşullardan dolayı ülkenin bir kesiminde yeni bir toplum düzeni oluşur, öteki kesimindeyse eski düzen sürerse, ülkenin bu iki kesimi arasında amansız bir düşmanlığın doğuşunu beklemek gerekir. Her iki kesim de, kendini ötekinin tehditi altında duyacak ve onu barbarlıkla suçlayacaktır.

Almanya'nın doğusunda, korkunç bir sa-

vaşın ardından politikaya ve iktisada yeni ilkelere göre yön veren bir işçi-köylü devleti kuruldu. Mülkiyet ve üretim ilişkileri kökünden değişti; gerek devlet işlerinin yürütülmesinde, gerekse kamu oyu oluşturulmasında bugüne değin duyulmamış, görülmemiş yöntemler uygulanmaya başlandı. Bilirsiniz, bir şeyi bugüne dek duymamışsak, görmemişsek, hemen yabancılarız. Dolayısıyla «eskileri» alışıldık sayılırken, yeni ilke ve yöntemlerin açıklanması zorunluluğu belirir.

Almanya'nın batısı, büyük burjuvazinin ve dolayısıyla burjuva düşüncelerinin egemenliği altındaydı. Orada, bir yanda işverenler, öbür yanda işçiler var. İşverenler işi verip vermeme konusunda, işçiler de işi kabul edip etmeme konusunda tam bir özgürlüğe sahip. Gelgelelim, işverenler iş vermediklerinde aç-maç kalmıyorlar; buna karşılık, işi kabul etmemeye görsün işçiler, tabiî açlık kapılarını çalıyor!

HAKLAR BİLDİRİSİ

Her hükümlü, hüküm giydikten sonra dâvâsına bakmayı sürdürmek hakkına sahiptir. Tek başına, ya da danışmanlarının yardımıyla mahkemenin yapısındaki kusurları da, dâvâya bakılırken oluşanları da, dahası, kendisinin savunma sırasında yaptığı yanlışları türel (adlî) bir denetim katma ve sendikasına bildirebilir. Bunun dışında, toplumun yapısında var olan ve kendi işlediği türden suçlara yol açabilecek ya

da bu suçların işlenmesini kolaylaştırabilecek nitelikteki düzeltilebilir kusurlara dikkati çekebilir, düzeltilmesi amacıyla önerilerde bulunabilir.

Her dâvâya devletin iki kurumu katılır. Savcı dâvâ eder, sendika savunur. Savcı kamunun, sendika da bireyin haklarını temsil eder. Sendika, kamunun bireyin çalışma gücündeki yararının, savcı da kamunun herkesin işbirliğindeki yararının temsilcisidir. Mahkeme karar verir; buna karşılık sendika, kararını açıkça gerekçelendirmekle yükümlü bir denetim katına baş vurmak hakkına sahiptir. Bu karar gerekçeleri hak kazandırıcı ve hukuk kaynağı niteliğindedir; ancak denetim katınca değiştirilebilir.

ULUSLARARASI BARIŞ İÇİN HALKLAR KONGRESİNE

İnsanoğlunun belleği çektiği acıları unutmama açısından, şaşılacak kerte cılızdır. Gelecekteki acıları tasarımlayabilme gücüyse daha da yetersizdir. Görünüşe bakılırsa, atom bombasının korkunçluğu konusunda anlatılanlar, New Yorkluları öyle aşırısından dehşete düşürmedi. Hamburgluya gelince, yıkıntılarla çevrili olmasına karşın, o, yeni bir savaşa dur demek için elini kaldırmaktan çekiniyor yine de. 1940'ların dehşeti, yeryüzünü tümüyle sarmış olan dehşet, neredeyse unutuldu. Önceki gün yağan yağmur artık ıslatmaz, diyenlerin sayısı kabarık.

İşte bu körlüklerle savaşmak zorundayız. Daha bugünden öldüler gözüyle baktığımız bir dolu canlı insan var; öylesine hareketsizler ki, canlı oluşlarına karşın hareketsizler hem, sanırsınız, geleceklerini geçmişlerine gömmüşler.

Ama ne olursa olsun, hiçbir şey beni aklın düşmanlarına karşı koymanın boşuna olduğuna inandıramaz. Gelin, bundan önce bin kez söylenmiş olanı sürekli yineleyelim! Yineleyelim ki, bir kez bile eksik söylenmiş olmasın! Dilimizin pelesengi olsa bile hep yineleyelim uyarıları! Çünkü insanlık savaşların korkutmasıyla debeleniyor; geleceğin savaşlarının yanında geçmiş günlerin savaşları, neredeyse pek zavallı girişimler biçiminde kalacak. Ve bu savaşlar, şu yarının savaşları, onları hepimizin gözü önünde apaçık hazırlamaya yeltenenlerin elleri kırılmazsa, kesinlikle gerçekleşecek.

Viyana, Aralık 1952

STALİN'E İLİŞKİN ELEŞTİRİLER ÜZERİNE

1.

Kapitalizmin barbarlığını yarma, yıkıp geçme eylemlerinin de barbar yanları olabilir. Marx'ın tanımladığı biçimde, burjuva sınıfının proleterya sınıfını insanlıkla bağdaşmaz koşullar içinde bırakmasının bir sonucu olarak, ilk dönemde barbarların egemenliğinin insanlığa aykırı yanları bulunabilir. Devrim denen, aynı zamanda en şaşılası erdemleri, hem de çağa aykırı, çağdışı kötülükleri ortaya salabilir. Kö-

tülüklerden kurtuluş, devrimden daha da çok zamanı gereksinir. Bu olayın ikinci kez (Çin'de olduğu gibi) geçtiği yerlerde, bir de ilkel sermaye birikimi sürecinin tamamlandığı, yani o denli geri kalmamış ülkelerde, iş, daha kolaydır.

2.

Stalinizmin kötü sonuçlarından biri de diyalektiğin etkinliğini yitirmesidir. Diyalektik bilinmeden Stalin'in bir motor olmaktan çıkıp frene dönüşmesi, partinin yönetim mekanizmasınca yadsınması, fikir tartışmalarının iktidar savaşlarına dönüşmesi kesinlikle anlaşılamaz. Aynı şekilde, bir önderin geri kalmış büyük kitleleri kazanmak amacıyla ülküleştirilmesi, efsaneleştirilmesi için baş vurulan aracın, önderi o kitlelerden uzaklaştıracak ve kitleleri felce uğratacak bir nedene dönüşmesi de kolay kolay anlaşılamaz...

3.

Stalin'in tarihî açıdan değerlendirilmesi, tarihçilerin yapacağı iştir. Stalinizmin tasfiyesi, ancak kitlelerin bilgeliğinin parti tarafından dev boyutlarda devinime geçirilmesi yoluyla olabilir.

4.

Stalin'e tapınmanın yadsınmasıyla birlikte tapınma yadsınıyor.

ÖZGÜR SEÇİMLER

Seçmenden gerçek durumuna ilişkin bilgileri gizleyerek ona özgür yoldan tutsaklığı seçme olanağı tanıma, burjuvazinin en eski oyunudur.

Yolunu seçmek isteyenin gereksindiği şey bilgidir. Notaları okumasını, piyano çalmasını öğrenmesi engellenmiş birini, bu müzik gerecinin önüne götürüp, ona, dokunacağı tuşları seçme konusunda özgürlük tanımak, ne sonuç verebilir?

22 Şubat 1954

Bugün dilesem de yararlanamayacağım kimi özgürlükler var hiç kuşkusuz. Örneğin «uygar ülkelerde alışılageldiği gibi» seçebilme olanağına sahip değilim. Ama böylesi bir özgürlük beni çekmiyor ve albenisizliğinin nedenini de gönençle söyleyebilirim.

Almanya'da yapılagelmiş seçimlerde aksayan bir yanın bulunduğundan hiç mi hiç işkillenmiyorum. Hayatım boyunca Almanlar tam iki kez, sözü edilen uygar seçimler yoluyla savaşı seçtiler. «Özgür seçimlerle» tam iki kez en korkunç savaşları başlatan, üstelik bunları yitiren hükümetleri onayladılar. Oysa gerçek özgürlükten söz edilemezdi; çünkü seçmenler durumun gereklerini kavrayıp ona göre davranabilme olanaklarından yoksundular.

Burjuva toplumunun kendisini fazla tedirgin etmeyeceği sanısıyla bireylere tanıdığı kimi özgürlüklerden tattığım dönemler oldu. Örne-

ğin savaşın kapitalist ülkelerin yaşam biçiminin bir öğesi olduğunu ve aynı zamanda bu ülkelerin mezarını da kazdığını söylememe izin verdiler. Ama herkes biliyor, bunları yumurtlamamla savaşların çıkmasını engelleyemedim.

Burjuva toplumunun elinde, düşman saydığı yargıları zararsız kılmak için türlü çareler vardır. Her şeyden önce, burjuva toplumu, olgulara ilişkin toplu bir görüş sahibi olabilmeyi engelleyerek, bu tür yargıların oluşabilmesini zorlaştırır. Burjuva düşünürleri, çalışmalarını —«düzen» ve «bilimsellik» kaygısıyla— oldukça küçük alanlarla sınırlayarak, her şeyi birbirine karıştırırlar. Fizikçiler para olanaklarının kimi zaman azalıp, kimi zaman da çoğaldığının, bolluğa dönüştüğünün dışında, iktisat konusunda hiçbir şey bilmezler. İktisat uzmanlarınınsa tarih bilgileri yetersizdir; mantık bilgileri hemen hiç yoktur. Yazarlara kendi iç dünyalarına eğilmeleri, salt bununla yetinmeleri, «bilgiçlik taslamaktan» kaçınmaları öğütlenir. Ya gerçeklikleri traş etmek için açılan o dev berberler! Bir sarsaklar, sakatlar alayı çıkar bu berber dükkânlarından. Takma uzuvlarını paha biçilmez takılar gibi sallayıp dururlar. Yüzü olmayanların perçemleri altın tozuna bulanmıştır, o yarı çürümüşlerin, o yarı kokuşmuşların üstünden baygın unutmabeni kokuları yayılır dörtbir yana. Kuşkusuz manevî ilâçların satıldığı eczaneler de vardır. Ama oralarda ilâç değil, zehir satılmaktadır; üstelik de reçete karşılığında. Bu ağular, en hafif dozda bile çok etkileyicidir. Bu-

ralarda afyon ya da morfin benzeri, uyutmaya yarayan, yaygın olarak ve farklı biçimlerde kullanılan, özellikle sanat aracılığıyla topluma yayılan zehirlerden söz etmek istemiyorum. Söylemek istediğim, kapitalizm için de zararlı sayılabilecek türden düşünceler...

DÜŞÜNÜRLER, HALK VE EĞLENCE

Bizde eğlenceden yana çıkan çok az düşünür vardır. Gerçekte eğlenceyi yasaklayan, ya da en azından eğlencenin sınırlarını alabildiğine daraltan düşünürler daha çok övgü kazanır ve ciddiye alınır. Öne sürdükleri ilkeler benimsenmedikçe, öne sürücüler saygınlık kazanırlar. Halkın varlıklı kesimi, anlaşılabilecek nedenlerden dolayı, yoksul kesimin eğlence tutkusunu suçlar; yoksul kesim de yine anlaşılabilecek nedenler dolayısıyla varlıklı kesimin eğlence tutkusunu suçlar. İşte bu yüzden ahlâk sözcüğünün geçtiği her bir yerde, eğlencenin adı kötüye çıkmıştır.

«Bir insanın hedefi, kendini eğlendirmektir,» cümlesi kötüdür; çünkü iyi ve doğru bir cümlenin, yani «İnsanlığın hedefi kendini eğlendirmektir,» cümlesinin yüzüne inmiş bir tokat gibidir ilki.

BURJUVA SINIFININ HİZMETLERİ

Sosyalist klasik yazarlar egemen sınıfların varlığına karşıdırlar; bu sınıfları bugün artık

gerekli bulmadıklarından karşıdırlar. Başka bir söyleyişle, bu sınıfların bir zamanlar varolmuşluğuna karşı değildirler. Dahası, bu tür egemen sınıfların topluma yapmış olduğu hizmetleri özenle sayarlar sosyalist klasik yazarlar. «Komünist Manifesto», burjuva sınıfının devrimci hizmetlerine bir övgüyü içerir.

KOZMOPOLİT OLMAYAN KOZMOPOLİTİZM

Rusların kozmopolitizme yönelttikleri saldırılar, aydınlarımızın çoğunu şaşırtıyor. Ruslar neden Spinoza'nın, Goethe'nin, Whitman ve Puşkin'in, insanların yeryüzünün her yanında birbirlerine insanca davranmalarına ilişkin o ünlü ideallerine karşı çıkıyorlar? Bu idealin kötüye kullanılmasını istemiyorlar da onun için! Anımsayalım bir kez! Bundan on beş yıl önce Hitler, işçileri «çalışma cephesinde» topladığında, ansızın neden karşı çıkmıştık Alman işçilerinin birleşmesine? Hitler, *yeni düzenini* açıkladığında, Avrupa'nın birleşmesine neden karşı çıkmıştık? Birleşme idealinin kötüye kullanılmasına karşı olduğumuz için. Hitler, Kara Avrupası'nın işçilerini ve iktisatlarını balıkçının ağla balık avlaması gibi birleştirdi. Kozmopolitizm, yani bütün insanların birleştirilmesi politikası burjuva düşünürlerinin idealidir. Proleter düşünürler, sosyalistler bu ideali bir yana atmadılar; ama onun nasıl gerçekleştirilebileceğini gösterdiler. Burjuva idealistleri, ideali gerçekleştirmek için gerekli olanı, yani sosya-

lizmi bilmiyorlardı. Burjuva düzeninde, yani *kapitalist iktisat* düzeninde insanların yeryüzünün her yanında birbirlerine insanca davranmaları olanaksızdır. Çünkü bu üretim biçiminin temeli ve hedefi, insanın insanı sömürmesidir. Kapitalizmin elinde başka bazı idealler gibi, bu güzel ideal de, bugüne dek soyup sovana çevirdiğinden daha çok insanı, üstelik, fırsatı olsa, yeryüzünün tüm insanlarını sömürmek için ideal mi ideal bir olanak olup çıkar.

Kozmopolitizm idealinin Amerikan kapitalistlerinden çıktığı doğru değil hiç kuşkusuz. Başkan Roosevelt'in eski yardımcısı Liberal Parti'den Henry Wallace «Dünya ya birleşir / ya da yok olur» adlı kitabını yayımladığında, politik demokrasiyi, iktisadî demokrasiye dönüştürmeyi önerdiğinden, herkesi kahkahalarla güldürmüştü. Onun görüşlerini *globallony* diye adlandırmışlardı; bu sözcük «global» (yeryüzünün bütününe ilişkin) ve «ballony» (saçmalık) sözcüklerinin birleşmesinden türetilmekteydi.
(Fragmanlar)

PROLETERYANIN ÇELİŞKİSİ

Proleterya içersinde zamanla, giderek büyüyen bir çelişki oluşuyor. İşçilerin bir kesimi, bazı ülkelerde de büyük bir kesimi, dahası çoğunluğu, sıkı sıkıya varolan «düzen»i tutuyor ve en azından yaşam düzeyi şöyle böyle katlanılabilir ya da düzeltilebilir nitelikte göründü-

ğü sürece, yürürlükteki sömürüye boyun eğiyor. Köklü bir değişikliğin yapılması büyük çabalara, tehlikelere, bütün alışkanlıkların değişmesine ve bunun gibi pek çok şeye bağlıdır. Her şeyden önce böyle bir değişikliği isteyen işçiler, burjuvaya karşı çıkan eylemlere girişmek ve bu çok amansız eylemi yürütebilmek için kendilerini çok sıkı bir düzene, gerçek bir sıkıdüzene sokmak zorundadırlar. Bundan dolayı, kapitalist düzende ne denli özgürlükten yoksun olurlarsa olsunlar, bu sıkıdüzenden ürkerler, kaçınırlar; bir özgürlük savaşı için onsuz olunamayacak koşul niteliğini taşıyan sıkı bir planlamayı ve buyruklara boyun eğmeyi, yeni ve alışılmadık niteliğinden dolayı tutsaklığın daha bir kötüsü sanırlar. Bu yüzden kendilerini sömüreni, yani burjuvaziyi, işçilerin öteki kesimine karşı giriştiği savaşta desteklemeye kalkışırlar ve kendileri de işçilerin öteki kesimine karşı savaş verirler.

Proleterya içersindeki bu çelişki doğal olarak her ülkede ayrı biçimde gelişir. Kimi ülkelerde proleteryanın burjuva sınıfının yanında olan kesimi, öbür ülkelerdekinden daha yoğundur. Örneğin büyük üretim güçlerinin hiçbir engelle karşılaşmaksızın gelişebildiği Amerika Birleşik Devletleri'nde durum böyledir; çünkü bu ülkede burjuva sınıfı, giriştiği yarışma (rekabet) içersinde, kitlelerin yaşam düzeyini bir süre yükseltmek zorundadır. İngiltere gibi işçilerini, sömürgelerini sömürmek amacıyla kul-

lanmak zorunda olan ülkeler için de bu durum geçerlidir.

DÜNYA BARIŞ KONSEYİNE

Hastalığım nedeniyle görüşmelerinize katılamayacağımdan, sizlere yazılı bir öneri sunuyorum.

Üçüncü bir dünya savaşı için girişilen maddî ve manevî silâhlanma, bilim ve sanatı aşağılanma, saldırıya uğrama tehlikeleriyle karşı karşıya bırakmaktadır.

Bu nedenle uluslararası nitelikte bir bilim ve sanat akademisinin kurulması için hemen ön çalışmalara başlanmasını öneriyorum; bu akademinin üyeleri karşılıklı yazışma yoluyla dünya barışının kurulabilmesi için çeşitli ülkelerde neler yapılması gerektiğini saptamalıdırlar. İnsanlığa gerçek anlamda ilerleyişleri başarabilmesi açısından, onsuz olunamaz, koşul niteliğindeki bilgileri verebilmeleri için bilim adamlarının ve sanatçıların aralarında anlaşmaları zorunludur.

Bunca önem taşıyan barış için çalışmalarınızda başarılar dilerim size.

DÜNYA BARIŞ KONSEYİ'NİN 1954 BERLİN OLAĞANÜSTÜ TOPLANTISI NEDENİYLE BİR ÖNERİ

Rusya ve Çin'de gerçekleştirilen büyük devrimler ve bunun bir sonucu olarak, bütün dün-

yada sömürge halklarının uyanışı, pek çok kişinin sürekliliğine inandığı bir iktisadî ve politik sistemi tehlikeye soktu.

Uyanan halkların, bu sistemin yeryüzünü yaşanabilir kılamayacağını ileri sürmeleri üzerine de, sistemin savunucuları, şimdi yeryüzünü sürekli biçimde, dahası, tümüyle yaşanamaz kılacak silâhlara sarılıyorlar.

Giderek gelişmekte, yayılmakta olan bir barış eylemi var dünyada; sizler, bu eylemin temsilcilerisiniz. Ama işin en korkunç yanı, dünyayı yok etmek için artık bir savaşın bile gerekli olmayışı: Atom fiziğinin gelişmesi aracılığıyla savaş hazırlıkları gibisinden bir eylem, tek başına sonucu gerçekleştirmeye yeterli.

Japonya'nın ve Amerika'nın kentlerine haftalardır radyo-aktif yağmurlar yağıyor. Japon halkı, her zaman ana besinlerini sağlamış olan balıkçı gemilerine korkuyla bakmakta. Çünkü binlerce yıldan bu yana sahipsiz olan denizler ve hava, şimdi onlar üzerindeki ne idüğü belirsiz hakkını savunan, onları kirletmek hakkını kendilerinde bulan efendilerinin egemeliğine girdi. İnsan soyunun sağlığı, yüzyıllar boyu sürebilecek bir tehlikeyle karşı karşıya.

Gelgelelim bu deneycilerin basındaki ve radyodaki kiralık adamları her şeyi saklıyorlar; saklayamadıklarını da olduğundan daha önemsiz gösteriyorlar.

Buna karşılık yapılabilecek tek bir şey var;

korkunç tehlike, yeryüzünün beş anakarasında yaşayan milyonlara anlatılmalı. Nasıl başlamalı bu işe? Bilgisizlikle nasıl savaşmalı? İki dünya savaşının vahşeti yüzünden körelmiş düşleme yeteneğini nasıl yeniden canlandırmalı? Bence yıkıma çeyrek kalmış şu sıralarda salt bilgi, bir eylemi oluşturabilir; kapsamı, kitle katillerinin dolanlarını-düzenlerini bozabilecek genişlikte olması gereken bu eylem, doğrudan doğruya tehlike altındaki milyonlarca hazırlanmalıdır. Broşürlerin, bildirilerin ve kitapların yayımlanması için büyük para-toplama kampanyaları açılmalıdır; bu broşür, bildiri ve kitaplarda bilim adamlarımız en yalın dille, belki biz yazarların da desteğiyle atom silâhlarıyla yapılan denemelerin bütün dünya için doğurduğu tehlikeye ilişkin olarak gerçeği söylemelidirler.

Analar, çocuklarını kurtarabilecek bilgilerin yörelerinde ve daha büyük bölgelerde yayılabilmesi için, miktarı ne olursa olsun para yardımı yapmalı ve toplamalıdırlar. Komşu, komşuyu uyarmalıdır. Öğrenmelerinin en iyi yolu, birbirlerine öğretmeleridir. Kendilerini ve soydaşlarını korumaları, herkes için bir savunmaya çağrı niteliğini taşıyacaktır.

Gelin, Amerikalıların «yeni silâhlar» diye nitelendirdikleri atom bombalarına karşı insanları aydınlatmak için biz de yepyeni yöntemlere baş vuralım!

28 Mayıs 1954

LENİN BARIŞ ÖDÜLÜ'NÜN VERİLMESİ NEDENİYLE SÖYLEV

Her yıl birkaç kişiyi dünya barışı için yaptıkları çalışmalardan dolayı ödüllendirmek, Sovyetler Birliği'nin, bu iyice yeni devletin saygın geleneklerinden biri bence. Böyle bir barış ödülü, kanımca, bugün verilebilecek ödüllerin en önemlisi ve en erişilmeye değer olanıdır. Neye inandırılmak istenirlerse istensinler, halklar bir sorunu iyi bilmektedirler: Barış, insanoğluna yandaş bütün çabaların, tüm üretimin ve yaşama sanatı da içinde olmak üzere, bütün sanatların ön koşuludur.

Devriminizi öğrendiğimde on dokuz yaşındaydım. Yirmi yaşındayken ateşin yansımalarını kendi öz yurdumda gördüm. Augsburg'taki bir askerî hastanede sıhhiye görevlisiydim. Kışlalar, dahası askerî hastaneler bile boşalıverdi. Eski kent, ansızın dış kesimlerden birbiri ardınca gelen yepyeni insan kalabalıklarıyla doldu. Bu canlılık, zenginlerin, resmî dairelerin ve tüccarların sokaklarına yabancı mı yabancı bir canlılıktı. İşçi kadınlar birkaç gün süreyle çarçabuk kuruluvermiş konseylerde konuştular, er üniforması giymiş genç işçilere seslendiler ve fabrikalar işçilerin buyruklarını dinledi.

Yalnızca birkaç gündü bu, ama yaşanmaya değer günler... Her yer savaşçı, ama savaşçılıklarının yanı sıra barıştan ve yapıcılıktan yana insanlarla doluydu...

Bildiğiniz gibi, savaşlar yengiyle sonuçlan-

madı; sizler, bunun nedenini de biliyorsunuz. Weimar Cumhuriyeti'nin sonraki yıllarında sosyalist klasik yazarların büyük Ekim Devrimi'yle yeniden canlanan yapıtları ve sizin yeni bir toplumu ne denli yüreklilikle oluşturduğunuzla ilgili olarak aldığım haberler, beni barış idealine bağladı ve ders almamı sağladı.

Derslerin en önemlisi şuydu. İnsanlık için bir gelecek *tabandan,* ezilenlerin ve sömürülenlerin bakış açısından belirlenebilirdi. Ancak onların safında yer almak, insanlık adına savaşmak olabilirdi.

Büyük bir savaş olmuştu, ondan büyüğünse hazırlıkları yapılmaktaydı. Bu savaşların gizli nedenleri ancak bu noktadan, yani aşağıdan bakıldığında anlaşılabilirdi; çünkü yitirilen ve kazanılan savaşların bedelini hep bu sınıf ödemekteydi. Bu aşamada, tabanda barışın da, zorunlu olarak, savaşçı bir bakış açısı vardı.

Üretim alanının hem en iç kesiminde, hem de üzerinde egemenlik kuran, kabagüçtü. Bu kabagüç, kimi zaman barajları parçalayan ırmakların gücü gibi açıktan açığa, kimi zaman da akarsuları tutan barajlarınki gibi gizliden gizliye belli ediyordu kendini. Top mu, yoksa saban mı yapılıyordu, bu değildi ki sorun —ekmek parası için girişilen savaşların topu, sabandır. Sınıflar arasındaki üretim araçları uğruna sürüp giden amansız savaşlar arasındaki barış dönemleri, yalnızca bitkinlik dönemleri-

dir. Söz konusu olan, yıkıcı ve savaşçı bir öğenin durmaksızın barış içersinde gelişen bir üretimi kösteklemesi değildir; doğrudan doğruya üretimin kendisi, savaşçı ilkeye dayanır.

Kapitalist düzende, insanlar, varolabilmek için, yaşamları boyunca savaşırlar —birbirlerine karşı savaşırlar. Ana-babalar çocukları için, çocuklar miras için, küçük esnaf dükkânı için başka bir küçük esnafla, dahası, tümü birden büyük tüccarla savaşırlar. Köylü kentliyle, öğrenciler öğretmenle, halk resmî makamlarla, fabrikalar bankalarla, tröstler tröstlerle savaşır. Böyle bir durumda nasıl olur da sonuçta halklar halklarla savaşmaz?

Savaş sonunda sosyalist bir ekonomiye geçmiş olan halklar, barış açısından da çok üstün bir duruma geçerler. Herkesin herkese karşı savaşı, herkesin herkes için savaşına dönüşür. Topluma yararlı olan, kendine de yararlı olur. Kendine yararlı olan, topluma da yararlı olur. Artık durumu iyi olanlar, yararlılardır; yoksa zararlılar değil. İlerleme, başkasına göre daha elverişli, imkânlı durumda olmaktan çıkar. Ve bilgiler kimseden gizlenmeyip, herkese de öğrenebilme olanağı sağlanır. Yeni buluşlar dehşet ve korku yerine, sevinç ve umutla karşılanabilir.

İki dünya savaşını da yaşadım. Şimdi yaşlılığın eşiğinde bulunduğum bir dönemdeyse yine büyük bir savaşın hazırlanmakta olduğunu biliyorum. Ama hiç olmazsa dünyanın dörtte

biri barışa açık. Geride kalan yerlerdeyse sosyalist düşünce ilerlemekte.

İnsanların barış isteği, dünyanın her yanında güçlü. Aydınca uğraşılarda çalışanların çoğu, kapitalist ülkelerde bile barış için savaşıyorlar. Ama barışa ilişkin umutlarımızın en güçlü dayanağı, gerek kendi devletlerinde, gerekse kapitalist devletlerde yaşayan işçi ve köylülerdir.

Yaşasın barış!

Mayıs 1955

Brecht, barışı yerleştirme amacına salt sanatın araçlarıyla hizmet etmekle yetinmedi. Sanat alanındaki çabalarının yanı sıra, gerek kültür politikasıyla ilgili kuruluşlarda, gerekse siyasal kuruluşlarda sorumlu görevler yüklendi. 1954 yılında Alman Sanatlar Akademi'sinin («Deutsche Akademie der Künste») başkanlığına getirildi. Doğu ve batı PEN-Merkezi'nin 5. genel kurul toplantısında başkan seçildi. 1954 Ocağında Demokratik Alman Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı'nca bu bakanlığın kültür danışmanları kuruluna atandı. Bunların dışında, Dünya Barış Konseyi'nin ve Demokratik Alman Cumhuriyeti Barış Konseyi'nin de üyesiydi.

GENÇ AYDINLARLA KONUŞMALAR

Yazıda sözü geçen «Dionysos» adlı dergi, Berlin'de 1947-48 yılları arasında yayınlanmış-

tı. Bu dergide, sahne, film ve müzik konularında yazılar, eleştiriler yer almaktaydı.

YENİDEN SİLÂHLANMAYA İLİŞKİN HALK OYLAMASI ÜZERİNE

1951 Yılı Mayısında Demokratik Alman Cumuriyeti'nin halk meclisi, 5 ve 6 Haziran'da yapılacak bir halk oylamasına karar vermişti. Halkın oylamada yanıtlayacağı sorular şunlardı: «Almanya'nın yeniden silâhlanmasına karşı mısınız?» ve «1951 yılı içinde Federal Almanya'yla imzalanacak bir saldırmazlık paktını onaylar mısınız?»

ULUSLARARASI BARIŞ İÇİN HALKLAR KONGRESİNE

Uluslararası Barış İçin Halklar Kongresi 1952 yılında, 12-20 Aralık günlerinde Viyana'da toplandı. Her iki Almanya'dan gelen delegelerle birlikte, kongreye katılanların tümü, Almanya sorununa getirilebilecek barışçı bir çözüm yolunun olanaklarını araştırdılar. Brecht'in bildirisi Helene Weigel tarafından okundu. Aynı metin, 19. 11. 1952'de «Yeni Almanya»da yayınlandı.

STALİN'E İLİŞKİN ELEŞTİRİLER ÜZERİNE

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 20. kurultayında Stalin'in çalışması çok sert bir dille eleştirilmişti (şubat 1956). Kurultay, Merkez

Komitesi'ne, «kişiye tapınma» eğiliminin kökünün kazınması için her türlü önleme başvurma görevini yüklemişti. Brecht'in bu yazısı, 1956 yazında kaleme alınmıştır.

DÜNYA BARIŞ KONSEYİNE

Mektubun, yayınlandığı günlerde hangi kuruluşa gönderildiği belli değildi; Brecht'in bu mektubu Dünya Barış Konseyi'nin bir toplantısına gönderdiği sanılıyordu. Bugün, mektubun 1956 temmuzunda toplanan PEN-Klüp Kongresi'ne yazıldığı ortaya çıkmıştır.

DÜNYA BARIŞ KONSEYİ'NİN 1954 BERLİN OLAĞANÜSTÜ TOPLANTISI NEDENİYLE BİR ÖNERİ

Adı geçen kongreye altmıştan fazla ülkeden temsilci katılmıştır. Kongrede ulusların güvenliği sorunu görüşülmüş, büyük güçlere, atom silâhlarını yasaklamaları için çağrıda bulunulmuştur.

LENİN BARIŞ ÖDÜLÜ'NÜN VERİLMESİ NEDENİYLE SÖYLEV

Brecht, 21 Aralık 1954'te Lenin Barış Ödülü'nü kazanmıştır. Bu konuşmayı, ödülü alırken, Kremlin'de yapmıştır. Konuşmanın bir taslağı «Sinn und Form» dergisinin üçüncü sayısında yayınlanmıştır. Söylevin tam metni ise, 28 Mayıs 1955'de «Yeni Almanya»da yayınlanmıştır.

FELSEFE ÜZERİNE

FELSEFENİN KABA TASLAĞI

Felsefe, doğru davranışı öğretir. Bu amaçla insan davranışını hem betimler, hem de eleştirir. İnsan davranışını betimlemek için (bilmek, bildirmek için) öğrenilmesi gereken belirli bir bakış açısı gereklidir. Bu bakış açısı, çelişen çıkarlar kuramında gösterilmiştir. Aynı bakış açısıyla, eski bilgi kuramının da sorunları açıklanır.
1929 yılları

FELSEFE ÜZERİNE

Felsefe kavramının her dönemde ve gelmiş geçmiş bütün halklarda pratik bir uzantısı olmuştur. Belirli kuramların, ya da kuramlara yönelik düşünme eylemlerinin dışında, belirli tutumlar ve davranış biçimleri de (bunlar

jestler ya da «yanıtlar» biçimindedir) «felsefî» olarak adlandırılmıştır. Yaşamlarında «felsefe üretmekle» hiç işi olmamamış belirli kişilere de filozof adı takılmıştır; söz konusu kişiler bu «onur pâyesi»ni davranışlarıyla kazanmışlardır. Üstelik halk arasında, onur sıralamasına göre «gerçek» filozoflar, ikinci tür felsefeyle, yani «uygulamalı felsefe»yle uğraşanlardan sonra gelmektedirler.
1929 yılları

BUGÜNKÜ FELSEFE ÜZERİNE

Dünyaya nasıl bakılacağı konusunda çok az şey söyledikleri için filozoflara karşı çıkılabilir. Birçokları filozofların iyiden iyiye yararsız kişiler olduklarını söylüyor. Üstelik bu sert, katı yargıya birkaç kişi şu kuralı da ekliyor: Yararsız olan zararlıdır. Filozoflarımızın felsefelerini savunmak istiyorsak, onları yalnızca düşmanlarının saldırısına karşı değil, kendi önerilerine karşı da korumak zorundayız. Filozoflar alışıldığı biçimde düşünme olasılıklarını yoklarken, önermeleri, vardıkları sonuçları, felsefenin yapısal biçimini bir yana bırakıp, dünyadan ya da insanlardan söz etmeyi yeğler görünüyorlar. Bu ikincisi ne denli önemliyse, yerine getirmedikleri, bir yana bıraktıkları birincisi de o denli yararlıdır.

Düşünmeyle belirli deneyleri gerçekleştirmek onaylanan bir çabadır; bu eylem, teknik alanda maddeyle yapılan deneyleri andırmaktadır; çeliğin sertlik sınırını saptayabilmek için onu parçalamamız gerekir.

Felsefenin bu türü, işbölümünü gerektirir. Bu açıdan çağımıza uygun düşer. Ama filozoflar, onları sınırlı alanların uzmanlıklarına dönüştüren bu işbölümünün, kendi işlerinde özgürlük kazandırabileceğini sanmamalıdırlar. Bu açıdan bakılınca, başka alanlardaki eylemle pek fazla ilgilenmemeleri gerekmektedir, ama, yine bu işbölümü nedeniyle, başka alanlara sıkı sıkıya bağımlıdırlar.

1929 yılları

ÜSTYAPI KURAMI ÜZERİNE TEZLER

(AMAÇ: Üstyapı emeğinin devrimci anlamı)

1.

Kültür, yani üstyapı, şey olarak, mülkiyet olarak, bir evrimin sonucu olarak, ya da ruhsal bir lükse dönüştürülmüş maddî kazançlar olarak değil de, kendiliğinden gelişen etmen olarak (ama yer yer *yalnızca* kazanç doğuran bir etmen olarak da değil) ve hepsinden önemlisi, bir süreç olarak düşünülmelidir.

2.

Kitlelerin kültürel ihtiyaçlarının dışavurumu iktisadî ve politik baskıların etkisiyle sürekli devinen geleneklerde, göreneklerde kendini göstermektedir; gelenek ve görenekler, çağımızda, sınıf bilinci taşıyan proleterya elinde devrimci bir işlev kazanmaktadır.

3.

Belirli bir toplumun bağrında oluşan ve o toplumun devrimci anlamda değişimini hazırlayan antagonist etkenler içinde, üretim güçlerinden biri sayabileceğimiz teknik, önemli bir rol oynamaktadır. Tekniğe, düşünme tekniği de katılmalıdır; düşünme tekniği, ilk kez ortaya çıktığı alanla sınırlandırılamaz kesinlikle. Diyalektik düşünme, iktisadî alanda kendini göstermiştir ve varlığını işçi sınıfının varlığına borçludur; giderek başka alanlara da sıçramasına karşın diyalektik düşünme, proleteryanın düşünme tarzı olarak kalmaktadır.

4.

Emperyalizm çağında hiçbir kültür, gerçek anlamda ulusal olarak belirlenemez. Üstelik burjuva kültürü bile, önemli ölçüde enternasyoneldir —hem de proleteryanın yarattığı ilk kültürden daha enternasyoneldir! İlk proleter devletin kültürel düzeni, ülkenin politik sınırları içinde kalmamış, yalnızca ülke içinde etkili olmamış, burjuva devletlerindeki işçi sınıflarını da devrimci anlamda etkilemiştir; çünkü bur-

juva devletlerindeki işçi sınıflarının etkinlikleri ve evrimleri kaba güçle engellenmektedir. Bu kültürel düzen, hiçbir zaman sınıfsız bir toplumun düzeni değildir; tam tersi, bunlar işçi sınıfının mücadelesindeki kültürel eylemlerdir.

5.

Üstyapıda oluşan şekil: Önceden düşünülüp bildirilmiş bir türetimdir (Antizipation).

6.

Ussal (aklî) olan gerçekleşir, gerçekleşen ise ussaldır.

7.

Düşünmenin bütün kategorilerine diyalektik yöntemin uygulanması kaçınılmazdır; ve diyalektik yöntemin uygulandığı her alan, *politikaya uzatılabilirse*, devrime yol açar.

8.

Diyalektikçilerin görevi, düşünmenin çeşitli alanları arasındaki diyalektik ilişkiyi kurmak ve bundan politik anlamda ders çıkarabilmektir.

9.

Var sayılan ve varsayılan (sözcüğün iki anlamında!) sınıfsız toplum gerçekleşmiştir; bu sınıfsız toplumun oluşumunda ve yerleşmesinde söz konusu olan her şey, üstyapıyla ilgilidir. Sınıfsız toplumu insanlar oluşturmalıdır —bu, gerçekte, önceden bildirilmiş bir türetimdir (Antizipation).

10.

Üstyapı en gerekli olduğu anda oluşur: Maddî ilişkiler değişebilmek (sıçrayabilmek!) için onu gereksindikleri anda çıkar ortaya. Devrim aşamasında üstyapı niteliksel değişimini gerçekleştirir. İnsanlık, gerçekleştiremeyeceği şeyi amaçlamaz —insanlık her şeyi amaçlamalıdır.

1930 yılları

PEDAGOJİ

Bugüne kadarki her devlet biçiminde (bu devlet biçimleri hep sınıf farklılaşmalarının üstüne kurulmuşlardır) altyapı, ideolojik üstyapıyı, yani kültürü oluşturmuştur. Bunun en önemli pratik sonuçları kuşkusuz gelenekler ve göreneklerdir. Altyapının belirlediği gelenek ve göreneklerin, sonradan, belirlenmiş oldukları altyapıyı da etkiledikleri, diyalektikle ilgilenen düşünürlerce vurgulanmıştır. Yeni oluşacak sınıfsız devlette (ki, o, artık devlet değildir) bu işlevsel bağlantının bilinçli olarak *belirlenmesi* olanağı doğacak, altyapı-üstyapı ilişkisi doğrudan doğruya kurulabilecek, altyapıyla üstyapı bir birlik oluşturacaktır. Altyapıya etkiyecek olan gelenekleri, yine altyapının kendisi yaratacaktır; bu, üstyapıya göre, ya da üstyapı-şeylerine göre gerçekleşecektir.

1930 yılları

Böylesine karayazgılı, böylesine acılarla dolu bir düşüncenin ona ne yarar sağladığını araştırmak gerekecek. Çünkü eylemenin (kılgılı etkinlik, etkin olmak) değil, yalnızca bilmenin söz konusu olduğu durumda, yani bilmekle etkin olmanın birbirinden ayrılması durumunda, bizim için bir şeyin yanlış ya da doğru olmasının hiçbir önemi yoktur; zaten bunu araştırı yoluyla, araştırmayla bulamayız. Bu doğal olmayan, yani pek sık ortaya çıkmayan bir girişim; bu girişimin yararını (ya da amacını) kesin çizgileriyle belirtmek gerek. Araştırıcı için herhangi bir şey üzerine bilgi sahibi olmak, doğrudan doğruya bir zorunluluk değilse, o araştırıcı, o şeyi öğrenebileceğini nasıl umabilir! Daha açık söylemek gerekirse, araştırıcı eylemde bulunmak zorunda olmadığı bir konu üzerine nasıl bir şeyler öğrenebilir! Önünde oturduğu kâğıdı görüyor (ve ona birçok şeyden daha fazla, kesin doğruluk tanıyor), *çünkü yazmak istiyor*. Kâğıda ilişkin doğruluğu da yazarken ayrımsıyor. Yazmak eyleminin kendisi de, göreceli olarak daha az kuşku payı taşır: İnsan bakınca görür: Yazdığı kuşkusuzdur. Ama kâğıdı kullanmaksızın onun varlığını ayrımsamak çok zor olacaktır. Kâğıt eylemle oluşmuştur, kullanılmak için vardır; kısacası, varlığının tüm olasılıklarını eylemde taşır. Kâğıt üstüne yazabilmesinden kuşkuya düşmek

akla uygun bir tutum olmazdı. Buna karşılık, karenin mutlaka dört kenarı olması gerektiğinden kuşkulanmak, ilk bakışta akla uygun bir tutum gibi görünür. Ama bir kez dört kenarı olan bir alana kare adını vermişiz. Belirli bir dörtgene kare adını verirkenki amacımızı unutmuş olabiliriz; bunun bir başka nedeni de, kurduğumuz bağıntının sonradan birçok amaçta uygulanacak olmasıdır. Kuşkusuz gördüğüm bir ağacın varlığından kuşkulanabilirim. Ama ağaç var olmasaydı, belki de soluk verirken çıkardığı oksijenden yoksun kalacaktım. Bilmediğim şeylerden hangilerinin varlığını savunmam gerek, hangileri inanılmaya değer; gördüğüm ağacın var olmadığını nasıl söyleyebilirim; bildiklerim arasından —pratikten edindiğim bilgilerden— hangilerini unutmalıyım! Toparlayayım: Var olandan kuşkulanmak eğilimi ussal değildir; ya da akla aykırıdır; kuşkuculuğu yararlı alanlarda uygulamak gerekir.
1932 yılları

René Descartes'ın «Meditationes de prima philosophia» («İlk Felsefe Üzerine Düşünceler») adlı yapıtı, Ludwig Fischer'in bir önsözüyle, 1926 yılında Philipp Reclam Jun. yayınevince, Leipzig'de basılmıştır.

Brecht, bu notlarında adı geçen yapıtın, özellikle 20. sayfasında billûrlaşan ve Descartes'ın metafiziğini hazırlayan kuşkuculuk üzerinde

duruyor. «İlk Felsefe Üzerine Düşünceler»de Descartes, matematik ve fizik problemlerini ikinci plana bırakıp, felsefenin kendine özgü olduğunu ileri sürdüğü sorunlarına eğilir. Öncelikle geliştirilen, bilgi üzerine düşüncelerdir. Buradan da metafiziğe geçilir.

ÇOK FAZLA DÜŞÜNMEYİ VE ERDEMİ GEREKTİREN BİR VAROLUŞ BİÇİMİ OLARAK KAPİTALİZM

Bugünlerde Descartes'ın yapıtını okurken, şimdiye dek doğru gördüğü her şeyden kuşkulandığını, kuşkulanmadığı tek şeyin kendi varlığı olduğunu (o da, düşündüğü için) öğrenince, arkama yaslandım ve onun nereye varmak istediğini düşünmeye başladım; bu cümlesiyle birlikte bütün etkinliğini, yazarken aldığı tutumu olabildiği kadar genel boyutlarıyla irdeledim ve kendimi pek fazla onun yerine koymadım. Tam tersi, onu, alıştığım biçimde belirli bir kökenin, belirli bir sınıfın, yani burjuva sınıfının adamı olarak, belirli bir dönem içinde, yani adı geçen sınıfın Avrupa'da yükseliş dönemi içinde düşünmeye çalıştım. Onu, her şeyden, kendi varoluşundan bile kuşkulanır görünce ve bu ölçüsüz kuşkuculuğuna karşın düşünme olgusuna sıkı sıkıya sarıldığına tanık olunca, de-

mek ki her şeyden kuşkulanmayı zorunlu saymadığı sonucuna vardım, bu rahatlattı beni; bir de bu kadar çok şeyden kuşkulanabileceğini aklından geçirmesi hoşuma gitti; aklıma şu geldi: Kaba boyutlarıyla ele alındığında bu kişi, düşünmeden başka hiçbir biçimde var olamayacağı (ama düşünmeyle de kıtı kıtına var olduğu) bir dönemde yaşamıştır ve onun yaşadığı dönem, benimkinden farklıdır.

Böylelikle Descartes'ın düşüncesinden iyice uzaklaşmış oldum; benim düşündüklerim, onun düşündüklerine artık pek uymuyordu, daha doğru bir deyişle, ters düşüyordu. Bunu, Descartes'ın yazdıkları üzerine şimdiye dek hiç rastlanmamış, yepyeni görüşler getirmek istediğimin sanılmaması amacıyla söylüyorum. Galile'nin sarkaç yasasını, kilisedeki avizenin hareketlerini izleyerek bulduğunu okuduktan sonra, «Niçin kiliseye gitmiş?» ya da «Kilisede niçin avizeye bakmış?» gibisinden soruları sormaya başlayan bir kişi yerine koyuyorum kendimi; Descartes'la böyle bir kişi olarak ilgileniyorum.

Böylece «İlk Felsefe Üzerine Düşünceler»i okurken, sordum kendi kendime: Acaba doğru gördüğüm her şeyden kuşkulanmak olanağına sahip miyim, ya da bundan haz duyar mıyım? Bu sorunun yanıtı evet ise, kendi varoluşumu tehlikeye attıktan sonra düşünmemle, her şeyi sınayıp karar vermemle varoluşumun, çok genel anlamda, ama kendimce güvencelenmiş olacağını varsayabilir miyim?

Hemen söyleyeyim, benim içinde yaşadığım

zamanın, onun zamanından mutlaka farklı olması gerektiği fikri, hepsinden çok kurcaladı kafamı. Ama burada kullandığım «farklı» sözcüğü kesin bir farklılığı ifade etmiyor; aynı günün sabahıyla akşamı nasıl birbirinden farklıysa, benim zamanımla Descartes'ın zamanı da öyle farklı birbirinden. Aynı dönemin başlangıcını yaşıyor o, bense sonunu. Aynı günün sabahıyla akşamının, aynı dönemin iki ayrı aşaması olduğunu düşünerek, benzer sorularla benim de ilgilenmem gerektiğini hissediyorum. Ama aynı günün sabahıyla akşamı birbirinden çok farklı iki ayrı zaman parçası olduğu için de, sorulara benim vereceğim yanıtlar, onunkilerden farklı olmak zorunda.

Böylece ben de varoluşumdan kuşkulanabilir, düşünmemle varoluşumu gerçekleştirebileceğimi umabilirim; varoluşu gündelik yaşamla ilgili bir sorun olarak kabul etmem hiçbir şeyi değiştirmez; benim varoluştan anladığım, sıradan, ortalama bir insanın varoluşundan, yani karnını doyurabilecek bir iş bulmasından, kısaca yaşayabilmesinden başka bir şey değildir. Ve ben de, en geniş anlamıyla da olsa, böylece tek başına düşünmeyle varoluşumu kurtarabileceğimi umamam. Dikkat edilirse, «en geniş anlamıyla düşünme» dedim; düşünme kavramından, bütün öteki etkinlik alanlarını dışında bırakan, filozofların yaygın olarak «salt düşünme» diye adlandırdıkları etkinliği anlamıyorum hiçbir zaman.

Geniş anlamıyla düşünme etkinliğim olma-

dan var olabileceğimi sanmıyorum; ama bunca değişen çağımızda, varoluşumu *yalnızca* düşünmeyle sağlayabilir miyim ki? Kafamı kurcalayan sorun işte buydu. Ansızın aklıma var olmak için düşünme'den başka şeylere de sahip olmak zorunda kaldığım geldi —aslında ince ayırımlar yapmak için çaba harcadığımı söyleyemem—; var olmak için birçok erdemi ve özel yeteneği gereksiniyordum; bunların ikisini de Descartes'tan çok gereksiniyordum. Daha açık söylemek gerekirse: Benim yaşadığım zaman parçasının sağladığı olanaklar düşünüldüğünde, Descartes'ın zamanına oranla benimkinde, bütün bu yorucu etkinliklerin daha azıyla varoluşu sağlamak mümkün olmalıydı; ama gerçek bunun tam tersi; varoluşum için Descartes'ın gereksindiği şeylerden daha azını değil, daha çoğunu gereksiniyorum.

Keyfim kaçtı, bu konu üzerinde düşünmeyi bıraktım.

Düşünmek benim için de son derece önemli bir etkinlik; ama batı felsefesinin onaylanan başlangıcından bu yana geçirdiği değişimlerin, bireyler için düşünme etkinliğini çok güçleştirici etkisini de yadsıyamam. Descartes ilkelerini yazarken, olgun bir yaşlılığı beklediğini, ruhunu tüm kaygılardan arındıracak bir olgunluğa ulaşmayı umduğunu saklamayarak, bu konuda yanılgıya düşmüyor. Geçtiği bilimsel eğitimi de anımsatıyor ve düşünme yetisinin göre-

çe bir ortalama insanınkinden kusursuz olmadığını vurgulayarak, bilimsel eğitimimi yüceltiyor. Bense olgun bir yaşa ulaşmış değilim; beni kaygısızlığa itecek kerte olgun olmadığım gibi, sıkıdüzenli bir eğitimden de geçmedim; ama yine de, bugüne kadarkinden daha yüksek bir düşünme düzeyine ulaşmak için çaba göstermeliyim. Yaşama gücüm, maddî varoluşum, kendimi eğitme olanağım, hepsi buna bağlı. Descartes ve aynı türden, çağdaşı birkaç filozof, düşünmeye başladıklarında bunun için gerekli bütün koşulların hazır olduğunu gördüler; bense söz konusu koşulların karmakarışık olduğu bir çağda yaşıyorum ve önce bu koşulları düzene sokmak için çaba göstermekle işe başlamak zorundayım. Bu zorunluk, çabalarımın bir başka yönünü belirliyor; çabalarım, düzenlenmiş bir yaşamdan arta kalanlara değil, yaşamın yeniden düzenlenmesine yöneliyor. Umarım Descartes'ın adını, kişisel çabalarımı onunkilerle karşılaştırarak, dikkatleri kendi çabalarıma çekmek amacıyla andığım sanılmamıştır. Onu söz konusu etmemin nedeni, bu büyük düşünürün kendine özgü, bilinen tarzıyla düşünmenin ilgilendiğim bir türünü ortaya çıkarmış olması ve «yeni baştan-başlamak» tavrını böylesine yaygınlaştırması. Çünkü, bunun için yetiştirilmemiş de olsam, ben de «yeni baştan» başlamak zorundayım. Güçlüğü açısından, durumumun onunkinden pek farkı olmadığını sanıyorum; öte yandan, güçlükleri alt etmede, onunkinden daha düşük düzeyde bir akılla ye-

tinebileceğimi umuyorum. Bu çabamda bana ulaşan yardımların başarısı, ona ulaşanlarınkinden az değil; çok; çünkü, yalnızca benim düşünmem değil, bütün bir dünya değişmek zorunda. Başka bir deyişle: Değişecek olan dünyanın kendisi; kafamda oluşturduğum imgesi değil. İşim çok güç, ama seçme hakkım yok.
1932 yılları

«KENDİNDE ŞEY» ÜZERİNE

1.

Kendinde şey sorunu, şeylerin *değerinin* önem kazandığı çağda, sosyo-ekonomik evrimin o aşamasında ortaya atılmıştır. Ama bu sorun, şeylerin yalnızca yeni yararlılıklarının bulunmasına yönelik değildir; aynı zamanda da, şeylere yalnızca değerlendirilebilirlikleri açısından yaklaşan bir görüşün çelişkisini de içerir: Kendinde şey kuramına göre şeyler, yalnızca bizler için değil, kendileri içindir de. Buna karşın şeyler, bu saltık durumlarıyla da değer taşırlar...

2.

O dönemde mülkiyet duygusunun büyük önem kazanmaya başladığı unutulmamalıdır. Feodal mülkiyet, egemenliğin bir sonucuyken, şimdi egemenlik, mülkiyetin bir sonucu olmuş-

tur. Artık bilme, egemenliğe özdeştir; çünkü bilme, mülkiyetin kendisidir, ya da mülkiyete dönüşebilir. Bu kuralı getiren Bacon, bilmeyi açıkça «değerlendirmeyi bilme» biçiminde tanımlamıştır. İnsanlar artık şeyde kendileri için yararlı olabilecek ne varsa, onları söküp çıkarmakla kalmamakta, şeye sahip olarak, ondan daha çok yarar sağlayabilmenin olanaklarını araştırmaktadırlar. Öteki aşamalarda olduğu gibi, şeye, bu aşamada da değer biçmek gerekir. Şey, daha çok *vermesi* için eni konu zorlanmaktadır.

3.

Ama meta olarak şey, alışılmadık biçimde, giderek, yeniden saydamlığını yitirmeye başlamıştır; bunun nedeni, insanın da işgücü olarak metalara dönüşmesidir; böylece şeyin töz (cevher) karakteri de giderek zedelenmiştir. Araştırıcı için artık şeylerin bir çoğu, şey karakteri değil, ilişki karakteri taşımaktadır; insanlar ya da şeyler arasındaki ilişkilerse, şey karakterini almaktadır. Kant'ın sözünü ettiği türden şeyin adını anmak, artık bugün için olanaksızdır. Bilinemez olan Kant'ın şeyi değil, başka türlü şeylerdir.

4.

Şeyler, kendileri için bilinemezdirler; çünkü, kendileri için var olamazlar.

5.

Ağaç, insanı karbondioksiti bilebildiği oranda bilebilir.

6.

İnsanların ağacı bilmeleri, oksijeni kullanmalarından bağımsız değildir. Demek ki, bilme kavramı, daha kapsamlı açıklanmalıdır.

7.

Bilgi kuramı, her şeyden önce bir anlatım eleştirisi özelliği taşımalıdır.

8.

Yaşamın kendisi bir bilme sürecidir. Yaşadığım süreçte, ağacı bilebilirim.

KANT'IN BİLİNEMEYEN KENDİNDE ŞEYİ

Kant'ın getirdiği bilinebilen-bilinemeyen ayırımı, ona yönelteceğimiz eleştirinin temel öğesi olmalıdır. Eleştirimizin, kendinde şeyin algılanabilir olguları doğurduğu görüşüne yönelmesi boşuna değildir. Burada kısaca, «Değiştiremeyeceğimiz *ve* bizi değiştirmeyen şeyleri bilemeyiz,» desek olmaz mı? Böylece, şeyin bilemeyeceğimiz noktaları yine olacaktır (çünkü o noktaları değiştiremeyiz, ya da değiştirmek zorunda kalmayız); bunun sonucu olarak da, (şeyin bütünüyle bilinmediği varsayıldığı için) bilinemez bir kendinde şey kavramı yine var olacaktır; ama bu kendinde şey bizim için ilginç değildir, çünkü şeyin algıladığımız yanını

etkilemez. Hattâ tam tersi, algılanamaz sayılan kendinde şey de (kendinde şeyin algılanamamasının sonucu olarak hiçbir zaman bütünüyle algılanamaz sayılan şey de) aslında algılanabilir, sonuç olarak bilinebilir. Şöyle: Şeyin algılanabilen, dolayısıyla değiştirilebilen noktaları, kendinde şeyi de, kendi içinde değişime uğrattığı sürece, kendinde şey bilinemez değildir.

TASARIM ELEŞTİRİSİ

Kant-Goethe estetiğinin varsayımına göre; tat alan kişi, çıkarlarından arınmıştır. Kişi, çıkarlarıyla çok tek boyutlu (çok katı) belirlenmiştir; gerçekte kişi, çıkarlarıyla belirlenmeden takınabileceği tavırların tümünü takınmak ister. Çünkü insanın kendisine, insana ilişkin hiçbir şey yabancı değildir. Sanat, insanın genel-insancıl bir tutumu benimsemesini sağlar; kişi, bunu sanat olmadan başaramaz. Yani sanat, insanın genel-insancıl olmayan, sonuçta «yaşama ilişkin» olmayan kendi çıkarlarından vazgeçmesini sağlar. Sanatçının dünyası temelde, yeryüzü için gerekli olan her şeyi içerir. Sanatçının yarattığı dünyanın tadına ancak bir bütün olarak varılabilir; bu dünya, bireysel çıkarların itelemesiyle tehlikeye atılamaz. Sanattan tat alan kişi, özdeşleyim (öykünme) yoluy-

la çıkarlardan arınmış bir davranış biçimine varır. Sanat kişiye bu tutumu aşılar.

Burada kaba bir yanılgı var.

Kimi olayları, kimi tutumları kavrayabilmesi için her şeyden önce sanatçının çıkarları olması gerekir; bu çıkarlar, kesinlikle belirlenmiş, başka çıkarlarla çatışan çıkarlardır; sanatçının yansıttığı dünyanın bilgiye dönüşebilmesi için, sanattan tat alan kişinin de belirli çıkarları olması zorunludur. Bilmek için zorunlu çıkarlar, olayların *belirli* anlamlarını dışa vurdukları gibi, birçok tutumu da kapsar. Bir sanat yapıtında başkasının evini yanarken gören izleyici, bundan, kendini ev sahibinin yerine koyarak, yani özdeşleyim yoluyla etkilenir; ama ev sahibinin tutumunu belirleyen, çıkarlarından başka bir şey değildir. İşte kaba yanılgı burda.

DİYALEKTİK

Sosyalistlerin yaşanan olaylardan kaynaklanan çok «keskin» bir ilerleme kavramını benimsemeleri psikolojiyle açıklanabilir. İlerleme kavramı sosyalizm içinde hep vardır, ilerleme olmadan sosyalizm olamaz. Bu «ilerleme» kavramı politik türden büyük yararlar taşır, ama «diyalektik» kavramı için sakıncalı sonuçlar

doğurduğu da olmuştur. İlerleme açısından diyalektik kavramına bakarsak, kavram doğada bulunan, hep bulunacak olan bir özelliği belirlemektedir; bu özelliği ilk kez Hegel ve Marx keşfetmişlerdir. Bu buluştan önce dünyayı açıklamak olanaksızdı; açıklanan şeylerde ise bilmeksizin ve farkına varmaksızın diyalektik yönteme yaklaşılmıştı. Diyalektikçilerin kafasına yalnızca doğanın bir özelliği, şeylerin diyalektiği yansır. Yeryüzündeki görüngülerin kendilerine özgü niteliklerini bilgiye dönüştüren diyalektikçi, görüngülere hazırlanma ve görüngüler karşısında önlem alma konularında öteki insanlardan çok öndedir. Ama diyalektikçileri, avuç içine bakarak gelecekteki olaylar üzerine, olaylar kendini gösterdikten sonra kehanet savuran falcılara benzetenler, bu yalın, ama pratik yöntemin yandaşlarını haksız, yersiz gevezeliklerin içine itenler görülüyor. Gerçekte diyalektik bir düşünme yöntemidir; ya da daha açık söylemek gerekirse, belirli katı tasarımları çürütmeye ve egemen ideolojiye karşı pratiği geçerli kılmaya yönelik düşünme yöntemlerinin zorunlu sonucudur. Tümdengelim yöntemiyle doğadaki kimi devinimler diyalektik olarak kanıtlanabilir; ama diyalektik davranışın somut, kaçınılmaz sonuçlarını gözler önüne sermek, yani diyalektik yöntemleri toplumsal durumlara ve olaylara uygulamak, toplumun, toplumumuzun doğasını bu yöntemle açıklamak çok daha kolaydır. Birin bire eşit olduğunu düşünebildiğim gibi, «bir bire eşit değildir,» diye

de düşünebilirim. Belirli tarzda davranmam zorunluysa, ikinci düşünme biçiminin bana daha uygun olduğunu söylemek yeterli değil midir?

DİYALEKTİK ÜZERİNE NOTLAR

Özden (mahiyetten) söz edenlerin tümü, gönül rahatlığıyla da konuşsalar, umutsuzlukla da konuşsalar, bu özün hep aynı kalmasına ilişkin dileklerini açığa vururlar; bir de şundan yakınırlar: Öz denen şeyi değiştirebilecek hiçbir aracı tanımamaktadırlar; bu gerçeğin bilinmesi gereklidir!

Eri ile Piermont arasındaki ilk demiryolunu çapulcuların yaptığı söylenebilir. Ama yine de ortaya çıkan yapıt, yalnızca çapulculara yarar sağlamadı. Önemli bir yapıttı ve onu inşa etmek yalnızca bir çapulculuk eylemi olarak nitelenemezdi. Ama en önemli yapıtlarını çapulculukla gerçekleştiren bir toplum için ne söylenebilir? İşin doğrusu şu: Ülke yapılan demiryolundan yararlandı, ama gelenekler zarar gördü.

Özel girişim iyi midir, yoksa kötü müdür? Büyük sanayi eserleri özel girişimcilerce yaptırılmıştır. Demek ki özel girişim iyidir. Ama daha henüz büyük yapıtları ayaktayken özel

girişim yararını yitirmiştir; özel girişimin yerini kollektif girişim alabilecektir. İşçilerin açısından özel girişim kötü'dür. Çünkü özel girişimin iyiliği (yapıtlarında) ne kadar kendini göstermekteyse, kötülüğü de o kadar belirginleşmektedir. İyilik, kötülüğe kötü damgasını vurmaktadır.

Düşünmeyle değiştirilemeyen (bize bağlı olmayan) durumlar ve şeyler düşünülemezler. (Kural-dışılıklar, toplum-dışılıklar oluşur, düşünme aygıtı zarar görür.)

Soyluların soylu gibi davranmadıkları ve tarlaları işlemeyen köylülerin de köylü gibi davranmadıkları bir dönemde, burjuvaların soylu ya da köylü gibi davranabilecekleri savını tartışmak gereksiz. Burjuva insanı soylunun, proleter de burjuvanın yerine geçmekle kalmamıştır; sonraki sınıf, kendinden önceki sınıfı da içermektedir.

Konumu içinde insanı neden-etki ilişkisi biçiminde değerlendirmenin en az iki ayrı türü vardır. Örneğin, bir savcının eylemini işittiğimde, önce, aynı durumla karşılaşan *ben*le aynı tepkiyi gösterecek olan, olası tüm duyguları bilinçle yükleyebileceğim, oldukça soyut bir «insanı» düşünürüm. Savcılığın getirdiği koşulları da durumun koşullarından sayarım; yani, savcılığın da, durumun koşullarını belirleyen öteki etkenler gibi, davranış tarzında etkili olduğunu kabul ederim.

Dinlerin sütanası ölüm korkusu, belirli toplumsal kalıpların sonucu olarak değerlendirilmelidir.

Bay Walker'in cesedini öteki odaya taşıyınız! Yani bay Walker'in bir cesedi var.

Yaşamım elimden alınmış. O olmadan var olabilir miyim?

Şunu hep araştırmalı: Eylemde bulunmak için (hangi sınıfın üyesi olarak?) hangi savları (hangi tasarımları, hangi ruhsal süreçleri) gereksiniriz.

Bunun peşinden metafizikte de koşuluyor, hem de her ifadede. Metafizikte örneğin, verilere bir de «zorunluluk» kavramı ekleniyor. Veri tarihî sürecin zorunluluğu, her tarihî olayın ortaya çıkması için yeterli nedenlerin bulunması gerektiğine ilişkin varsayımdan kaynaklanan tasarımdır. Ama gerçekte tartışma götürür kararlara varan, birbirleriyle çelişen eğilimler de var. Bunun yanında, sözü geçen tasarımın temelini adı anılmayan şu kanı oluşturur: Güdülerin, yeteneklerin, eğilimlerin vb. sağladığı olanakların tümü hesaba katılırsa, bunlar da kendi içlerinde bir zorunluluğu oluştururlar; gözlenen ya da gözlenebilen söz konusu olaylarda, kendini göstermeyen gizli bir güç saklıdır sanki. Sonuç olarak, büyük insan kümeleri birbirlerine karşı ve birbirleriyle savaşırlarken (savaşan kümeler içinde tek tek insan yüzleri

de göze çarpsa, ortak yüzler de görünse); hukuk uygulamaları, her türden toplumsal gelenek-görenekler, varılan farklı yargılar için kuşkusuz yeterli nedenler (kuramsal olarak) bulunabilir; ama bütün bunlardan başka, sık sık eski metafizik eğilimlere uyularak, bir «zorunluluk» *daha* bulunuyor, ya da bir «zorunluluğun» daha bulunduğu varsayılıyor; bu gizli bir yaptırımdır: Dinlerin «yüce gücü»dür.

Gerçekte süreçler hiç son bulmaz. Sonucu gereksinen ve sonuç çıkaran gözlemdir. Kuşkusuz çoğunlukla kararlar verilir (kararlarla karşılaşılır); belirli oluşumlar işlevlerini değiştirirler, ya da yitirirler; nitelikler bir anda parçalanır, imgelerin tümü değişir.

Veri önermelerin hangi durumlarda karşımıza çıktığını araştırmak gerek. Hangi yönden karşımıza çıkmaktadırlar ve hangi amaçla söz konusu edilmektedirler?

İdeolojileri yıkmak için diyalektikten yararlanmak...

Belitlerin (Axiom) çizelgesi: Bu çizelge bizi nereye vardırır, bunun ardında ne gizlidir?

Toplum-dışı davranış...

Tarih kitaplarında ve tıyatro oyunlarında bireylerin eylemine yön veren az sayıda güdüden söz edilir. Eylemin tek bir güdünün etkisiyle oluştuğu izlenimi yaratılmak istenir. Çok yersiz bir düşünce bu; çünkü, belirli eylemler, onları oluşturan temel güdünün bilinmesiyle «anlaşılabiliyorsa», aynı güdünün etkisiyle o-

uşan benzer eylemler engellenemez, ya da gerektiğinde hızlandırılamaz. Yüzeysel bir tutumla, belirli bir güdüyü, belirli eyleme iliştirmek için *bir* güdünün adını anmak yeterlidir; ama bir insanın ya da insan topluluğunun herhangi bir eylemini engellemek, ya da o insanı, ya da insan topluluğunu herhangi bir eyleme itelemek için, ilk etkiyi sağlayan temel güdünün bilinmesi yetmez; eylemin gerçekleşmesinde etkili olan güdülerin tümünü bulmak gerekir. Çünkü her güdüler öbeğinde çelişik güdüler barınır; bu çelişkiler büyütülerek ya da arttırılarak eylem sahipleri etkilenebilir.
(Notlar)

ETKİN DÜŞÜNME ÜZERİNE

BİR DÜNYA GÖRÜŞÜNÜ KİM GEREKSİNİR?

Düşünmeyi her türlü etkinlikten yoksun bırakmak, bozgunculuğun ta kendisidir. Düşünmeye etkinlik kazandırmak için —düşünmenin etkin olmasını tercih etmek için, yani düşünmeye müdahale etmek, karışmak için— kolsuz bir Leonardo'ya resim çizdiren türde bir tasarımdan kaçınmamamız gerek kuşkusuz. Eli-kolu bağlanarak diri diri mezara gömülen, kemirici kurt-

larla başbaşa bırakılan kişinin hiçbir şeyi değiştiremeyeceği düşünülüyor; ama eli-kolu bağlananın yalnızca eğilimini düşünmek bile, ellerin-kolların bağlanmasını değişmez bir yazgı olarak düşünenleri biraz olsun umutlandıracaktır. Gerçekte iktisadî koşullarla eli-kolu bağlı kişi, düşünmesini iktisadî koşullardan soyutlayabilirse, bir tek bu durumda özgür düşünebilir. Ve bunu da yalnızca, düşünmesiyle iktisadî koşulları değiştirebilirse, yani iktisadî koşulları düşünmesine bağımlı kılabilirse, ya da düşünmesini iktisadî koşulların ışığı altında belirleyebilirse başarabilir.

Düşünmenin bir işe yaraması gerektiğini ayrımsamak bilginin ilk basamağıdır.

Bu basamağa adım atmış olanların çoğunluğu, olanaksızlıklar karşısında etkin düşünmeyi bırakıyorlar, kısaca düşünmekten cayıyorlar.

Etkin düşünme, yalnızca iktisatta etkin düşünme değildir; aynı zamanda da, iktisadın etkisiyle düşünmenin etkin kılınmasıdır.

Kant, burjuva bilimine materyalist çalışma olanaklarını kazandırdı (bunu çok gereksini-

yordu burjuva toplumu); çalışmaların vardığı sonuçlardan bağımsız bir dünya görüşünün korunmasına izin vererek başardı bunu Kant (toplum bunu da çok gereksiniyordu); ama Kant'ın bu çabasıyla yalnızca materyalizme kapı açılmış oldu, çünkü bilimi inançtan ayıran bu ayırım, çeşitli bilim dallarını da birbirlerinden ayırmaktaydı; bilim dallarının ortak özelliklerini bir araya toplayıp birbirleriyle bağdaştırmak artık olanaksızdı. Örneğin, doğa bilimleriyle uğraşanlar araştırmalarında sosyologlarla birlikte kiliseye gidecek yerde, sosyolojinin alanına yanaştıklarında, burjuva dünya görüşünü kuramsal anlamda da çürütmüş olacaklardı. Kuşkusuz bunu yapmaktan kaçındılar, pratik anlamda çürüttüler burjuva dünya görüşünü.

Burjuva sınıfının gerçek bir dünya görüşü yaratma gücünü yitirdiği yolundaki düşünceler hızla yaygınlaşıyor; bu durumun burjuva sınıfı açısından birçok sakıncaları olduğu söyleniyor, bu nedenle burjuva sınıfı umutsuz bir çabayla yeni bir diktatörlüğe varmak istiyormuş. Gerçekte burjuva biliminde böylesi eğilimler hep göze çarpar. Psikolojinin, kimyanın, ya da öteki bilimlerin birbirleriyle yardımlaşarak birlikte gelişmeleriyle ulaşılacak yüce zamanlardan söz ediliyor her yerde. Aslında bu tür eğilimler burjuva biliminin kuyusunu kazmakta. Bu eğilimler, burjuva sınıfının tehlike altındaki sınıfsal konumunun dışından geliyor. Bilimlere ye-

rine getirilmesi olanaksız buyrukların yağdırıldığı yön iyice belirli.

Dünya görüşleri eylemin hipotezleridir. İşçi sınıfı pek fazla yara almadan bir dünya görüşünü oluşturmak, o dünya görüşünden yararlanmak ister, işçi sınıfının eylemi önemlidir. Aynı dünya görüşünü, benzer eylem hipotezlerini gereksinen burjuva aydınları da kullanmak isterler; ama bu dünya görüşünü burjuva aydınlarının benimsemeleri, burjuva aydınları açısından tehlike yaratır.

Çalışmalarımızı klasik örneklerdekine benzer biçimde ortaya sermeye bizi zorlayan şey, kesinlikle kendini göstermesi beklenen romantik bir akım değildir yalnızca (Voltaire haklı olarak akılla romantizm arasındaki uzlaşmaz kavgadan söz etmektedir); bir de, yaşadığımız düşmanlıklarla dolup taşan ortamımız, biçimsel niteliği kavga aracına dönüştürmemizi zorunlu kılmaktadır (bu arada, karşıt çıkarların kavgasındaki niteliğin, nitelik görünümüyle hangi alanlarda ortaya çıktığını da araştırmak gerek). Öte yandan, bireysel gerçekçi tutum pek gerekli değildir; çünkü, burjuva ideologlarının gerçeği çarpıtma, örtbas etme amaçları daha çok insan ilişkileriyle ilgili süreçlere yöneliktir. Burjuva ideologlarına göre, insan ilişkileri arasında özellikle gizlenmesi gerekenler,

toplumsal varoluşla ilgili ilişkilerdir. Bir de, bireyin varoluşuna ilişkin sorunların, bireyin yapısını ne büyük ölçüde etkilediği gizlenmelidir. Bu nedenle, bireysel gerçekçilikten çok, insanın işlevleri konusunda gerçekçi olmamız gerekmektedir.

Klasik, daha sonraki kimi düşünürlerin sandıkları gibi, kendine özgü yasaları olan bir sanat cinsinde «mükemmelliğin» en yüksek aşaması, ya da kendi içine kapanık bir çağın, «klasik çağın» doğrudan doğruya bugüne yansıyan anlatımı değildir hiçbir zaman; yani, klasiğin bir sonuç olduğu söylenemez; gerçekte klasik de bir amaç taşır (amaç bilinçli olarak saptanmış olmayabilir); klasiğin amacı, toplumsal durumlara ilişkindir. Ahlâkî, ya da estetik türden belirli önerilere süreklilik kazandırma ve bu önerileri kesin, geçerli kılma deneyleri, yani klasik tarzda çalışma çabaları, konumunu sürekli kılmak için, önerilerine «kesin öneri» görüntüsünü kazandırmaya çalışan bir sınıfın gösterdiği çabalardır.

İnsanın değişik koşullar altında (değişik sınıf koşulları altında) değişik biçimlerde davrandığı görüşünün inandırıcı olabilmesi için, insanın aynı koşullar altında aynı biçimde davranacağına inanılması, bunun bir varsayım olarak kabul edilmesi gerekiyor. İnsan aynı ko-

şullar altında aynı biçimde davranmazsa, ona, aynı koşullar altında aynı biçimde davranmak isteğinin aşılanması gerekecektir. İnsanların farklı koşullar altında farklı biçimlerde davranacaklarını varsayarak (bunu varsaymak zorundayız; çünkü farklı davranışların kitle içinde oluşturdukları ezeli-ebedî çelişkide, kitlenin gelişme olanakları yatmakta), nedensellik ilişkilerine göre kurulan bir olasılık hesabı sorunu çözümlemeye yetecektir. Kitle açısından olasılığı sonsuza dek çoğaltmak mümkün.

Bilimleri birbirlerinden ayıran uygulamaya —bu uygulama kapitalizmin bir buluşu— neden olan iktisadî - toplumsal zorunluluklardan yararlanılabilir. Bilimleri birbirlerinden ayıran uygulama, yükselen kapitalizmin bir uygulaması da olsa, çöken kapitalizmin başvurduğu bir tedbir de olsa, bizler için yararlıdır. Bu, kapitalizmi yıkıp, yerine sosyalizmi yerleştirme çabalarına yardımcı olacaktır. Bilimlerin birbirlerinden ayrılmaları, bilimlere materyalist çalışma olanaklarını sağlamış, böylece yararlı metodlar üretmelerine yardımcı olmuştur. Bilimler, burjuva sınıfına özgü mekanik biçimlerini korumayacaklardır; bilimler başarılı sonuçlara varırlarsa, bu, bir dünya görüşü yandaşlarının, bilimlerin başarısına yönelik erekleri yardımıyla olmayacaktır (ayrıca, bir tek böyle bir erekle başarıya ulaşılması da olanaksızdır): Ama bu, «büyük bakış» görüşünü, bireydeki

«toplu bakış» görüşünü de haklı çıkarmayacaktır.

Bilim adamları çabalarının sonuçlarından yoksun bırakıldılar. Bu nedenle, bilim adamlarının tutumlarını yargılamak gerekli. Doğa bilimlerinin sonuçları tekniğin alanına sıçrıyor; bu sonuçlar endüstriyel etkilerle belirleniyor. Bilimler arasında karşılıklı alış-veriş süreci yaşanıyor; bu arada bilimler, giderek bambaşka işlevleri üstleniyorlar. Bilimlerin el attığı yeni alanları görmezden gelemeyiz, ama bu alanlar da sınırlıdır. Bilimlerin diktatörlüğe teslim olduğuna ilişkin çığlıklar, giderek daha çok şeyleri açıklayabilen bilimlerden kaynaklanıyor yine de. Diktatörlük çığlıkları kasıtlıdır. Bu çığlıklardan yararlanılacaktır.

DÜŞÜNMENİN İŞLEVİ ÜZERİNE

Bu doğru, gerçek felsefeyle uğraşmak kimsenin aklına gelmedi; çünkü, geçerli koşullar altında sözkonusu felsefeyle ilgilenmek hemen hemen olanaksız gibiydi. Bu yolda çaba harcamak, tüm varsayımların ansızın ortadan kalktığı bir girişimdi sanki. Herkes bir şeyleri bekliyordu; bu arada gösterilen çabalar da boşa gitmemeliydi. İnsan ilişkilerini gizlemeyi, örtbas etmeyi yüzyıllardır amaç edinmiş bir an-

layıştan, gerçek insan ilişkilerinin aydınlığa kavuşturulması konusunda pratikte ne beklenebilirdi? Üstelik de, insanî ilişkilerin aydınlığa çıkarılması ereğinde, işine gelmeyen bilgileri de örtbas edebilmek zorundaydı bu anlayış. İnsan ilişkilerinin açıklanmasını kolaylaştıran bilgiler, anlık'ın (anlama, düşünme gücü) pratik yaşamdaki işlevinin sonucudur; kafa bu bilgilerle beslenir. İnsan tamamlanmamış, eksik bir dünyada nasıl yerini alabilirdi, değiştirebilir şeylerle nasıl uyuşabilir, uzlaşabilirdi? Kuşkusuz belirli bir tutum içinde, değiştirilemez olanın baskısını ayrımsayabilmek akıllılıktır; peki ya değiştirilebilir olan... Felsefenin artık varoluşunda kimi güçlüklerle karşılaşmasının asıl nedeni bu olmasa da, ne ilişkilerin kavranmasında, ne de kavranan ilişkilerin değiştirilmesinde felsefenin yardımı abartılmamalıydı. Bütün bu elverişsiz koşullar altında bile felsefe varolabiliyorsa, bu, onu suçlarken kullanılabilecek hemen hemen en etkili kanıttır. Düşünmenin, insanların toplu halde, ya da birbirleriyle yarışarak varoluşlarını garanti altına alış tarzlarından ve bu amaçla uygulanan yöntemlerden bağımsız olduğu savını öne sürmek, bu tarz yöntemler bir ölçüde katıysalar, durağansalar, yani değişemez görünüyorlarsa, biraz da yazgı payı taşıyorlarsa, nispeten daha kolaydır. Ama varoluş yöntemleri artık günden güne, hattâ saatten saate değişiyordu; şimdi ileriyi kestirmek, ilerde olacakları önceden sezmek gerekiyordu; enflasyon dönemlerinde işletmeler, para

değerinde beklenen düşmeler nedeniyle, ellerindeki alacak senetlerinden, ya da tahvillerden sürekli zarar ederler; para değerindeki düşmeleri önceden sezip, gerekiyorsa senetlerini hemen paraya çevirmeleri gerekir. Ama gerçekleşmeyen tahminler gerçeklerin ışığında amansızca eleştirildi. İnsan, düşünmenin iktisadî koşullardan bağımsız olması gerektiğini sanarak kendini aldatabilirdi; ama iktisadın düşünmeden bağımsız olmasının yararı neydi? İktisat yalnızca belirli bir düşünmeden, yani felsefî düşünmeden bağımsız, saltık (mutlak) bir şey, bir kendinde şey olarak değil, düşünmenin her çeşidinden bağımsız bir şey olarak nitelenmekteydi. İşte bu olanaksızdır; iktisadın, devletin zorbaca önlemlerinden, sınırlamalarından hiç pay almayan iktisat yöneticilerinin düşünmelerinden bağımsız olacağını varsaymaya olanak yoktur; çünkü iktisadı yönetenler, iktisadî koşullardan yararlanarak kârlara el koymaktadırlar. İnsan, kendi yazgısını belirleyen koşullar ve güçler hakkında çok az şey biliyordu; ama her yerde, kuklaların iplerini elinde tutan kişiler göze çarpıyordu. İnsanların hiçbir şeyi sezmedikleri düşünülebilir mi? İnsanlar hiçbir şeyi sezmiyorlardı; ve sezmedikleri için de, ipleri tutanlar kârları kolayca cebe indirebiliyorlardı. Yalnızca başkalarının bilgisizliği yardımıyla kazanç sağlamak mümkündü; sistemin bir gereğiydi bu. Yöneticiler açısından da bütünü kavramak ne olasıydı, ne de buna gerek vardı, ama bütünün parçalarını gizlemek bir zorunlu-

luktu. Düşünce farklılaşmalarının temelinde çıkar farklılaşmaları yatıyordu; bir düşünceyi savunmada geçerli yöntem kanıt araştırmak değil, tehdit savurmaktı. Artık düşünme —yeni kaba güç yöntemlerinin bulunmasına kafa yormanın dışında—, bütün öteki insanlara bağımlı olmaksızın düşünen bireyin kafasında oluşturduklarından daha başka bir anlam taşımaya başlamıştı. Kuşkusuz yalnızca çıkarların ışığında düşünüldüğü görüşü hemen yaygınlaşmadı; zaten sözkonusu kural, bu biçimiyle pek de doğru sayılmazdı. Çünkü halkların geniş tabakaları, en iyi dilekleri de taşısalar, çıkarları doğrultusunda düşünme yetisinden yoksundular; çünkü düşünmek için elverişli koşullar altında yaşayamıyorlardı. Bu kitleler geri kalmışlardı, geri kalmışlıkları da alabildiğine sömürülüyordu: kârlara ne kadar hızla ve hırsla saldırılırsa, sözkonusu sömürü de o oranda yoğunlaşıyordu. Aslında bu koşullar altında bile sözkonusu tabakalardan düşünmeyi tümüyle gereksiz niteleyen sivri kafalılar da çıkmıyor değildi (ama onlar hiçbir işe yaramadılar!) O günlerde iktisadî süreç bir rasyonalizasyon sorununu, yani üretimin «aklileştirilmesi» sorununu ortaya çıkarınca, halkların geniş tabakalarının omzuna daha ağır yükler bindirmiş oldu; üretim aklîleştirilince, sözkonusu tabakalar bir anda üretim sürecinin dışına atıldılar; onlar da bu nedenle akla karşı çıktılar, akıl dışından yana oldular.

«İMGELER OLUŞTURMAK» ÜZERİNE

İnsan ilişki içinde bulunduğu, yetinmek zorunda olduğu şeylerin imgelerini kafasında oluşturur, o şeylerin nasıl bir işlev taşıdıklarını gösteren küçük modeller kurar. Bu türden imgeleri insanlar için de yaratır: Belirli bir durum karşısındaki insan davranışlarını gözlemleyerek, ilerde, durumun ve koşulların değişmesi halinde insanın nasıl davranacağını az çok kestirir. Gelecekteki insan davranışlarını önceden kestirmek isteği, insanı, kafasında kaba-taslak imgeler yaratmaya iter. Toparlamak gerekirse, hemcinslerin bu yalnızca tasarımlanan, yalnızca yaratılan imgelerin sonucu olan (gözlemlenmemiş olan), yalnızca umulan davranış biçimleri de, oluşturulan imgeler içindedir. İşte bu, sık sık yanlış imgelerin yaratılması sonucunu vermekte, yanlış imgelerse, kişiyi, yanlış tutumlara itmektedir. Yanlış tutumlar, imgelerin yaratılması sonucunu vermekte, yanlış imgelerse, kişiyi, yanlış tutumlara itmektedir. Yanlış tutumlar, imgelerin yaratılmasındaki bilinçsizliğin payı oranında çoğalmaktadır. İnsanları şaşırtan yanılsamalar oluşmaktadır, kafalardaki imgeler bulanıklaşmaktadır; yanlış tasarımlanan davranış biçimleriyle birlikte, gerçekten algılanan davranış biçimleri de bulanıklaşmakta, inandırıcılığını yitirmektedir; böylece algılanan insan davranışları üzerine akıl yürütmek büyük ölçüde güçleşmektedir. Peki, algılanan davranış

biçimlerine dayanarak, ilersi için, yeni davranış biçimlerini tasarımlamak yanlış bir tutum mudur? Her şey doğru sonuç çıkarmayı öğrenmeye mi bağlıdır? Kuşkusuz doğru sonuca varmak çok önemlidir, ama bu da tek başına yeterli değildir. Yetmez, çünkü insanın oluşumu, insan için yaratılan imgeler gibi tamamlanmış değildir, insanın oluşumu daha bitmemiştir; bu nedenle, insanlar için yaratılan imgeler, tamamlanmış, kesin biçimini almış imgeler olmamalıdır. Öte yandan yalnızca imgelerin insanlara benzemesi için değil, insanların imgelere benzemeleri için de çaba harcamak gereklidir. Kuşkusuz, insanın değişmesiyle birlikte insan için yaratılan imgeler de değiştirilecektir; ama bunun yanında, insanlar için iyi imgelerin yaratılmasıyla insanların da değiştirilmeleri olasıdır. Kişi insanları seviyorsa, gözlemlediği insan davranışlarından ve insanların durumları üzerine bilgilerinden, insan yararına davranış biçimlerini türetebilir, geliştirebilir. Artık insan davranışını belirleyen koşullar içinde, insanların davranışlarını gözlemleyen kişinin kendisi de sayılacaktır. Gözlemci, gözlenen için yarattığı iyi imgeyi gözlenene kazandıracak, gözlenenin hiçbir zaman düşünmeyeceği davranış biçimlerini gözlenene anımsatacaktır. Üstelik de, artık bu davranış biçimlerinde gözlemcinin yanılsamalarının etkisi görülmeyecektir; bu davranış biçimlerinde gözlemcinin yanılsamalarının etkisi görülmeyecektir; bu davranış biçimleri eninde sonunda uygulanacaktır: İmge artık yararlıdır,

verimlidir; imgeler insanları artık değiştirebilecektir; insanlar için uygulanabilir, gerçekleştirilebilir önerileri içermektedirler. Bu tür imgeler yaratmak, insanları sevmek anlamına gelir.

«İKTİSADİ DÜŞÜNME HER HALK İDEALİNİN ÜLÜMÜDÜR» CÜMLESİ NEYİ ANLATMAK İSTİYOR?

1.

Hemen söylemek gerek ki, buradaki «idealizm» sözcüğünün, tüm gerçek şeyler arasındaki ilişkileri ezelî-ebedî, ruhî yasalarla açıklayan o eski, büyük öğretiyle, ya da bilinçteki değişimleri gerçek varlıkla bağdaştırmaya çalışan tavırla en küçük bir ilişkisi yoktur; buradaki «idealizm» sözcüğü, genellikle küçük burjuvalarca kullanılan, bayağı anlamıyla kullanılmıştır, böyle anlaşılmalıdır. Yani sözcüğün anlamı, genellikle «ruhî» diye nitelenen, hep de «yüce» sayılan, başkalarının belirli maddî çıkarları uğruna çaba gösterme istenci (iradesi) ve yeteneğidir. Örneğin, halk arasında bir «ülkünün» önderliğini üstlendiği için bütün şimşekleri üstüne çeken, ya da en azından toplumdaki yerini tehlikeye sokan adam bir idealisttir; kendi beden sağlığını hiçe sayarak bir şeyleri icat eden mücit bir idealisttir; ücret ya da bahşiş kaygısı taşımadan, efendisine salt «sadakat»

nedeniyle hizmet eden uşak bir idealisttir; öz yurdunu büyük bir zevkle harabeye dönüştüren fabrikatör bir idealisttir; kira almadan yoksul köylüleri toprağında barındıran büyük toprak sahibi bir idealisttir; müşterilerin tasarruflarını harcamayıp, bankaya yatırmalarını sağlamak için çabalayan, sonunda görevini yapmış insanların huzuru içinde, gönül rahatlığıyla icra memurlarını bekleyen tüccar bir idealisttir. Kısaca söylemek gerekirse: «İdealizm» sözcüğünün buradaki anlamı fedakârlık istencidir (iradesidir).

2.

Cümlenin aslı «İktisadî düşünme her idealizmin ölümüdür,» olsaydı, kuşkusuz hiçbir anlam taşımazdı; çünkü bu durumda cümlemiz, «idealizm» sözcüğünün kaba-taslak bir tanımı, bir açıklaması niteliği kazanırdı. Cümlemizin anlamı şöyle olurdu: «İdealizm maddî düşünmemektir», yani: «Maddî düşünen idealist değildir.» Ama «halk» sözcüğü cümlemize «anlamını» kazandırıyor. Cümlemiz şunu anlatmak istiyor: Gerçekte «maddiyat»a yönelik davranışlarla, halkın yararına olan her şeyi korumayı amaçlayan idealizmin (fedâkarlık anlamında) kökü kurutulmakta.

Bu «Etkin Düşünme Üzerine» adlı bölümdeki yazılar, Brecht'in 1933 yılı için tasarladığı,

ama sonradan bastırmaktan vazgeçtiği «deneme-ler»in bir bölümü için tuttuğu, «Davranış Olarak Düşünme Üzerine» başlığı altında topladığı notlar arasından derlenmiştir.

SANAT VE ESTETİK ÜZERİNE

SANAT VE SOSYALİZM ÜZERİNE

«Adam Adamdır» güldürüsünün sunuş yazısından parçalar

1. Burjuva sınıfının sorumlulukları

Yılda bir kez oyunlarımdan herhangi birini sahneye koyup fiyaskoyla sonuçlandırmama izin verebileceklerini fısıldıyorlar kulağıma sözgelimi; üstelik bu konuda pek bir şey de bilmiyorlar. Oyunlarımı oluşturmaktan başka hiçbir şeyle ilgilenmemeliymişim. Bunun nedeni, oyunlardan çekinmeleri değil; çünkü çok az şey kavrıyorlar onlardan, bu tür tiyatroların etkisi altına girmek istemediklerinden yapıyorlar bunu. Oyunumu sahneleyebilmeleri için o tiyatrolardan birini kapatmaları gerekiyor gerçekte; korunmak istenen durum açık: Parterde oturan bir küme insanın aptallıklarını satılığa çıkarma olanakları (tıpkı duyarlı maymunlar gibi) ellerinden alınmamalı; ve bir başka kümenin de

—sahnedekilerin— sanat yokluğu nedeniyle aç kalmamak için gereksindiği fırsat onlara, o kümeye sağlanmalı. Buna karşı bir şey söylemek çok güç; onların sorumluluklarını üstlenmeyi istemek gibi bir şey bu.

2. Soldaki insanlar nereye saplanıp kalıyorlar?

Soldakilerin gerçek sorumlulukları var, bunları biliyor ve tiyatro yapmıyorlar. Yararlı sayılan birkaç revü de içinde olmak üzere sol adına yapılan her şey, sanat açısından bakınca garip, bağımsız olmayan bir anlayışın bozuk şarap tadı veren ürünleri. Sağdan ya da soldan korkan birkaç yazar, oyunların anlaşılabilmesi için birazcık kavrayış gücünün yeterli olabileceği görüşünden yola çıkarak, metinler oluşturuyor. Tipik edebiyatçı, kendisini, işçilere, olduğundan daha yeni bir şeymişçesine sunuyor; ya da «yazınsal duygu»nun devrimler oluşturabilecek bir duygu olduğuna inanıyor. Safdilce bir yanılgı bu. Bütün bu çabaların ortak belirtisi, sağda olsun, solda olsun, her sıradan yurttaşı öfkelendirecek bir safdillikten öteye gidemesinde odaklanıyor. (Eskimiş edebiyat eleştirmenlerinin buraya pek uygun düşmeyecek bayağılıklarının da içyüzü bu: Safdilce korkularının sonucu olarak, kişisel huzurlarına ters düşen herhangi bir ürün üzerinde yürüttükleri, gereğinden çok ayrıntılı, genellikle beş ya da altı cildi

dolduran belirli tartışmaların içine düşüyorlar. Ürünün amacı, onların huzurunu kaçırmak olamaz hiç kuşkusuz.) İşçi sınıfının, özellikle işçi sınıfının aydın yöneticilerinin sanata karşı tutumları, sağda ya da solda sanat adına ortaya atılanlara bakıldığında kolaylıkla anlaşılır. İşçi sınıfı, sanata karşı ürkütücü bir tutum içinde; sanat, kitleleri kavgadan, mücadeleden uzaklaştırdığı için zararlıymış. Ama sanat, burjuva sınıfının kavgasını yürütmesine engel olmuyor, bir an için bile olmuyor. Bu, işçi sınıfı adına, sanata yöneltilmiş bir sövgüden başka bir şey değil. Sanat, burjuva sınıfını, arada bir kavgaya da iteliyor. İşçi sınıfının, kitleleri kavgalarına yöneltme görevini sanata yüklemesi anlaşılabilir; ama doğru değil bu. Örneğin Barbusse'ün gelmiş geçmiş tüm sanatçılara işçi sınıfı adına, yönelttiği eleştiri... haklı nedenlere dayanıyor belki, ama yetkisi yok böyle bir şey yapmaya.

İşçi sınıfının sanatı da öteki sanatlar gibi bir sanattır: Önce sanattır, sonra işçi sınıfınındır. Yararsız olabilir, bir kavga sırasında kuşkusuz yararsızdır da, ama sanat bu niteliğinden dolayı bir şey yitirmez. Biraz abartmış da olsak, sanatın sanatçıların görüşlerinden pek etkilenmediğini de söyleyebiliriz. Sanat, görüşler sorunu değildir. Buğday da etkilenmez görüşlerden, hiç olmazsa yetişirken, göverirken etkilenmez. Sanat, görüşlerle ilgili bir şey olsaydı, tepeden tırnağa bireycilikle donanmış bir olgu sayılması gerekirdi; zaten birçok burjuva ya da

bilinçsiz proleter öyle olduğunu öne sürüyor. Ama öyle değil. Sanat, bireyci bir olgu değil. Gerek oluşumuna, gerekse etkilerine bakınca sanatın kollektif bir şey olduğunu görürüz. Böylesine bir yaklaşımın doğuracağı sonuçların en korkuncu şu olabilir yalnızca: Bugüne dek sanat diye bilinen bir yığın maskaralığın, bundan böyle sanat olarak anılmaması. Akla yakın bir sonuç! Sonuç olarak, sanat üzerine soldan gelen görüşlerimizden birinin yanlış olduğunu söylüyorum. Bu arada bir dolu sol görüşün de kuruntulardan kaynaklandığını anımsatayım; soldaki yanlış görüş sayısı sağdaki kadar olmasa da, ona yakın. Yazarların işçi sınıfının görüşlerine yaklaşmak amacıyla umutsuzca çabalamaları sözle anlatılmayacak kerte gülünç. Bunların onda dokuzu en koyusundan burjuva görüşleri. Bayların bu çabayı niye gösterdikleri de, bu nedenle hiç anlaşılamıyor: Ortaya attıkları görüşler, o bayların kişisel görüşleri yalnızca.

3. Sonuç

Bana sorarsanız, sosyalizm, üstelik devrimci sosyalizm, ülkemizin görüntüsünü daha biz yaşarken adamakıllı değiştirecek. Yaşamımız bu tür çekişmelerle dolacak. Sanatçılara gelince, bence sanatçılar becerebildiklerini yaparak, en doğru davranış biçimini seçmiş olurlar: Başka türlü dürüst bir çalışma koyamazlar ortaya.

Kafasında böylesine gerilimler taşımayan kişilerin sanat yapabilmeleri çok güç. Çağımızdan, yalnızca, daha sağlam kişilerden yola çıkanlar, daha sağlam içgüdülerden yararlananlar bir şey umabilir: Böyleleri çok az.
1926 yılları

Genç Brecht'in bu yazısında, hem sağdan, hem soldan eleştirilere, sağlam bir sol görüş çerçevesinde yanıt getirdiği açık.

Almanya'nin o günkü ortamında, sol, Henri Barbusse adından da anlaşılacağı gibi, sağın tutuculuğunu aratmayacak biçimde sanata karşıydı. Sanatın neden gerekli olduğunu, işçi sınıfıyla sanat arasındaki ilintiyi saptayan Brecht, bu konuda özgürlükten yana olduğunu belirtiyor, kendisine yöneltilen eleştirileri yanıtlıyor. Eleştiriler de iki ayrı cepheden geliyor. Yönetim ve egemen güçler, Brecht'in geliştirmek istediği tiyatroya karşılar. Bu geliştirmenin sonucunda, geniş halk kitlelerinin sol tiyatrodan yararlanabileceğini sezinliyorlar çünkü. Öte yandan kimi sol çevreler de, yeniliğin önemini saptayamadıklarından karşı çıkıyorlar Brecht'in tiyatrosuna. Ortada kalmak gibisinden bir tavra bütün yaşamı boyunca yüz vermemiş olan Brecht, yine solcu bir yazar olarak görüşlerini açıklıyor ve salt işçi için yazdığını söyleyen kimi yazarları, kuruntularını dile getirmekle suçluyor.

Bu yazıdaki görüşlerini daha sonra geliştirdiğini göreceğiz Brecht'in.

YAZAR

Bir yazara yapıtlarında niçin yalnızca acılardan söz ettiğini, acıların kişiler üzerindeki yıkıcı etkilerini araştırıp, niçin yalnızca bunları anlattığını, insan yaşamının umutlandırıcı, sevindirici yönlerini niçin hiçbir zaman yansıtmadığını sormuşlar; yazar şu öyküyü anlatmış:

Uzunca bir süredir kendini iyi hissetmeyen, ağır hastalık belirtileriyle yataklara düşen bir adama hekim çağırmışlar; hekim hastanın yakında iyileşeceğini söyleyerek adamı ve üzüntülere boğulmuş yakınlarını avutmayı, onlara umut vermeyi başarmış. Hastalığın adını söylemiş, hafif atladıldığını belirtmiş. Nelerin yapılması gerektiğini anlatmış, çeşitli ilâçlar yazmış; hekim haftada birkaç kez hastayı görmeye geliyormuş, her gelişinde onu çok iyi karşılıyorlar, bir dediğini iki etmiyorlarmış.

Ama hastanın durumu düzeleceğine ağırlaşmış, artık bitkinlikten parmağını oynatamaz duruma düşmüş hasta; yüksek ateş de, giderek eritiyormuş onu. Doktor hâlâ güneşten, yolculuklardan, hastanın iyileşeceği, sağlığına kavuşacağı güzel günlerden söz ediyormuş.

Aynı günlerde, ailenin yakın dostu olan ünlü bir hekimin de yolu o kente düşmüş. Yeni gelen hekim hastayı görünce irkilmiş, çünkü dostunun uzun süre yaşayamayacağını bir bakışta anlamak hiç de güç değilmiş. Hastayı tepeden tırnağa, özenle incelemiş, yakınlarından kaygılarını gizlememiş; oysa hastalığın gerçek nedenini bir türlü anlayamadığını söylemekten de kaçınmıyormuş.

Adam iki gün sonra ölünce, umutsuz ana, oğlunun gerçekte kurtarılıp kurtarılamayacağını sormuş; çünkü önceki hekim, oğlunun tutulduğu hastalığın pek seyrek olarak ölümle sonuçlandığını söylüyormuş durmaksızın. Ölenin dostu hekim bir zaman düşünmüş, sonra şöyle yanıtlamış ananın sorusunu: «Hayır, kurtarılamazdı.» Ama dışarı çıktığında hastanın genç kardeşine şunları anlatmış: «Kardeşiniz vakit geçirilmeden bir cerraha götürülseydi, bugün yaşardı. Benim görüşüm bu, ama bunu yalnızca size söylüyorum. Anneniz yaşlanmış, hakikati öğrenmesine gerek yok, onu avutmalı tersine; ama siz gençsiniz, hakikati mutlaka öğrenmelisiniz.» —«Peki, çağırdığımız hekim, niçin onu hemen bir cerraha göndermedi?» diye sormuş genç adam. «Niçin sürekli ağabeyimin iyi olacağından, sağlığına kavuşacağından söz etti? O pahalı ilâçlar, o kesin buyruklar neye yaradı?»

«Pahalı ilâçlar, kesin buyruklar her zaman işe yaramaz genç dostum, ama bir hekimden beklenen hastalığın doğru nedenlerini saptamasıdır. Birisini iyileştirebilmek için önce doğru

teşhis koymak gerekir. Ve doğru teşhisi koyabilmek için de yalnızca köklü bir tıp bilgisi yeterli değildir, aynı zamanda hastanın iyileşmesi gerekliliğine yürekten bağlanmalı insan. Hekim diye ortaya çıkmakla iş bitmiyor, yardım da edebilmeli hekim. Hastalığın nedenini bulmadan, hastanın iyileşeceğinden söz etmiş o hekim. *Ama ben hastalığın nedenini ortaya çıkarana dek, hastalıkla etkin biçimde savaşmak için gerekli araçları bulana dek hep hastalıktan, yalnızca hastalıktan söz ederim. Hastanın iyileşmekte olduğunun belirtileri göze çarptıktan sonra, belki sağlıktan söz etmeye başlayabilirim.*»

«İşte böyle,» demiş ve bitirmiş öyküsünü yazar.

«Ama sen hekim değilsin,» demişler ona şaşırarak, kısa süren saygılı bir sessizliğin ardından.

«Hayır. Ama ben bir yazarım,» diye karşılık vermiş yazar.

MARX'IN YAPITI

Yazar olarak ün kazanmamdan yıllar sonrasına dek politika konusunda hiçbir şey bilmiyordum ve bırakınız Marx'ın kitabını, tek bir

yazısını ya da Marx üzerine yazılmış tek bir yazıyı bile okumamıştım. Dört oyun, bir de opera yazmıştım; çeşitli tiyatrolarda sahnelenmişti oyunlarım, edebiyat ödülleri almıştım; gelişmiş «beyinler» arasında yapılan anketlerde sık sık benim de görüşlerime yer verilirdi. Ama henüz politikanın alfabesinden anlamıyordum ve ülkemdeki kamu işlerinin düzeni üzerine kuş uçmaz kervan geçmez bir köyde yaşayan vatandaştan fazla bilgim yoktu.

1918 yılında askere gittim ve «Alman Sosyal Demokrat Partisi»ne üye oldum. Ama sonraları, edebiyat dünyasına adımımı atınca, burjuva sınıfının oldukça nihilist sayılabilecek bir eleştirisini yapmaktan öteye gidememiştim. Ne Eisenstein'in büyük etki uyandıran filimleri, ne de Piscator'un hayranı olduğum ilk sahne gösterileri beni marksizmi öğrenmeye itemedi. Belki de, bunun nedeni doğal bilimler öğrenerek yetişmiş olmamdı (yıllar boyu tıp okumuştum), tıp öğrenimi duygusal etkilenmelere karşı güçlü bir bağışıklık kazandırmıştı bana. Daha sonra, işletme kazası diyebileceğimiz bir olay ilerlememe yol açtı. Bir oyunda arka plan olarak Şikago'nun buğday borsasını kullanmam gerekiyordu. Bazı uzmanlara, iş adamlarına danışarak gerekli bilgileri hemen edinebileceğimi düşünüyordum. Ama öyle olmadı. Ne adı-sanı olan iktisat yazarları, ne de iş adamları —yaşamını Şikago borsasında çalışarak geçirmiş bir simsarla konuşmak için bir de Berlin'den Viyana'ya gitmiştim—, hiç kimse bana buğday bor-

sasında olan biten hakkında yeterince açıklama yapamadı. Borsada yürüyen işlemlerin açıklanamaz olduğu izlenimi uyandı bende; sanki o işlemler akıl yoluyla kavranamazdı, yani kısaca mantıksız şeylerdi. Tahıl ürünlerinin yeryüzüne dağıtılış biçimini anlayabilmek, tek kelimeyle olanaksızdı. Bir avuç spekülasyoncunun dışında, kimin açısından bakılırsa bakılsın, tahıl borsası çirkeflikten başka bir şey değildi. Tasarladığım oyun yazılmadı, onun yerine Marx'ı okumaya başladım; o zaman, ilk kez o zaman Marx'ı okudum. İlk kez o zaman yaşamımdan edindiğim kişisel, dağınık deneylerim, izlenimlerim gerçek anlamına kavuştu, dirimsellik kazandı.

GÜNÜMÜZDE SANATIN GEREKLİLİĞİ ÜZERİNE

Sanat tarihçileri, kimi resimlerin yanında yontulmuş taş parçalarının ve birtakım eski - püskünün de sergilendiği müzelere postu serip oturan, her türlü politikadan uzak kişilerdir. Aslında iyi niyetli sayılabilecek bu insanlar, sanat eserlerinin satıldığı büyük ilgi gören bir açık artırmanın ansızın provokasyona dönüştüğüne tanık olmak zorunda kalıyorlar; aç bebeklere süt parası bulunamazken, birkaç metre bo-

yalı keten bezine büyük paraların ödenmesi apaçık bir çelişki doğuruyor. Bu çelişki herkesin dilinde şimdi. Şaşkın sanat tarihçileri, resimlere ödenen korkunç fiyatları onaylamanın. hiçbir zaman aç çocukların süt bulamamaları durumunu onaylamak anlamına gelmeyeceğini açıklamakta geçikmiyorlar. Onlara göre bu iki olay arasında hiçbir ilgi yok. Sütten yoksun çocuk sayısının giderek kabarması başka insanları nasıl üzüyorsa, sanat eserleri satın alabilecek durumda olan kişilerin sayıca giderek azalması da sanat tarihçilerini öyle dertlendiriyor. Üstelik onlara göre, maden ocakları mülkiyeti gibi sanat eserleri mülkiyetinin de az sayıda kişinin elinde olması doğru değil. Böyle düşünüyorlar, bu konuda oldukça devrimci sayılırlar. Ama yine de onlara tutturdukları yolun yanlış olduğunu söylemek gerek —yolları çekici, pahalı sanat eserleriyle alabildiğine süslü olsa da yanlış yoldalar. Gerçekte çocukların süt bulamamaları ile resimler, ya da plastik sanat ürünleri arasında yakın, cansıkıcı bir ilgi var. *Sanat eserlerini de, çocuklara süt bulunamaması durumunu da yaratan aynı yüce ruh.* Sanatı, «büyük, benzersiz yeteneklerin olağanüstü ürünlerle ortaya çıkışları,» diye nitelendirmemeli bence, A denince B de denmeli. Olağanüstü yetenekler dünyaya fiyatlarını, o korkunç pahalı fiyatlarını kabul ettiriyorlarsa, sayıları olağanüstü yeteneklerden milyonlarca kat daha fazla olan çocukların yemek bulamamaları düşünülmez artık. O büyük yetenekler dünyayı

kişisel görüşlerine göre biçimlendirmeye, keyiflerince yarattıkları eserlerine dünyayı uydurmaya çalıştıkları sürece çocuklar açlık çekeceklerdir.

Sanatın hâlâ uzmanlık işi sayılmasından ne yakınmalı, ne de bu durumu onaylamalı. Bosch'un 385.000 Mark getiren hiçbir şeye benzetemediğim «Kayıp Oğul»u, 3,5 Mark etmez uzmanlık bilgisi olmasa. Ama kim satın alabilir bu uzmanlık bilgisi ürününü? Çok pahalı. Bir şeyin doğrudan doğruya yararına bakarak değeri hakkında karar verilir. Eski sanat eserleri neye yarar? Belki sanatçılarımızın eğitiminde kullanılabilir o eserler, gereksindiğimiz yeni eserlerin yaratılmasına teknik açıdan temel olabilir. Ama yeni bir sanat da sonunda kullanım değerini ortaya çıkaracaktır, ne için kullanıldığını, neye yaradığını belirlemek zorunda kalacaktır. Ressamların, şaşkınlıktan faltaşı gözlerle sanki çarpılmışcasına bakılan resimler yapmalarına izin verilmez umarım.

Yüksek düzeydeki sanat tarihçisi, sanat eserinin taşıyacağı kullanım değerinin önemini çoktan kabul etmiş. Sanat tarihçisine göre — insanlara yeteri kadar yemek verilirse—, sanat eserlerinden, üstelik de sanat eserlerinin şimdiki hallerinden yararlanabilirlermiş insanlar; hem de nasıl bir yanılgı bu! Sanat tarihçisi, Frueauf'un «Hieronymus ve Aslan» adlı tablosunu, insanla hayvan arasındaki güzel, dokunaklı bir ilişkiyi gösterdiği için değerli bir eser olarak niteliyor. Ona göre bu ilişki, temelde in-

sanların tümünü etkileyebilirmiş. Ama günümüzün insanı, karnı tok da olsa, hayvanları artık yalnızca tabağında pişmiş olarak, iyilik dolu bakışlarıysa yalnızca resimlerde görüyor. «Görmüş-geçirmiş insanın ruhundaki saadetin doğurduğu gülümseme» ya da «sessiz bir sevincin yarattığı anlık bir huzur» ne anlama geliyor acaba; —bu resim insanlarda belirli çağrışımları doğuruyor kuşkusuz. Kutsal kişilerin yüzyıllardan beri çocukları değil, aslanları yanlarına yaklaştırırken suratlarına iliştirdikleri o iyilikseever ifadeyi gören insanlar, «iyilikle gülümseyecekler» mi dersiniz?

Hayır: Ne sanatçıları, ne de onların tarihçilerini içinde bulunduğumuz durumun sorumluluğundan ayrı tutamayız; onları, koşulların değişmesi için çaba gösterme görevinden ayıramayız.

Aralık 1930

Bu yazı ilk kez 1930 yılında, Berlin'de çıkan Uhu adlı deride yayımlanmıştır. Brecht, sanat eserlerine çok yüksek fiyatların ödenmesinin büyük tepkilere neden olduğu bir açık artırmadan söz ediyor.

BİR HABERLEŞME ARACI OLARAK RADYO

Radyonun işlevi üzerine konuşma

Anarşik toplum düzenimiz, birbirinden ba-

ğımsız ayrı ayrı düzenlerin yarattığı anarşi, yani kamu yaşamının en ince ayrıntısına kadar düzenlenmiş kurumlarının birbirleriyle hiçbir ilintisi olmayan birimler biçimindeki mekanik anlamda karmakarışıklıkları gözler önüne getirilebilirse, işte bu anlamda anarşik toplum düzenimiz kimi buluşların ortaya çıkmasına, üretilmesine olanak veriyor; önce kendi pazarlarını oluşturuyor, yaşama haklarını kabul ettirmek zorunda kalıyor bu buluşlar; kısaca söylemek gerekirse, *hesapta olmayan yenilikler bunlar.* Belirli bir dönemde teknik radyoyu üretebilecek kadar gelişmiş olabiliyor da, toplum henüz radyoyu kabul edebilecek, kaldırabilecek düzeye erişmiş bulunmuyor. Kamu oyu radyoyu beklememişti, tam tersi oldu, radyo kamu oyunu bekledi; radyonun durumunu daha açık biçimde vurgulayalım: Hammadde, resmî bir gereksinmeyi karşılamak için yapılan üretimin yöntemlerine uymadı; zaten üretim yöntemleri harıl harıl kendilerine uygun hammaddeyi ararlar. *Herkese her şeyi söylemek olanağına kavuşuldu ansızın, ama düşünülünce söylenecek hiçbir şeyin olmadığı görüldü.* Kimdi o herkes? Başlangıçta bu hiç düşünülmeyerek işin içinden çıkılıyordu. Herhangi bir yerde, herhangi birine herhangi bir şey söylenebilmişse, hemen oraya üşüşüyordu herkes birbirini ite kaka; kim olursa olsun birine, ne olursa olsun sıradan bir şeyi anlatmaya çalışıyordu herkes. Birçok şeyin, tiyatronun, operanın, konserlerin, kahvelerde çalınan müziğin, gazetelerin belirli bölümlerinin

ve buna benzer birçok şeyin yerine geçen radyonun ilk aşamadaki görüntüsü buydu işte.

Başından beri radyo, konuşma ya da müzikle ilgili tüm sanatların yaratımını üstlenen, hemen hemen bütün yerleşmiş kurumların sahtesiydi: Tıpkı Babil Kulesi'nin yapımındaki gibi alabildiğine bir karışıklık, alabildiğine bir karmaşa oluştu. Bu akustik ticarethaneden, Pilgerchor tavuklarının yetiştirilme yöntemlerini, tüm efekt-sesleriyle birlikte, hem de ingilizce olarak öğrenmek mümkündü; üstelik de bu bilgiler sudan ucuzdu. Altını çizdiğim bu dönem, hastamızın altın gençlik dönemiydi. Bu dönemin bitip bitmediğini bilmiyorum; ama bitmişse, doğarken yeterliliğini kanıtlamak zorunda kalmayan bu yeniyetme, şimdi kendine yaşamı için en azından bir *amaç* bulmak zorunda. Yaşamının olgunluk dönemine erişen bir kimse, kendisini eskisi gibi saf ve temiz hissetmiyorsa, niçin yaşadığını sorar kendi kendine.

Radyonun yaşama amacı kamu yaşamını doğrudan doğruya güzelleştirmek olamaz bana sorarsanız. Radyo bu iş için pek elverişli görünmüyor, üstelik ne yazık ki kamu yaşamımız da pek güzelleşmeye elverişli değil. Şimdi işsizler için ayrılan sıcak barınaklara, hapishanelere alıcılar yerleştiriliyor (böylece ucuz yolla bu kurumların yaşam süreleri uzatılabilir diye düşünülüyor olmalı), karşı değilim buna; ama radyonun tüm görevi bu olamaz bana sorarsanız; köprü altlarına da, alıcılar yerleştirilmeli, ne güzel bir jest olur bu, orada geceleyen-

ler birinci sınıf bir tenorun konserini dinleyerek renklendirirler yaşamlarını. İncelik gerek burada. Yuvayı yeniden çekici kılabilecek, aile yaşamını yeniden kolaylaştırabilecek bir araç olarak da radyo bana pek yeterli görünmüyor; ne var ki, radyonun hiçbir zaman ulaşamayacağı yerin gerçekte özlenen bir yer mi olduğu sorusu sorulabilir hep. Tartışılabilir işlevini bir yana bırakırsak (çok şey getirmeye çabalayan kimseye bir şey getiremez), iki yönlü olması gerekirken *tek* yönü var radyonun. O salt bir dağıtım aracı, dağıtmaktan başka bir işe yaramıyor.

Şimdi biraz da olumlu düşünelim, radyonun olumlu yönünü arayıp bulalım; bu amaçla radyonun işlevinin değiştirilmesini önerelim: Radyo bir dağıtım aracı olmayı bırakıp, bir haberleşme aracına dönüşmelidir. Toplum yaşamının akla gelen en etkili haberleşme aracı olabilir, geniş bir haberleşme kanalları sistemi görevi yapabilir radyo; yalnızca haber yaymayı bir yana bırakıp haber almayı da öğrenirse, yani dinleyiciye yalnızca bir şeyler dinletmekle kalmayıp, ona aynı zamanda konuşma olanağı da verebilirse, dinleyiciyi yayınlardan soyutlamayıp, ilgisini sürekli ayakta tutmayı becerirse gerçekleşir bu söylediğim. Radyo dinleyiciye hazır mal sunmaktan vazgeçip, ona yaratma olanağı tanımalı, bunun için gerekli koşulları hazırlamalı. Böylece kamu hizmetleri, gerçek kamu hizmeti niteliğine kavuşur; radyonun çabaları olumlu bir yola girer. Rad-

yonun eylemini hukuk düzenimiz kadar gerekli görüyor yönetimimiz. Yönetim ya da hukuk düzeni radyonun sözünü ettiğim biçimdeki eylemine karşı çıkıyorsa, korktuğu bir şey var demektir; hukuk düzeninin, radyonun bulunmasından çok öncesine, hattâ barutun bulunmasından önceki çağlara yakışan bir düşünce yapısına göre biçimlendirildiği ortaya çıkar. Örneğin, Reich başkanının görevlerini ben de sizler gibi pek bilmiyorum; radyonun görevi bunu bana anlatmak; aslında devletin en yüksek memuru eylemlerini, nelere yetkisi olduğunu radyo aracılığıyla ulusuna açıklamak zorunda, görevleri arasında bu da var. Bu tür haberlere yer vererek görev sınırını aşmış olmaz radyo. Bundan başka bir de haber isteklerini düzenlemeli, yani yönetilenlerin sorularına yönetenlerin verdikleri yanıtlar yayınlanmalı, yöneticiler hakkındaki haberler bu biçime dönüşmeli. Radyo, haber değiş-tokuşunu gerçekleştirebilmeli. Tüketim mallarının standartlaştırılmaları konusunda işkollarıyla tüketiciler arasında kurulması gerekli geniş çaplı diyaloğu bir tek radyo gerçekleştirebilir, ekmek fiyatlarının yükseltilmesi konusundaki açık oturumları, belediye meclislerindeki sert tartışmaları bir tek o yayınlayabilir. Bütün bunları bir hayal olarak görüyorsanız, sizden dileğim, bu söylediklerimin niçin hayal olduğunu düşünün bir kez.

Radyonun üstlenmek zorunda olduğu görev, kamu kurumlarımızı böylesine gülünçleştiren

sonuçsuz her işe karşı çıkmaktır, çabalar bu yöne yönelmeli.

Sonuçsuz bir edebiyatımız var; hiçbir sonuca varmamak yolunda çaba harcamakla kalmıyor, aynı zamanda da, her şeyi, her durumu, doğan sonuçları sözkonusu etmeksizin ortaya koyarak, okuyucuları sözümona tarafsızlaştırmak için elinden ne geliyorsa yapıyor edebiyatımız. Bir sonucun ortaya çıkmasına kapı açmadığı gibi, bir şeyin sonucu olmayan eğitim tarzını uygulamakta direnen eğitim kurumlarımız var. İdeoloji oluşturan tüm kurumlarımız, en önemli görevlerini ideolojilerin oynadığı rolün *sonuçsuz* bırakılmasında görüyor; sanki kültürün oluşması, biçimlenmesi süreci çoktan bitmiş, sanki kültür artık yaratıcı çabaları gereksinmiyormuş gibi davranılıyor, böylesine ilkel bir kültür anlayışından yola çıkılıyor. Bu kurumların sonuçsuz kalmalarından kimlerin yarar umduğunu burada tartışmanın gereği yok; ama sözkonusu ettiğimiz bunca önemli toplumsal işlevi taşımaya son derece uygun bir teknik buluşun, birtakım suya - sabuna dokunmayan sohbetlerle böylesine *sonuçsuz* kalması; devre dışı bırakılanları örgütleyerek, kitleleri devrenin dışında bırakarak kazanılan egemenliğe engel olmanın bir yolunun bulunup bulunmadığını düşündürüyor insana ister istemez. Bu yolda en küçük bir atılım, mide zevklerine yönelik her kurumun topladığı ilgiden fazlasını toplamalıdır. Amacı belirli her kampanya, yani yaşanılan durumu değiştirmeye yö-

nelik gerçekten ayakları yere basan her kampanya, kamu örgütlerini bağışlamak gibi çok ılımlı görüşlerden de yola çıksa, radyonun tümüyle farklı, eskisiyle karşılaştırılamayacak bir etkinliği kazanmasını sağlar; ona, şimdiki salt dekoratif tutumundan apayrı toplumsal anlam kazandırır. Bu tür çabaların hepsinin en önemli görevi, yalnızca halka bir şeylerin anlatılmasına değil, halkın da bir şeyler anlatmasının sağlanmasına yönelik olmalıdır; bu tür çabaların geliştirici, düzeltici etkileri burada odaklanmaktadır.

Bu öğretici girişimlere ilgi çekici bir nitelik kazandırmak, yani çıkarları ilginç bir hale getirmek radyonun biçimsel bir görevi. Gösterilen çabaların bir bölümünü, özellikle gençlik için düşünülen bölümünü sanatsal bir biçime sokabilir radyo. Radyonun öğretici yayınları sanatsal biçime sokma çabaları, sanata öğretici bir nitelik kazandırmaya çalışan modern sanat anlayışına yaklaşmaktadır.

Radyoyu bir haberleşme aracı olarak kullanmaya yönelik bu tür olası denemelere örnek olarak, 1929 yılının Baden Baden Müzik Haftası'nda yorumladığım oyun («Okyanus Uçuşu») gösterilebilir. Aracınızın yeni kullanım biçimine bir örnek bu. Bir başka örnek de «Anlaşmanın Önemi Üzerine Öğretici Baden Oyunu». Bu ikinci oyunda dinleyiciye düşen öğretici pay, uçak mürettebatının *ve* kalabalığın yer aldığı bölümde yoğunlaşıyor. O bölümün bildirisi, bilgeler, korosu, palyaçolar ve ko-

nuşmacının yer aldığı, radyonun olanaklarıyla da güçlendirilen bölümle birlikte sunuluyor. Kendimi bile bile *asala (esas olana)* ilişkin tartışmalarla sınırladım; çünkü estetik konularda karşımıza çıkan karışıklık asal işlev konusundaki benzeri görülmemiş karışıklığın nedeni değil, onun apaçık bir sonucu. Radyonun doğru işlevi konusundaki yanılgı —birkaç kişiye sorarsanız yararlı bir yanılgı bu—, soruna yalnızca estetik açıdan yaklaşılarak düzeltilemez. Modern dramatiğin, yani epik oyunun radyo alanında çok verimli sonuçlar doğuracağını söyleyebilirim sizlere.

Uyuşturucu etki yapan eski opera kadar gereksiz bir şey olamaz; radyoda yayınlanan eski operalar, dinleyicileri sarhoş ediyor; unutulmamalı ki, sessiz sedasız alkol bağımlılığı, alkol taşkınlıklarının tümünden daha tehlikelidir.

Shakespeare dramları ve benzeri eski dramlar da radyo için hiç kullanışlı değil; çünkü birbirleriyle ilişki kurabilecek bireylerden oluşan bir kalabalık yerine, aygıtın başındaki birkaç dinleyicinin, dramatik bireyin görüşlerini dışa vurmasından başka bir amaç taşımayan birtakım entrikalara duygularıyla, eğilimleriyle ve umutlarıyla katılmaları sağlanır o oyunlarda; üstelik de, entrikaların kurulması, dramatik bireyin görüşlerini dışa vurmasına yardım etmekten başka bir amaç taşımaz.

Ama gösteri özelliği taşıyan epik oyun, çeşitli unsurları birbirinden ayırdığı için, ya-

ni resmi sözden, ya da sözü müzikten ayırdığı için, özellikle de öğretici tutumu nedeniyle radyoya sayılamayacak yarar getirir. Ancak, epik oyunun salt estetik bir uygulaması yeni bir modayı ortaya çıkarmaktan başka bir işe yaramaz; ama eski modalardan da bıktık artık! Öğretici - belgesel nitelikteki gösterilerden, yani epik oyunlardan oluşan bir tiyatroya yer verirse, tiyatro için yepyeni bir propaganda biçimini yürütebilir, tiyatro konusundaki gerçek bilgileri, gerekli bilgileri yaygınlaştırabilir radyo. Tiyatroyla çok yakından ilişkili böylesine bir yorum, dramın değerli, en azından eski değerine eşit bir düzenlemesi, yepyeni oyun biçimlerinin gelişmesini sağlayabilir. Tiyatro ve radyo örgütlerinin doğrudan bir işbirliği de düzenlenebilir. Tiyatro gösterilerinde, koro sesleri için kullanılabilir, öğretici oyunları miting benzeri kollektif gösteriler biçiminde yayınlayarak, halkın kararlarını, ürünlerini kamu oyuna iletebilir ve buna benzer daha birçok işlevi yerine getirebilir radyo.

Örnekleri çoğaltmayacağım, operayı dramdan, ikisini de radyo oyunundan ayıran *olanakları* bile bile sözkonusu etmeyeceğim, ya da buna benzer estetik sorunların çözümüne girmeyeceğim; bunları benden beklediğinizi biliyorum oysa, çünkü aygıtınız aracılığıyla sanat satmayı tasarlıyorsunuz. Oysa kendini satabilmesi için, bugün, önce satınalınabilir olması gerek sanatın. Sizlere bir şey satmak amacında değilim, radyoyu toplum yaşamının bir ha-

berleşme aracına dönüştürmek için getirdiğim temel önerimi anlatmaya çalışıyorum yalnızca. Bir yenilik bu, ütopik görünen, benim de ütopik olduğunu kabul ettiğim bir öneri; radyo şunları yapabilir, ya da tiyatro şöyle olabilir diye konuştuğumda, önerdiğim şeylerin hayal olacağını ben de biliyorum; büyük kurumların her şeyi yapamayacaklarını, yapabilseler de dileklerinin bu yönde olmayacağını ben de biliyorum. Onları beslememizi, getireceğimiz yeniliklerle onları yenilememizi beklerler bizden o kurumlar.

Ama veri toplum düzeninin temelindeki ideolojik kurumları, önereceğimiz yeniliklerle yenilemek değil görevimiz; görevimiz, getireceğimiz yeniliklerle veri toplum düzenimizin temelini oynatmak. Yani, yeniliklerden yanayız, ama yenilemeye karşıyız! Sürekli, ardı - arkası kesilmeyen önerilerimizle araçların toplum çıkarına, daha iyi amaçlara kullanılmasını sağlamaya çalışmalı, o araçların toplumsal temellerini kurcalamalı, azınlıkların çıkarı uğruna kullanıldıklarını gözler önüne sermeliyiz.

Teknik gelişmeyle doğal bir koşutluk içinde olan önerilerimiz, bu toplum düzenimizde yerine getirilmeseler de, *başka* bir toplum düzeninin tanıtılmasına ve biçimlendirilmesine yarayacaklardır.

1932

İLERİCİ MÜZİĞE YER YOK

Paul Hindemith'e yazılan bir mektubun taslağı:

Sevgili Hindemith, yönetimdeki çevrelerle büyük anlaşmazlıklara düştüğünüzü işittim. Müziklendirdiğiniz kimi metinler nedeniyle çıkışıyorlarmış size. Bu metinlerin en kötüsü de sanırım benimkisi. Sizi benimle birlikte çalışmaya özendiren şeyin, çalışmalarımdaki «yıkıcı» eğilimler olmadığını söylemekte gecikmemeliyim. Sosyalist eğilimlerin müzikte yeri olduğunu sanmadığınızı birçok kez söylemiştiniz bana. Bu nedenle, bana kimi yazınsal yetenekleri yakıştırmış olduğunuzu ummak zorundayım; bendeki bu yazınsal yeteneğin, sözkonusu edilen sosyalist eğilimlerden somut olarak ayrılamayacağına sizi inandırmayı başaramadım bir türlü. Size göre, «başka çare kalmayınca» (o günlerde başka çare de yoktu üstelik) insan bir adres defterini bile seslendirebilmeliydi. Ama size bir adres defteri de yazmış olsaydım, bu koşullar altında o bilinen yönetim çevreleriyle anlaşmazlığa düşerdiniz yine —düşünün, deftere yazacağım meslekleri ve adları sizi etkilemek, yazınsal anlamda sizi harekete geçirmek amacıyla, kasıtlı olarak seçtiğimi söyleyebilirlerdi örneğin...

Yıkım getiren Alman «Reich»larının üçüncüsü kurulduğundan bu yana adres defterlerini

müziklendirmeye çaba gösterebilirdiniz. Öyle yapmış olsaydınız, hesabınıza büyük paralar geçirilirdi, övgülere boğulurdunuz, çok kolaylık gösterirlerdi size; ama duyduğumuza göre, sizin de müzik alanındaki yeteneğiniz belirli eğilimlerden ayrı tutulmuyormuş.

Size yakın olan, size karşı dostluk besleyen gazeteler, karşınızda yer alanların da musikî yeteneklerinizden kuşkuya düşmediklerini vurguluyorlar. Sanki musikî yeteneğiniz hakkınızda olumlu konuşulmasını sağlıyor da, sizdeki kimi başka özellikler size karşı kullanılıyor; gazetelerin yazdıklarının anlamı bu. Gerçekte müzik alanındaki yeteneğiniz size karşı kullanılan kanıtların en başta geleni. Yazacağınız müziğin niteliği iyi ya da kötü niyetinize bağlı değil bence; tam tersi, gerçekte bu *yazabilmekle* ilgili bir sorun. Hitler Almanyası'nın aradığı müziği isteseniz de, istemeseniz de yazamazsınız. «Kavgam»ı da seslendirseniz, bu kitabı yazanın en yüksek polis çevrelerinde çok sağlam dostları olduğu halde, yine de hiçbir yararı olmaz bu çabanın size. Kimseyi kandıramazsınız. Sizi «hareket müziği» yazmakla suçladıklarını okuyunca gülmekten alamadım kendimi. Bu gerçeği nasıl görmezden gelirsiniz? Kuşkusuz hareket istenmiyor. Hiçbir alanda istenmiyor. Hangi bahaneyle olursa olsun tepki uyandıran bir şey hareket. Sizin hareket etmenize niçin izin versinler? Yirminci yüzyılın dünyasını, şaşkın, karmaşık, canavarlıklarla, çelişkilerle dolu bir dünyayı doğru yansıtan bir

müzik bile kazanç olamayacak bizler için. Peki ama başka neyi yansıtacaksınız? Dünyayı bir çobanın yönettiği kuzuların otlaştığı otlak gibi gören, dünyanın kendileri tarafından düzene sokulduğunu sanan birkaç egemenin bu yoldaki savını mı? Hitler selâmı vermek için kolunuzu kaldırmanıza izin verirler —hattâ bir anlamda buna zorlarlar da sizi—, ama orkestranızı yönetmek amacıyla kolunuzu kaldırdığınız anda karşınızdakiler görevlerini yapacaklar, polisi çağıracaklardır. İnsanın binip de tufandan sağ - salim kurtulabileceği bir Nuhun Gemisi değil ki Müzik.

Gerek felsefe, gerek edebiyat, gerek mimarlık, gerek bilim, gerekse müzik —bütün bu dallar içinden çıktıkları kültürün gelişmesinde etki sahibidirler. Toplum ilerici ve gerici eğilimleri birlikte içerdiğinden, bütün kafa ürünleri gibi müzik de bu eğilimlerden sadece birine uyacaktır. Halkın ilerici bölümü gerici bölümünün gereksindiği müziği değil, bir başkasını gereksinecektir; her tür ilerici müzik (çünkü bir de müziğin kendi içinde gelişimi var hesaba katılması gereken) dinleyicisini ve uygulayıcısını toplumun ilerici kesimlerinde bulacaktır; hepsinden önemlisi, o tür müzikten toplumun ilerici kesimleri yararlanacaktır.

Kahverengi gömlek giyen baylar (Naziler) müziğinizin amaçlarına hizmet edemeyeceğini düşünürlerken kuşkusuz çok haklıdırlar; çünkü amaçları gerici bir amaç; müzik yaratabilme

yeteneği gericiliğin buyruğu altına girmezse, katlanamazlar böyle bir yeteneğe!

Bırakın gidin meydanı!

1934 yılları

SON SÖZ

Hitler'in ilk boyunduruk altına aldığı ülke Almanya'ydı; baskılar altında inlettiği ilk halk da Alman halkı oldu. Şöyle denirse doğru olmaz: Alman edebiyatı toplu bir göçe girişti. Bunun doğrusu şu: Edebiyatı, Alman halkından uzaklaştırıldı. Günümüze dek ulaşmış en eski şiir olan Çin şiiri kimi prenslerin ilgisini çekmişti; Çin şairlerinin en iyileri, şiirlerinin en çok sevildiği eyaletleri bırakıp gitmeye zorlanmışlardı prensler tarafından, Li T'ai-po en az bir, Tu Fu en az iki, Po Chü-i en az üç kez sürülmüşlerdi. Şu açıkça görülüyor: Yerleşiklik o edebiyatın önde gelen amacı sayılamazdı; o sanat, öyle herkesin hoşuna gitsin diye yapılan bir sanat değildi. Devlet tarafından böylesine yakından izlenen, toptan yurt dışına sürülen Alman edebiyatı kadar dünyada hiçbir edebiyat onurlandırılmamıştır: Faşistler boyun eğişlerini savurdukları tekmelerle gösteriyorlar. Umarım Alman edebiyatı karşılaştığı bu olağanüstü ilgiye lâyık olduğunu gösterecektir.

Kimi yazarlar İncil'in «Başlangıçta söz vardı,» deyişini gururla anıyorlar. Bence bütün sözlerin içinde en önemlisi — söylenecek olan son sözdür.

HAKİKATİ YAZMADA BEŞ GÜÇLÜK

Bugün yalanlarla ve bilgisizlikle savaşarak, hakikati yazmak isteyen herkes, en azından beş güçlüğü yenmek zorunda. Önce her yönden gelen baskılara boyun eğmeyerek hakikati yazma *yüreklliliğini* gösterebilmeli; sonra el birliğiyle gizlenmesine çalışılan hakikati ayırt edebilecek, onu gün ışığına çıkarabilecek kerte *akıllı* olmalı; hakikati bir silâha dönüştürebilmeli, onu bir silâh olarak kullanabilme *sanatını* başarabilmeli; hakikatin kimler elinde etki kazanacağına *karar* verebilmeli; bir de *hünerli* olmalı, hakikati etkili kılabilecek kişilere ulaştırabilme, yayabilme hünerini gösterebilmeli. Bu güçlükler özellikle faşizmin baskısı altında yazmak zorunda olanlar için çok büyük; ama kovulup ya da kaçıp, burjuva özgürlüklerinin egemenliğindeki ülkelerde yazanlar için de yok değil bu sorunlar.

1. Yüreklilik: Hakikati yazma yürekliliği.

Yazar hakikati yazmak zorunda; bu açıkça görülüyor; hakikati ört - bas etmeye çalışmamalı, onu gizlememeli ve hakikate uymayan hiçbir şey yazmamalı, yazar. Güçlüler karşısında boyun eğmemeli, güçsüzleri aldatmamalı. Güçlülere boyun eğmemek kuşkusuz çok güçtür; güçsüzleri aldatmak ise çok kazançlı bir iştir. Mülk sahiplerinin hoşuna gitmemek demek, ömür boyu mülk edinememek demektir. Harcanan emeğe karşılığını, bedelini ödemekten kaçınmak, emeği yadsımak anlamına gelmektedir; güçlüler arasında ün kazanmayı geri çevirmenin anlamı ise, bu koşullar altında, hiç ün kazanmamak, hiç övülmemektir. Buna da yürek ister. Baskıların çok arttığı dönemler, genellikle büyük, yüce şeylerden söz edilen dönemlerdir. Güçlü çığlıkların göklere yükseldiği, kemerleri sıkmanın en yüce erdem olarak yutturulmaya çalışıldığı bu gibi dönemlerde, örneğin çalışanların beslenmesi ve barınması gibi küçük, bayağı konulardan söz etmek için yürek gerekir. Köylülere övgüler yağdırılırken, onların bu kutsanan emeklerini kolaylaştıracak makinalardan, ucuz yemlerden söz edebilmek için yürekli olmak gerekiyor. Bütün vericiler eğitim görmemiş, bilgisiz insan bilgilisinden iyidir, diye bağırıyorsa, yalnızca yürekli kişiler sorabilir şunu: Kimin yararınadır bu durum? Üstün ya da üstün olmayan ırklardan söz edi-

liyorsa, açlığın, bilgisizliğin ve savaşın bunca korkunç yıkımı da birlikte getirip getirmediğini sormak için yürek ister. Tıpkı bunun gibi, yenik düşmüş, ezilmiş kişinin kendi gerçeğini söyleyebilmesi için de yürek gerek. İzlenen birçok kişi, kendi kusurlarını görebilme yeteneğini yitirir. Onlara göre en büyük haksızlık, izlenmeleridir. İzleyenler, izlendikleri için kötüdürler; onlar ise, iyi oldukları için izleniyorlardır. Ama bu iyilik ayaklar altına alınmıştır, yenilmiştir, engellenmiştir; bu nedenle de güçsüz bir iyiliktir, yani kötü bir iyiliktir, direnemeyen, güvenilmez bir iyiliktir; çünkü iyilikle bu güçsüzlüğü bağdaştırabilmek kolay değil, yağmurla ıslaklığı bağdaştırmaya benzemez bu. *İyilerin iyi oldukları için değil de, güçsüz oldukları için yenildiklerini söylemeye yürek ister.* Kuşkusuz hakikat, hakikat-olmayanla kavgası içinde gösterilmelidir; genel, erişilmez, belirsiz bir şey olarak yansıtılmamalıdır hakikat. Genel, erişilmez, belirsiz olan hakikat değil, yalandır. Bir kimsenin hakikatı dile getirdiği söylenince, önce birkaç kişinin ya da birçok kişinin ya da tek bir kişinin başka bir şey söylediği, yalana baş vurduğu, yuvarlak sözleri yinelediği anlaşılır, hakikati söyleyen ise, pratik, somut, yadsınmaz bir şeyi, söylenmesi gereken bir şeyi dile getirmiştir.

Dünyanın kötülüğünden, canavarlığın yengisinden yakınmak, bir gün aklın kazanacağı tehditlerini savurmak, yeryüzünün bütün bunların söylemesine göz yumulan bölgelerinde bun-

ları söyleyebilmek, pek öyle büyük bir yüreklilik sayılmaz. Birçokları, sanki bütün toplar kendilerine çevrilmiş gibi davranıyorlar; gerçekte onlara çevrilen toplar değil, tiyatro dürbünleri! Belirsiz dileklerini haykırıyor, tasasız, vurdumduymaz kişilere özgü bir dünyayı özlüyorlar. Uğrunda hiçbir şey yapamadıkları belirsiz hakların özlemiyle yanıp tutuşuyorlar; uzun zamandan beri çöplendikleri ganimetten pay almalarını sağlayacak genel bir özgürlüğü istiyorlar. Onlara göre hakikat, yalnızca kulağa hoş gelendir. Hakikat elle tutulabilir, ölçülebilir, var olan bir şeyse, onu bulmak biraz çabayı, araştırmayı gerektiriyorsa, hakikat diye bir şeyi tanımazdan gelirler o zaman; kafalarını bulandıracak hakikate boş verirler. Ağzında hakikat gibisinden bir şeyleri geveleyen, yüzeyde kalmış, derine inmeyen kişilerdir onlar. İşin acıklı yanı: *Hakikat nedir bilmez onlar.*

2. Akıllılık: Hakikati ayırt edebilme, farkedebilme akıllığı.

Her alanda gizlenen, örtbas edilmeye çalışılan hakikatı yazmak güç iş olduğundan, hakikatin yazılması ya da yazılmaması yalnızca bir namus sorunu olarak görünür birçoklarına. Bunun için bir tek yürekli olmanın gerektiğini sanırlar. İkinci güçlüğü hep unuturlar; hakikati *bulabilmektir* o ikinci güçlük. Hakikati bulmanın kolay bir iş olduğunu kimse söyleyemez.

Önce, *hangi* hakikatın söylenmeye değer olduğunu bulup ortaya çıkarmak, işte bu, öyle sanıldığınca kolay değildir. Örneğin, dünyanın en uygar sayılan devletlerinden biri, günümüzde en aşağılık bir barbarlığın içine gömülmüş durumda. Bu durumu gören herkes, en korkunç, en canavarca araçlarla yürütülen iç savaşın, bir gün, dünyanın üstünde yaşadığımız bölümünü belki de bir yıkıntı yığınına çevirecek gene bir savaşa dönüşeceğini biliyor. Kuşkusuz bir hakikat bu, ama bunun yanında başka hakikatler de var. Sözgelimi, koltukların oturmaya yaradığı, yağmurun gökten yağdığı hakikatleri, bunlar da yanlış değil. Birçok yazar, bunlara benzer hakikatleri yazıyorlar. Onlar, batmakta olan bir geminin duvarlarını natürmortlarla bezemeye çalışan ressamları andırıyorlar. Belirttiğimiz ilk güçlük, onlar için geçerli değil, aldırmıyorlar o güçlüğe; yine de rahat vicdanları. Güçlülere aldırmayarak boyuyorlar resimlerini; ama ezilenlerin çığlıkları da ilgilendirmiyor, etkilemiyor onları. Seçtikleri davranış biçiminin anlamsızlığı üstelik onları, kendilerini de etkiliyor, «derin» bir karamsarlığa kapıldıklarını görmüyor muyuz! Ne var ki, çok iyi fiyattan satıyorlar karamsarlıklarını; karamsarlık gösterilerine takılan ustalık sıfatının gerçek sahipleriyse, onlara gösterilen ilgiyi görmüyor, ürünlerini satamıyorlar bile. Bu nedenle, onlarca dile getirilen hakikatlerin, koltuklarla ya da yağmurla ilgili olarak belirttiğimiz hakikatlere benzediğini hemen ayrımsamak ko-

lay değil; çünkü bambaşka biçimde görünüyorlar, sanki önemli hakikatlermiş gibi çıkıyorlar ortaya. Çünkü sanatsal biçimlendirme, sıradan bir şeye önemlilik kazandırmaktan başka bir şey değildir sanılıyor.

Ama yakından bakıldığında salt şunu söyledikleri anlaşılıyor onların: «Koltuk, koltuktur,» ya da «hiç kimse yağmurun gökyüzünden yeryüzüne yağmasını engelleyecek bir şey yapamaz.»

Bu kişiler, yazılması gerekli hakikati bulamazlar. Bir başka soydan kişiler de, yerine getirilmesi yüzde yüz zorunlu görevleri üstlenirler; ne güçlüklerden, ne de yoksulluktan korkarlar; ne var ki, yine de yakalayamazlar hakikati. Bilgileri yetersizdir. Eski boşinanlarla, eski dönemlerde güzelce biçimlendirilmiş, bilinen önyargılarla doludurlar. Dünya çok karmaşıktır onlara göre, olayları değerlendremezler, karşılaştıkları olaylar arasındaki nedensellik ilişkilerini kuramazlar. Dürüstlükten başka, emek harcayarak kazanılan bilgilere, öğrenilebilir yöntemlere gerek vardır bunun için. Karışıklıklarla dolu, büyük değişimlerin gerçekleştiği günümüzde yazan herkes, materyalist diyalektiği, ekonomiyi ve tarihi bilmek zorunda. Gerekli çalışkanlık gösterilebilirse, bu bilgiler kitaplardan ve yaşamın kendisinden edinilebilir. Hakikatin parçalarını ya da hakikati bulmaya yönelten nesnel varlıkları, kısacası birçok hakikati bulmak, daha yalın yöntemlerle de olasıdır. Araştırmak isteyen kişinin bir yöntemi ol-

malı; ama yöntem olmadan da hakikat bulunabilir, üstelik aramadan da bulunabilir. Gelgelelim bu şekilde, rastlantıyla bulunan hakikat, insanlara nasıl davranmaları gerektiğini gösterebilecek bir hakikat betimine götürmez yazarı hiçbir zaman. Yalnızca basit, sıradan olguları kaleme alanlar, dünyamızın sorunlarını kullanamazlar, onlardan yararlanamazlar. Oysa hakikati yansıtmanın amacı, salt budur; başkaca bir amaç taşımaz hakikati yansıtmak. Söz konusu ettiğimiz kişilerde hakikati yazma isteği vazgeçilemeyen bir tutkuya dönüşmemiştir.

İş bununla bitmiyor. Hakikati yazma amacı taşıyanlar ve hakikati ayrımsama yeteneğine sahip olanlar için aşılması gerekli üç güçlük daha var.

3. Sanat: Hakikati silâha dönüştürebilme, onu bir silâh olarak kullanabilme sanatı.

Hakikat, sonuçları dolayısıyla dile getirilmelidir; çünkü hakikatten çıkarılacak sonuçlar, tutumları belirler. Hiçbir sonuca vardırmayan ya da yanlış sonuçları doğuran hakikate örnek olarak, çok yaygın olan şu görüşü anımsatabiliriz: Kimi ülkelerde barbarlığa kadar varan korkunç olaylar görülüyor, yaşanıyor. Bu görüşten yola çıkarsak, faşizmin doğa gücüyle kimi ülkelerin üzerine çöreklenen bir barbarlık dalgası olduğunu söyleyecek denli yanılgıya düşebiliriz.

Bu görüşe göre faşizm, kapitalizmin ve sosyalizmin yanında (hattâ onların üstünde), yeni, üçüncü bir güç; yalnızca sosyalist hareket değil, kapitalizm de faşizm olmadan varlığını sürdürebilir. Kuşkusuz faşistçe bir şey bu, faşizmin karşısında bir yenilgi. Faşizm, kapitalizmin ulaştığı bir aşama, tarihî bir aşama: bu açıdan bakılırsa, yeni bir şey, öte yandan da eski bir şey. Kapitalizm faşist ülkelerde faşizm olarak varolur; *kapitalizmin en açık, en saldırgan, en baskıcı, en yalancı biçimi olan faşizme karşı mücadele vermek, ancak kapitalizmle mücadele etmekle gerçekleşebilir.*

Faşizmi doğuran kapitalizme karşı tek sözcük bile söylemek istemeyen kişi, karşı olduğu faşizmin hakikati üzerine nasıl konuşabilir? Bu konudaki hakikati dile getirmek nasıl yararlı bir sonuç doğurabilir?

Kapitalizme karşı çıkmaksızın faşizme karşı çıkan, barbarlığın yarattığı barbarlıktan yakınan kişiler, danadan kendilerine düşen payı büyük bir iştahla tıkınan, ama danacıkların kesilmesine karşı çıkan insanları andırıyorlar. Mesele şu: Danayı büyük bir zevkle yiyorlar, kan görmeye dayanamıyorlar. Kasap, eti önlerine getirmeden önce ellerindeki kanı yıkayıp temizlerse, keyiflerine diyecek yok. Barbarlığın nedeni mülkiyet ilişkilerine karşı değil onlar, yalnızca barbarlığa karşılar. Barbarlığa karşı yükseltiyorlar seslerini; üstelik de bunu aynı mülkiyet ilişkilerinin geçerli olduğu ülkelerde yapıyorlar; ama o ülkelerdeki kasaplar,

eti vermeden önce yıkayıp temizliyorlar ellerindeki kanı.

Barbarca önlemlere karşı yükselen sesler; bu suçlamaları dinleyenler böylesi önlemlere kendi ülkelerinde baş vurulmadığına inandıkları sürece, yani kısa bir süre için; etkili olabilir. Kimi ülkeler mülkiyet ilişkilerini başka ülkelerdeki gibi zor kullanarak değil, görünüşte sert olmayan önlemlere baş vurarak koruyabiliyorlar henüz. O ülkelerde geçerli olan demokrasi ve yürütülen kamu hizmetleri başka ülkelerdeki şiddetin işlevini taşıyor, yani üretim araçları mülkiyetinin korunmasına yöneliyor. Fabrikalar, maden ocakları ve toprak mülkiyeti üzerinde kurulan tekeller, her yerde barbarca olaylara gebe; ancak bu çeşit barbarlıklar pek göze batmıyor. Tekeller doğrudan doğruya kaba güçle korunmaya başlandığında göze batıyor barbarlık.

Barbarlık tekellerini korumak için hukuk devleti anlayışının yanında, sanat gibi, felsefe gibi, edebiyat gibi güzelliklerden vazgeçmeyi henüz gerekli görmeyen birkaç ülke, bu güzelliklerden vazgeçtiği için anayurdunu suçlayan konukların çıkardığı gürültüyü hoşnutlukla dinliyor; çünkü beklenen savaşlardan yarar umuyor o ülkeler. Almanya'ya karşı açılacak acımasız bir savaşı iple çeken, «Almanya'nın günümüzde kötülerin yurdu olduğunu, Cehennemin bir şubesine dönüştüğünü, şeytanın orada konakladığını» bağıra çağıra bütün dünyaya ilân eden bu kişilerin hakikati gördükleri söy-

lenebilir mi? Olsa olsa onların umutsuz budalalar oldukları, zararlı kişiler oldukları söylenebilir. Çünkü bütün bu gevezeliklerden çıkartılacak sonuç, Almanya'nın yeryüzünden silinmesi gerektiği olacaktır. Bunlardan, insanlarının tümüyle birlikte koca bir ülkenin ortadan kaldırılması gerektiği sonucu çıkarılabilir yalnızca; çünkü zehirli gaz, insanları üldürürken, suçluları suçsuzlardan ayıramaz.

Hakikati tanımayan, düşüncesiz, sıradan insan belirsiz sözler eder, yüksekten atıp tutar, birtakım bulanık şeyleri ağzında geveler durur. Örneğin Almanlara veriştirir, kötülerden yakınır; bu kişileri dinleyenler de, en azından ne yapacaklarını şaşırırlar. Almanlıktan vazgeçmeye mi karar vermelidirler? Kendileri iyi insan olurlarsa, söz konusu cehennem ortadan kalkacak mıdır? Barbarlıktan doğan, barbarlık üzerine yürütülen gevezelikler de buna benziyor. Bu gevezeliklere göre, barbarlığın sonucu olan barbarlık, eğitimle kişilere kazandırılacak ahlâklı davranış biçimiyle ortadan kalkabilecektir. Bütün bunlar çok parlak sözler, ama bu sözlerden takınılması gerekli tavırlar konusunda herhangi bir sonuç çıkarılamaz; bu nedenle de kimseye seslenemez bu gevezelikler.

Bu tür konuşmalar, nedenler zincirinin çok sayıda halkasını yansıtabiliyor ve eylem içindeki belirli güçleri, alt edilmez güçler biçiminde tanımlıyor. Buna benzer ifadelerin karanlık yanları çok, yıkımları hazırlayan güçleri gizliyor bu konuşmalar. Biraz açık olsalar, tüm yı-

kımların nedeninin insan olduğunu ortaya serebilecekler! Çünkü içinde yaşadığımız şu günlerde insanın yazgısını, insan çiziyor.

Faşizm öyle, insanın «tabiatıyla» açıklanabilecek «tabiî bir felâket» değildir. Ama doğal yıkımlar bile, şu «tabiî afetler» bile insana yaraşır bir biçimde dile getirilebilir; bu da insanın mücadeleci gücüne seslenen anlatım biçimidir.

Yokohama'yı yerle bir eden büyük depremden sonra, geniş bir yıkıntı alanını gösteren fotoğraflar yayımlanmıştı birçok Amerikan gazetesinde. Resimlerin altında şu yazılıydı: «Steel stood» («Çeliğe bir şey olmadı»); gerçekten de, ilk bakışta salt yıkıntıları görenler, yazıyı okuduktan sonra uyarılmış durumda, ayakta kalabilen birkaç yapıyı da farkediyorlardı. Depremi dile getiren bakış açıları içinde, söz konusu ettiğimiz inşaat mühendislerinin bu bakış açısı özel bir önemlilik taşımaktadır; çünkü onlar, toprak kayması, deprem dalgasının yıkıcı gücü, depremle oluşan ısı konularında bilgi edindiler bu deprem aracılığıyla; bu bilgiler, depreme dayanıklı yapıları oluşturmalarını kolaylaştıracaktır onların. Faşizm gibi, savaş gibi «felâketleri», «tabiî afetlere» hiç benzemeyen bu yıkımları dile getirmek amacını taşıyanlar, hakikati kullanışlı bir biçimde yansıtmalıdırlar. Üretim araçları mülkiyetinden yoksun bırakılmış, çalışan dev kitlelerin başına bu belâları saranların, o araçları ellerinde tutanlardan başka kimseler olmadığını açıkça belirtmelidirler.

İnsanların içine düştükleri kötü durumlar konusundaki hakikatler yazılmak isteniyorsa, önce o durumları yaratan önlenebilir nedenler ortaya çıkarılmalıdır. Önlenebilir nedenler ortaya koyulduktan sonra kötü durumlarla savaşılabilir.

4. Karar: Hakikatin kimler elinde etki kazanabileceğine karar verebilmek.

Yazılanların fikirler ve sanat yapıtları pazarında karşılaştığı, yüzyıllardır süregelen alışılmış ticarî kurallar, yazarı, yazdıklarının sorumluluğunu taşımaktan kurtarıyordu; yazar, müşterisinin ya da çalıştığı yayınevi patronunun, yani aracı kişinin, yazdıklarını herkese ulaştırabildiğini sanıyordu. Kısacası şöyle düşünüyordu yazar: Ben konuşurum, beni dinlemek isteyenler de dinlerler. Gerçekte yazar konuşuyordu, ama onu parası olanlar (eseri satın alabilenler) dinliyordu. Herkes işitmiyordu konuştuklarını; işitenler de her şeyi duymak istemiyorlardı. Bu konuda çok şey söylendi, ama yine de yetmez söylenenler; burada yalnız şunu söylemekle yetineceğim: Sonunda «birine yazmak,» «yazmak» olup çıktı. Ama hakikat öyle rastgele yazılamaz; doğrudan doğruya *birine*, ondan yararlanacak olan birine yazılmalıdır hakikat. Hakikate ilişkin bilgilerin edinilmesi, yazarlar ve okurlar açısından ortak bir süreçte gerçekleşebilir. Doğru konuşabilmek için iyi işi-

tebilmek, doğruyu işitebilmek gerekir. Hakikati söylemenin de, dinlemenin de bir amacı, ereği olmalıdır. Biz yazarlar için önemli olan, hakikati kime söylediğimiz ve onu bize kimin söylediğidir.

İçine düşülen kötü durumlarla ilgili hakikati, bu kötü durumlardan en çok zarar görenlere iletmeliyiz ve onlardan da öğrenmeliyiz. Yalnızca belirli görüşleri benimsemiş kişilere seslenmemeli, aynı zamanda görüşleri, içinde bulundukları durumun etkisiyle biçimlenmiş kişilere de seslenebilmeli. Bizleri dinleyenler sürekli bir değişim içinde! Unutulmamalı ki, hesapları tutmazsa, ya da tehlike büyürse, cellâtlar bile yükseltebilirler seslerini. Bavyeralı köylüler başkaldırıya karşıdırlar hep, ama savaş uzun sürerse, savaştan evlerine dönen oğulları çiftliklerde iş bulamazsa, o zaman onlar da başkaldırıdan yana olurlar.

Yazarlar için önemli olan, hakikatin hangi ses tınısıyla söyleneceğinin bulunmasıdır. Çoğu zaman yumuşak, ağlamaklı bir sesle, karıncayı incitmeyen insanların tutumuyla söylendiğini işitiriz hakikatin. Yoksulluk ve acılar içinde yüzen kişi, bu sesi duyunca daha çok acı çekmeye başlar. Bu şekilde konuşanlar belki düşman değillerdir, ama mücadelede yer alamazlar. Hakikat kavgacıdır, yalnızca hakikat olmayanla değil, hakikat olmayanı yayan, savunan kişilerle de savaşır.

5. Hüner: Çok kişiye hakikati ulaştırabilme, onu çok kişiye yayabilme hüneri.

Birçokları hakikati söyleyebilme cesaretini gösterdikleri için böbürleniyorlar, onu bulabildikleri için mutluluk duyuyorlar, hakikate kullanışlı, yararlı bir biçim vermeye çalıştıklarından yorgun düşüyorlar belki de; ama sonradan hiçbir şey yapmıyorlar, oturup çıkarlarını savundukları insanların onlara el uzatmasını bekliyorlar; hakikati o insanlara ulaştırabilmek, o insanlar arasında yayabilmek için belirli bir hünerin gerektiğini hiç düşünmüyorlar. Bu yüzden çabalarının bütün etkisi güme gidiyor. Hakikatin baskı altına alındığı, gizlendiği her dönemde, onu kitlelere ulaştırabilmek için kurnazlık (hüner) gerekmiştir. Konfüçyüs aşırı yurtseverliklerle dolu, eski bir tarih belgesinde değişiklikler yapmıştı. Birkaç sözcüğü değiştirmişti yalnızca. Tarih belgesinin bir bölümünde şöyle yazıyordu: «Kun ülkesinin hükümdarı, dilini tutamaması nedeniyle filozof Wan'ı öldürttü.» Konfüçyüs, buradaki «öldürttü» sözcüğü yerine «katletti» sözcüğünü yerleştirmişti. Hükümdar bilmem kim bir suikaste kurban gitti —cümlesiniyse, «idam edildi» diye değiştirmişti. Böylelikle, tarihin akışının yeni bir açıdan yargılanmasını sağlayabilmişti Konfüçyüs.

Çağımızda da *halk yerine sınıflar*, *toprak yerine mülkiyet* sözcüklerini kullanan kişi, birçok yalana aracılık etmekten kurtulur. O söz-

cüklerin (değiştirilmesi gerekenlerin) kişiyi uyuşturucu, tembelleştirici, yani mistik özelliklerini ortadan kaldırmış olur. *Halk* sözcüğü, belirli bir birliği ifade ediyor ve ortak çıkarları akla getiriyor; bu nedenle bu sözcük, yalnızca bir'den fazla halkın söz konusu olduğu durumlarda kullanılabilir, çünkü ancak o durumlarda çıkarların ortaklığından söz edilebilir. Bir toprak parçası üstünde yaşayan sınıfların çıkarları ise farklıdır ve genellikle de bu çıkarlar birbirleriyle çelişir; işte bu hakikat hep gizlenmeye çalışılan bir hakikattir. Toprak deyip de, tarlaları anlatan, tarlaların kokusunu ve rengini uzun uzadıya dile getirerek burun ve göz zevklerine seslenen yazar, egemenlerin yalanlarını desteklemiş olur; çünkü söz konusu olan ne toprağın verimliliğidir, ne de insanlardaki toprak sevgisi ve çalışkanlıktır; gerçekte önemli olan, tahıl fiyatları ve tarlada çalışanın emeğine ödenen ücrettir. Topraktan kazanç sağlayanlar, kızgın güneş altında buğday üretenler değildir; toprak kokusunu tanıyan yoktur borsalarda. Borsaların kokusu bambaşkadır. Buraya uyan sözcük, toprak mülkiyetidir; böylelikle, daha az yalan söylenmiş olur. Baskıların egemenlik kurduğu ülkelerde, *disiplin* sözcüğü yerine, *itaat* ya da *baş eğme* sözcükleri kullanılmalıdır; çünkü disiplin, mutlaka baskıları gerektirmez, bu açıdan bakınca, *baş eğme* sözcüğünden daha soylu bir anlam taşır. *Şeref* sözcüğü yerine de *insanlık onuru* sözcüğü kullanılmalıdır. Böylece tek tek kişiler, kolaylıkla

gözden kaçmamış olurlar. Böylece, halkın onurunu kurtarmak savıyla ortaya çıkanların, ne mene bir yüzsüzler takımı oldukları gizlenmemiş olur: Toklar, aç kalma pahasına onları doyuranlara büyük bir eli açıklıkla şeref dağıtırlar. Konfüçyüs'ün kurnazlığı (hüneri) bugün için de geçerlidir. Ulusuyla ilgili olayların irdelenmesini haklı nedenlere dayandırıyordu o... İngiliz Thomas More, «Ütopya» adlı yapıtında, adil bir yönetimin egemenlik kurduğu bir ülkeden söz ediyordu —kuşkusuz kendi ülkesi değildi sözünü ettiği ülke; ama, işin hakçası, ne kadar da çok benziyordu o Ütopya kendi ülkesine, anlattığı olaylar ülkesinde görülenleri ne de çok andırıyordu! İngiltere'yi eleştiriyordu More.

Lenin, Rus burjuvazisinin Sahalin adasında uyguladığı sömürüyü ve baskıları anlatmak istiyordu, ama çarın polisinden çekiniyordu. Rusya yerine Japonya'yı, Sahalin yerine de Kore'yi koydu. Japon burjuvazisinin uyguladığı yöntemler, Rus burjuvazisinin Sahalin adasında uyguladığı yöntemleri anımsatıyordu her okura; ama yazı yasaklanmadı, çünkü Rusya ile Japonya arasında düşmanlık vardı o yıllarda. Almanya'da, Almanya konusunda söylenemeyen birçok şey, örneğin Avusturya için söylenebilir.

Söz konusu edilen devlet değiştirme kurnazlığının pek çok örneği vardır.

Voltaire, kilisenin mucize inancına karşı çıkmak istiyordu, bu amaçla Orléans'lı bakire üzerine çapkın bir şiir yazdı. Bir ordu askerin

arasına düşen, bir çiftlikte kalan ve papazların arasında yaşayan Jeanne d'Arc'ın, bütün bunlara karşın bakire kalabilmesi için kuşkusuz mucize gerekti; işte böylesine bir mucizeyi anlatıyordu Voltaire.

Zevk düşkünü egemenlerin yaşamlarından türettiği erotik serüvenleri anlatırken kullandığı çekici üslûpla Voltaire, egemenleri, bu uçkuru düşük yaşamları için gerekli koşulları onlara hazırlayan bir dine dört elle sarılmaya çağırıyordu. Böylece Voltaire'in emeği, kanunsuz yoldan da olsa, ulaşmayı amaçladığı kişilere ulaşmış oluyordu. Okurları arasındaki güçlüler, Voltaire'in görüşlerinin yayılmasına aracı oluyorlar, ya da buna katlanmak zorunda kalıyorlardı. Ve büyük Lucretius savunduğu Epikürcü tanrıtanımaz (ateist) görüşlerin yayılmasında, dizelerinin güzelliğinden yararlandığını açıkça, vurgulayarak belirtiyordu.

Bir ifadenin yüksek yazınsal düzeyi, gerçekte yazar için bir güvence olabilir. Ama bunun sık sık kuşkulara yol açtığı da görülür. O zaman anlatımların sanat değeri bilerek, isteyerek düşürülür. Sözgelimi, hor görülen polisiye romanların göze çarpmayacak yerlerine kötü, karanlık durumları dile getiren ifadeler sokulabilir. İçinde bu çeşit ifadelerin bulunması, bir polis romanının yazılmasını bile haklı ve yararlı kılabilir. Büyük *Shakespeare,* anayurduna karşı yürümeye kalkışan Coriolanus'a engel olmak isteğindeki anasının bu amaçla yaptığı konuşmayı bilerek etkisiz bir konuşma biçimine

sokmuştu; bu arada, oldukça sıradan düşünceleri dile getirerek yazınsal düzeyi de kasıtlı biçimde alçaltıyordu —çünkü Coriolanus'un tasarısından vazgeçmesini elle tutulur nedenlerle, ya da anlamı derin bir karşı koyuşla açıklamak istemiyordu; tam tersi, belirli bir tembelliğin sonucu olarak eski bir alışkanlığın buyruğu altına girmişti Coriolanus; tasarısından vazgeçmesinin nedeni buydu ve Shakespeare de bunu göstermek istiyordu. Antonius'un, Caesar'ın ölüsü başında yaptığı konuşma da, hünerlilikle dağıtılmış hakikate Shakespeare'den verebileceğimiz bir başka örnek olabilir. Antonius, Caesar'ın katili Brutus'un saygın bir kişi olduğunu yineliyordu sürekli; ama bu arada onun eylemini de dile getiriyordu ve eylemin bu biçimde dile getirilişi, eylem sahibine saldırılmasından çok daha etkileyici oluyordu; konuşmacı, salt olup biteni anlatarak haklı çıkarıyordu kendisini; olaylara böylece «abartılmış» bir etkileyicilik özelliği kazandırıyordu. Bundan dört bin yıl önce yaşamış *Mısırlı* bir şair de buna benzer bir yöntem uygulamıştı. Sınıflar arasında kanlı bir savaşın hüküm sürdüğü bir dönemdi. O güne dek egemen olan sınıf, en büyük düşmanına, yani halkın o güne dek kölelik eden kesimine karşı kendini güçlükle savunmaya çabalıyordu. Şiirde hükümdarın, firavunun sarayına ermiş, bilge bir kişi gelir ve firavunu uyararak iç düşmanlara karşı saldırıya geçilmesi gerektiğini öğütler. Alt sınıfların başkaldırmasıyla ülkede oluşan düzensizliği ve karışıklık-

ları uzun uzadıya, etkileyici bir dille anlatır. Söylediği şunlardır:

Böyle işte: Gözyaşı döküyor soylular, ayaktakımı sevinçle donanmış tepeden tırnağa. Haykırıyor her kent, bırakın kovalım güçlüleri aramızdan diye.
Böyle işte: Basılıyor devlet daireleri, resmî belgeler yağmalanıyor; bakın şu işe, çiftlik köleleri, bey oldu artık.
Böyle işte: Saygın mı saygın beylerin çocuklarını kimsecikler tanımıyor; soylu hanımların yavrucakları, kölelerin oğullarıyla bir şimdi.
Böyle işte: Kentlileri değirmen taşlarına bağladılar. Hani şu güneşi hiç göremeyenler vardı, onlar da oynaşıyor gün ışığında, şıkır şıkır.
Böyle işte: Abanozdan yapılma kutsal bağış kutuları paramparça edildi; güzelim sedir ağaçlarından döşek yapıyorlar kaba saba gövdelerini dinlendirmek için.
Acılarla görün, başkentimiz bir saat içinde yerle bir oldu. Görün acılarla, daha dün bir lokma ekmek bulamayanların ambar dolusu yiyeceği var şimdi, ambarlarını elbet başkalarının mallarıyla doldurdular.
Acılarla görün, yiyecek bulabilen soylular kendini mutlu sayar oldu.
Görün acılarla, tek bir buğday tanesine el açanların ambarları dolup taşmış buğday-

larla, eskiden buğday dilenenler, şimdi sadaka dağıtıyor efendilerine.
Acılarla görün, çift sürecek öküzü olmayanların şimdi sürüleri var, sabanına koşacak hayvan bulamayanlar kocabaş sürülerini ele geçirdiler tümden.
Görün acılarla, başını sokacak tek göz odası olmayanlar, artık sağlam evlere kavuştu.
Acılarla görün, saray danışmanları ambarlarda barınmaya uğraşıyor, bir dam altı bulamayan çapulcular sedir döşeklere uzanmışken.
Görün acılarla, bir kayığı bile olmayanlar vardı ya, şimdi gemi sahibi oldular, gemilerin eski sahipleri mi, onlar boyunlarını bükmüş bakıyorlar bu çapulculara, gemiler eski sahiplerinin değil artık.
Acılarla görün, bir giydiğini bir daha giymeyen zevk sahipleri, o canım gözdeler paçavralara bürünmüş, onların kumaş dokuyucuları ipek çamaşırlarla bezenmiş hep.
Zenginin susuzluktan dili damağına yapışmış, öyle baygın, kendinden geçmiş, dün onun artığını dilenenler, şimdi keskin mi keskin içkilerle serinliyorlar.
Görün acılarla, arp çalmasını bilmeyenlerin elinde altın yaldızlı arpler, eskiden yanında şarkı söylemeye gönül indirilmeyenler, şimdi müzikle eğleniyor.
Acılarla görün, yoksulluktan kadınsız

uyuyanların döşeğinde soylu bayanlar oynaşmak zorunda şimdi, yüzünü ancak bulanık suda görenlerin gümüş sırlı aynası var artık.
Büyüklere kimseler saygı göstermiyor bugün. Ayak işlerine koşturulanlar, şimdi koşturucularını kullanıyorlar ayak işleri için.
Görün korkularla, işte beş adam, ne idüğü belirsiz önderleri göndermiş.
Şöyle diyorlar: Biz ulaştık amacımıza. Çektiğimiz acılardan siz inleyin şimdi.

Şairin anlattığı bu düzensizliklerin ve karışıklıkların, gerçekte, ezilenler açısından çok çekici, çok özlenen bir durumu göstermek amacıyla, yani ezilenleri o duruma özendirmek amacıyla yazıldığı açıkça görülüyor. Ama kimse karşı çıkamaz şaire. Çünkü anlattığı durumları benimsemiyormuş gibi görünüyor şair...

Jonathan Swift kaleme aldığı bir bildiride, yoksul çocukların kesilip, salamura et olarak satılmasının ülke refahına olumlu yönde etki yapacağını söylüyordu. Kesin hesaplar koyuyordu ortaya; acımasızca davranışlarla iktisadî alanda ne denli büyük bir tasarrufun gerçekleştirilebileceğini kanıtlıyordu.

Açıkça aptal yerine koyuyordu kendisini Swift. Herkesin ilgilendiği, çok ciddî bir soruna çözüm yolu bulmak ereğiyle ortaya attığı düşünce tarzı, tüm nefretleri çekmesine yol açı-

yorken, önerisinin bayağılığı ve alçaklığı da herkesin farkedebileceği gibi apaçık çıkıyordu ortaya. Ama kimi görüşlerin doğuracağı sonuçları hiç düşünmemiş olanlar da içinde olmak üzere, herkes Swift'in önerisinden daha akılcı, ya da en azından daha insancı düşünmek zorunda bırakılıyordu kuşkusuz.

Hangi alanda olursa olsun, düşünmenin teşvik edilmesi hep ezilenlerin yararınadır. Çok gereklidir bu. Sömürü düzenine hizmet eden yönetimler hep aşağılar düşünmeyi, horlar, yok sayar.

Aşağılananların yararına olan her şey aşağılıktır o yönetimlere bakılırsa. Örneğin açların ekmek bulabilme kaygıları; açlıktan kimileri ölürlerken, ülkenin savunucuları sıfatıyla onurlandırılan insanlara uygun görülmüş bu payeleri yadsımak; ülkesini yıkıma sürükleyen yönetici (Führer-Hitler) karşısında duyulan kaygı; sahibini besleyemeyen emeğe karşı duyulan nefret; insanları anlamsız birtakım davranışlara zorlayan kurallara karşı koyma; çıkarlarını koruyamayan aileye karşı kayıtsızlık... Bütün bunlar aşağılık düşünceler olarak nitelendirilmektedir. Açlar, hiçbir şeyi savunamayan, korkak, gözü doymaz yaratıklar sayılırlar; ezenlere kuşkuyla bakanlar da birer haindir; işçiler, gördükleri işin gerçek değerini bilmeden emeklerinin hakkını arayan miskinler diye sıfatlandırılarak, tüm sövgüleri üstlerine çekerler. O düzenlerde düşünmekten daha aşağılık bir iş yoktur, düşünenlerin adı kötüye çı-

kar. Ama bütün bu baskılara karşın, insanın cezalandırılmaksızın düşüncenin başarısını, düşünmenin sonuçlarını tanıtlayabileceği ve gösterebileceği alanlar da yok değildir; bu alanlar, diktatörlerin de üzerinde düşünmeyi gereksindiği konulardır. Örneğin savaş bilgisi ve teknik alanında kanıtlanabilir düşünmenin üstünlüğü ve başarısı. Yünün yerini tutabilecek sentetik maddelerin bulunması ve üretilmesi de, düşünmenin gerektiği bir alandır. Yiyecek maddelerinin bozulmadan uzun süre saklanabilmeleri, gençlerin savaşa hazırlanmaları, bütün bunlar üzerlerinde düşünmeyi gerektiren konulardır: Düşünmenin önemi bu konuların yardımıyla gösterilebilir. Gerçi bu saydığımız düşüncelerin zorunlu ve istenmeyen amacı savaşa teşviktir, ama yine de kurnazlıkla kurtulunabilir bu tuzağa düşmekten; bir savaşın en iyi nasıl yürütülebileceği üzerinde düşünme, yürütülmek istenen anlamsız bir savaşsa, savaşın anlamı üzerine düşünmeye zorlar insanı; böylece anlamsız bir savaştan kaçınmanın yollarına ilişkin düşünceler gelişir, kafa yorar bu mesele için herkes.

Bu sorun üzerine açıkça yazıp çizmek olanaksız kuşkusuz. Peki, sürekli övülen düşünce yararlı, yani etkili bir biçime sokulamaz mı? Sokulabilir.

İçinde yaşadığımız günlerdeki gibi, halkın bir bölümünün (küçük bir kesiminin), bir başka bölümünü (büyük çoğunluğunu) sömürebilmek için baskı düzeni kurduğu dönemlerde,

baskıların yürütülebilmesi için, her alanda belirli bir temel tutumun geçerli olması gerekir; halkın temel bir tutumu benimsemesi istenir. Zooloji alanında, İngiliz Darwin'inki gibi bir buluş, sömürü düzeni için ansızın bir tehlike sayıldı sözgelimi; gelgelelim uzunca bir süre salt kiliseyi kaygılandırmıştı Darwin'in buluşu, polis hiçbir şeyi farketmemişti. Fizikçilerin araştırıları, son yıllarda mantık alamında çeşitli sonuçlar doğuruyor; yalnızca baskılara hizmet eden bir dizi inançla ilgili kuralı tehdit ediyor bu araştırılar. Prusyalı devlet filozofu Hegel'in mantık alanındaki çalışmaları, Marx'a ve Lenin'e klasiklerini yazarken kullandıkları yöntem için son kerte değerli ip uçları verdi. Bilimlerin gelişimi birbirine bağlı olarak, ama farklı hızlarda gerçekleşiyor; devlet, her gelişmeyi yakından izleyebilecek durumda değil. Hakikatin savunucuları şöyle böyle kolaylıkla gözden kaçabilecek alanlarda yürütebilirler savaşlarını. En önemli şey doğru düşünmeyi öğretebilmektir; her şeyi ve her olayı geçici, değiştirilebilir yanıyla kurcalayan düşünme tarzının insanlara aşılanabilmesidir işte en önemlisi. Egemenler köklü değişmelerin kesinlikle karşısındadırlar. Her şeyin, bin yıl da olsa, bin yıl da geçse hep aynı kalmasını isterler. Ay yerinde dursa, güneş hareket etmese ne de iyi olur onlar için! O zaman kimse aç falan kalmaz, akşamları yemek yiyebilir sanki. Onlar silâhlarını ateşledikten sonra, düşmanları ateş etmemelidir artık, son kurşunu atan onlar olmalıdır. Geçici ola-

nı araştıran bir düşünce tarzı ezilenleri yüreklendirmek için çok iyi bir araçtır. Her şeyin ve her durumun kendi çelişkisini içinde taşıdığı ve bu çelişkinin giderek büyüdüğü gerçekliği, güçlülere karşı bir koz olarak kullanılmalıdır. Böylesi bir düşünce tarzı (örneğin şeylerin akışının öğretisi olan diyalektik) egemenlerin sürekli kaçtıkları nesnelerin araştırılmasında kullanılabilir. Bu düşünce yöntemi biyolojide ya da kimyada bile uygulama alanına getirilebilir. Ama aynı zamanda, bir ailenin yazgısını dile getirken de kullanılabilir bu yöntem; üstelik pek de dikkat çekmez. Her şeyin, sürekli değişim içinde olan birçok başka şeye bağımlılığı, diktatörlerin çok tehlikeli buldukları bir görüştür; bu görüşü polisin ilgisini çekmeden yansıtabilmenin pek çok yolu vardır yine de. Örneğin bir tütüncü dükkânı açmak isteyen bir adamcağızın başına gelenler, içine düştüğü durumlar dile getirilerek, diktatörlere güçlü bir darbe indirilebilir. Birazcık düşünen, kafa yoran herkes bunun nedenini bulacaktır. Kitlelere acı çektiren yönetimler, çekilen acılar nedeniyle kitlelerin o yönetimler üstüne kafa yormalarından hiç hoşlanmazlar. Yazgıdan söz ederler. Yoksulluğun nedenini araştırmaya kalkanlar, daha yönetimle uğraşmaya, yönetime karşı çıkmaya fırsat bulamadan tutuklanırlar. Ama genelde, yazgı üzerine yürütülen gevezeliklere karşı çıkmak olasıdır; insanların yazgılarını yine insanların belirlediği gösterilebilir.

Birçok farklı biçimde gösterilebilir bu. Bir

çiftlik öyküsü, öreğin İzlanda'daki bir çiftliğin öyküsü anlatılabilir. Bütün köy o çiftlikte uğursuzluk olduğuna inanıyordu. Çiftlikte çalışan kadınlardan biri kendisini kuyuya atmıştı, bir adam da asarak öldürmüştü kendisini. Günün birinde çiftlik sahibinin oğlu, birkaç tarlayı çeyiz olarak getiren bir kızla evlendi. Ansızın uzaklaştı çiftlikten uğursuzluk. Köydekiler bu mutlu sonucu doğuran nedenler konusunda farklı görüşleri savunuyorlardı. Bir kısmı bunu evlenen genç çiftçinin iyi yürekliliğine yoruyordu, ötekiler de uğursuzluğun ortadan kalkmasının nedenini genç kızın getirdiği tarlalara bağlıyordu; o tarlalar çiftliği batkıdan kurtarmıştı. Doğa, insan emeğinin yarattığı nesnelerle birleştirilebiliyorsa, doğanın güzelliğini dile getiren bir şiirde bile hakikat insanlara ulaştırılabilir.

Hakikati kitlelere yayabilmek için hüner gerek.

Özetleyelim:

Üretim araçlarındaki özel mülkiyet zor kullanarak korunduğu için, dünyanın üzerinde yaşadığımız bölümünün barbarlığa gömülmesi çağımızın büyük hakikatidir. (Ama yalnızca bu hakikatin bilinmesi pek bir şeye yaramaz, bu bilgiden yoksun olarak da önemli hiçbir hakikate ulaşılamaz.) Bu duruma niçin geldiğimizi açıklığa kavuşturmadan, içinde bulunduğumuz durumun barbarlığın egemen olduğu bir durum

olduğunu (doğru olmasına karşın) yazma yürekliliğini gösterebilmemizin ne yararı olabilir? Mülkiyet ilişkilerini korumak için bize acı çektirdiklerini söylemeliyiz. Kuşkusuz bunu söylediğimizde, çekilen acılara karşı çıkan, mülkiyet ilişkilerinin baskısız da korunabileceğine inanan (işte bu doğru değil) birçok dostumuzu yitiririz.

Ülkemizdeki barbarlığın iç yüzünü ortaya koyan hakikati söylemek zorundayız; bunu yaparsak, üretim ilişkilerinin değişmesine ve barbarlığın ortadan kalkmasına yardım etmiş oluruz.

Geçerli olan üretim ilişkilerinden en çok zarar görenlere, üretim ilişkilerinin değişmesinden en büyük yararı sağlayacak olanlara, yani çalışanlara; bir de gelirden pay almalarına karşın, üretim araçlarına sahip olmayanlara, yani işçi sınıfının müttefiki sayabileceğimiz aydınlara ulaştırmalıyız hakikati.

Ve hünerli olmalıyız.

Bu güçlüklerin beşini de aynı anda alt etmeliyiz; çünkü barbarlık altında ezilenleri düşünmeden barbarlığın hakikatini gün ışığına çıkaramayız; korkularımızın tutsağı olmamalıyız, hakikati bilmek kimlere yarar sağlarsa, kimler yararlanabilirse hakikatten, işte onlara ulaştırmanın yollarını aramalıyız; ulaştırdığımız kişilerin elinde bir silâha dönüşebilmeli hakikat, bunu sağlayabilmeliyiz; kurnaz olmalıyız, bu alış-verişi farketmemeli düşman, engel olamamalı bize.

Yazardan hakikati yazması isteniyorsa, bu beş güçlüğü de yenebilmesi istenmelidir.
1935

Brecht'in en önemli kuramsal yazılarından biri bu. İlk kez 1934 yılında kaleme alınmış. 1935'te Paris'te yayımlanan Unsere Zeit (Yaşa dığımız Günler) adlı dergide yayımlanmış. Dergi, bu yazı için bir özel basım yaparak ve çeşitli başlıklar altında (örneğin «İlk yardım için pratik bilgiler»...» Almanya'ya kaçak sokulmuştur.

Yazının faşizmle, faşist ortamlarda, edebiyat ve düşünce alanında nasıl mücadele verilebileceğini çok yetkin bir dille açıkladığı ortada. İşte bu yüzden «Hakikati Yazmada Beş Güçlük», «Tiyatro İçin Küçük Organon» ya da «Messingkauf» gibi Brecht'in klasikleri arasında sayılır.

SANAT MI, POLİTİKA MI?

Sorunuzu anlıyorum. Savaşlardan, kavgalardan uzak, oturmuş Sund Boğazı'nı[1] seyreder-

(1) Danimarka'nın kuzeyinde, İsveç'le Danimarka'yı ayıran boğaz (çev.)

ken görüyorsunuz beni. Peki, İspanyol halkının generallerine karşı yürüttüğü kavgayla niçin mi ilgileniyorum? Ama niçin burada bulunduğumu düşünün bir kez. Yaşamımı bunca etkileyen bir olayı, yazdıklarımdan nasıl ayrı tutabilirdim? Üstelik o olay yazdıklarımı da etkiledi. Çünkü ülkesinden kovulmuş bir insanım burada; hepsinden önemlisi, dillerinde yazdığım okuyucularımı, dinleyicilerimi ayırdılar benden; o insanlar yalnızca yapıtlarımı sunduğum kişiler değillerdi benim için, tüm yaşamımda en çok ilgilendiğim insanlardı onlar. Yalnızca ilgilendiğim insanlara yazarım; bu konuda bence mektuplar neyse yazınsal yapıtlar da odur. Ve şimdi o insanlar tanımlanamaz acıların içine atıldılar. Bu gerçeği yapıtlarımdan nasıl soyutlayabilirim? Sund Boğazı'ndan ötesini görebiliyorsam, ne yöne baksam buna benzer acıların içine yuvarlanmış insanlar çarpıyor gözüme. İnsanlık yara almışsa sanat yoktur artık. Güzel sözcükleri bir araya getirmek sanat değildir. İnsanların kara yazgılarından etkilenmezse insanları nasıl etkileyebilir sanat? İnsanların çektikleri acılara karşı yüreğimi katılaştırırsam, yazdıklarımla başkalarının yüreğini nasıl titretebilirim? Onları içine düştükleri acılardan kurtaracak yolu bulmak için çaba gösteremezsem, yapıtlarıma varan yolu nasıl bulurlar? Sözünü ettiğimiz oyun, Endülüslü bir balıkçı kadının generallere karşı yürüttüğü kavgayı anlatıyor. O kadının kavgaya ne kadar güç karar verdiğini, başka çıkar yol kalmayınca silâha sarıldığını göster-

meye çalışıyorum. Ezenlere insanlık adına karşı çıkmaları için, ezilenlere bir çağrı bu. Çünkü insanlık bu gibi dönemlerde kavgacı olmak zorunda, kavgaya hazır olmalı ki kökü kurtulmasın. Oyun aynı zamanda o balıkçı kadına yazılmış bir mektup özelliği gösteriyor bence; Alman dilini konuşan herkesin generallerden yana olmadığını, ülkesine bombaların ve tankların gönderilmesini hiçbir zaman onaylamadığını o kadına kanıtlayan bir mektup. Bu mektubu Almanya sınırları içindeki ve dışındaki birçok Alman yurttaşı adına yazıyorum; Almanların çoğunluğu adına. Kuşkum yok bundan.
Şubat 1938

Brecht'in bu yazıda sözünü ettiği oyun, Danimarka'da sürgündeyken yazdığı ünlü oyunu «Carrar Ananın Silâhları»dır.

SANATTA ÇIKAR

1.

Sanatlarının çıkarlarını savunabileceği görüşüne egemen çevrelerin nasıl kuşku dolu bir gayretle, dört elle sarıldıkları biliniyor; daha doğru bir deyişle: Sanatlarında çıkarlarının savunulduğunu görmek istiyorlar. Savunulan çı-

karlar bir rastlantı sonucu kendi çıkarları da olsa (çünkü burada başka sınıfların çıkarlarıyla çelişen sınıfsal çıkarlardan söz ediyoruz), çıkarları savunan bir sanatın öfkeyle yadsınması sanki zorunluymuş gibi davranır görünmek istiyorlar. Ama aynı zamanda da, sanat karşısında erdem gibi, sevecenlik gibi, coşku gibi güzel duygulara kapıldıklarını anımsıyorlar; bu duyguların bencil hesaplarla, ya da bir takım açgözlülüklerle, maddî çıkarlarla hiçbir ilintisi olmadığını farkettiklerini sanıyorlar. Ama ne yazık ki, bencil çıkarları doğuran coşkuyu unutuyorlar! Florian Geyer[1] savsözü (sloganı), karanlık çıkarları uğruna ne pahasına olursa olsun Almanya'da birliğin sağlanmasını isteyenlere sevinç çığlıkları attırmıştır kuşkusuz. Sözkonusu savsöz şudur: «Almanya'daki ikiliği kalbinden vuralım.» Böyle bir birliğin varolamayacağına yaşayan kanıtlar sayabileceğimiz kişiler, birlik çağrılarını «büyük düşünceler» ve «yüce ülküler»le süslüyorlar; bu çağrıların anlamı ne pahasına olursa olsun birliğin sağlanması ve maddî kazançlara, yani onların kazançlarına göz dikilmemesi. Bu, yıkıma (ötekilerin yıkımına) ve esirgemezliğe (kurban edilenlerin esirgemezliğine) bir çağrıdır; sömürdüklerine

(1) Gerhart Hauptmann'ın tragedyası. Eser köylü savaşlarını dile getirir. Yazar, reformun kendi içinde parçalanmasından doğan tragedyayı ortaya koyar. Oyunun hareket önderi geleneksel anlamıyla bir «kahraman» değildir. Ana düşünce, köylülerin soylular boyunduruğundan kurtulabilmeleridir (çev.)

kardeş ellerini uzatarak kendilerini de yıkıma uğramış göstermektedirler; çünkü, sömürülenlerin karşılarına topları dizmekten, ayaklar altında sürüklenenlere sövüp saymaktan vazgeçememektedirler. Alçaklıklarının uyandıracağı nefretten çekinmektedirler! Göstermeye çalıştıkları bu esirgemezlik, onlara da anlam verilemez bir şeymiş gibi görünmektedir; şaşırtıcı, nerdeyse doğaüstü bir durumdur bu; ister istemez insanın gözleri yaşarmaktadır. Bu, yalnızca kuşku uyandırıcı kimi sezgilere sahip olduğunu kanıtlamaktadır insanın. İnsanları böylesine kendilerinden geçiren şey sanattır. —İnanmışların her toplantısında, çıkarlarının savunulduğunu sanan insanların nasıl kolayca harekete geçirilebildikleri gözlenebilir. Bir kişiden çok olduklarını görünce, en acımasız tefecilerin bile gözleri yaşarır: Ne kadar kalabalık olurlarsa, o kadar haklı olacaklarını sanırlar. Genelde, yalnızca çıkarların gözetilmesi yeterli olmaktadır, insancıl bir tepki kimseden beklenemez. 19'uncu yüzyıl natüralistlerinin tiyatrodaki en büyük kozları acıma duygusuydu. Katı sömürücüler ve soysuz yardakçıları çok pahalı simokinler içinde, ateş pahası koltuklarda oturarak, evlilik dışı gebe kalan zavallı Rose Bernd'in kara yazgısına gözyaşı döküyorlardı. Ne olmuştu? İnsan insana iyi niyet ve hoşgörü ile mi yaklaşmaya başlamıştı? Barbarlık çağı bitmiş miydi? Katil beşinci buyruğu[1] mu almıştı? Ezenler bir

(1) Musa'nın on buyruğundan cinayeti yasaklayanı (çev.)

an için boş bulunup, ezilenlerin çektikleri acıları görmeye mi başlamışlardı? Yalnızca düşüncede de olsa, öyle mi olmuştu gerçekten? Kesinlikle hayır. Natüralistti onlar. Yansıtılan her şey doğanın ta kendisiydi. O kızcağızın gebe kalmasını doğa gerektiriyordu. Kızın meyvesini yok etmesi, bu nedenle de cezalandırılması doğanın gereğiydi. Toplumsal olaylar, doğal olaylar diye açıklanıyordu. Katilin katlanılmaz acılarla yanıp tutuşması için işlediği cinayete pişman olmasına gerek yoktu; çünkü cinayet de tıpkı çekilen acılar gibi doğaldı. O insan bağıra-çağıra ağlarken, ya da bağıra-çağıra ağlamayı oynarken, onunla birlikte acı çekenlerden daha doğal göstermiyordu kendisini. Çünkü buna gözyaşı dökenler, halkın büyük bölümünün kodesle düşkünler yurdu arasında seçme yapmasını isteyerek, halkın büyük bölümüne cinselliği yasaklayan toplumsal koşullara dört elle sarılmışlardı. En azından kodesi seçemez miydi Rose Bernd? Sözkonusu oyunda olmasa da, bir başka oyunda gerçekleşemez miydi bu söylediğim? Çeyrek yüzyıl sonra tepki uyandıran oyunlar çıktı ortaya; çünkü o oyunlar doğum sancılarını yadsımayı üstlenmişlerdi! Tepki gösterenler çıkarlarını kollamaya mı başlamışlardı, seyircideki bu asıl seslenilmesi gereken genel-insancıl içgüdü belirmiş miydi?

Tepki gösterenlerin çıkarlarından vazgeçmediklerini ve genel-insancıl bir tavrı benimsemediklerini görmek için, son çeyrek yüzyılın toplumsal tarihini araştırmamız gerekir. Ege-

men sınıf yeni bir dengeye ulaşmıştı; burjuva çevreleri, kısmen de olsa derebeylik kalıntısı çevrelerin yerine geçmişti; araştırılabilir nedenlerle doğum sancısı eski önemini yitirmişti (ussallaştırma «rasyonalizasyon», savaş tekniğinde değişmeler ve benzerleri), ama giderek hızla yayılan yoksulluk doğum sancısının ortadan kaldırılması tartışmalarını yoğunlaştırmaktaydı. Egemen sınıf, hızla artan, yayılan nüfusa yeni alanlar açmak için savaş serüvenlerine atılmaktan başka çıkar yol görememekteydi: Son savaş boşuna olmuştu; egemen sınıf uluslararası ölçüde başarısızlığa uğramıştı, yani, zafer kazanan ülkelerin burjuva sınıfları da karşılaştıkları toplumsal sorunların altından kalkamıyorlardı. Peki, yoksul kitlelerdeki doğum sancısının ortadan kaldırılmasını savunan oyunların uyandırdığı trajik etki nasıl ortaya çıkıyordu? Üstelik de egemenleri, ya da egemen toplum düzeninin korunmasını çıkarları doğrultusunda görenleri etkiliyordu o oyunlar. Bu etkiyi doğuran neden, durumun görünüşte değiştirilemez oluşuydu. Gerçekte burjuva sınıfı doğurganlığı sınırlamadan varlığını sürdüremezdi. Trajik etkilenme kimin için sözkonusu olamazdı? Doğurma özgürlüğünü sürdürme olanağını görenler, yani doğum kontrolünü gerektiren durumların korunmasından yarar ummayanlar için böyle bir etkiden söz etmek olanaksızdı. Egemen sınıfların iyiden iyiye bencilce çıkarlarını göz önüne almazsak, durum kesinlikle değiştirilemez değildir: Egemen toplum düze-

ninin köktenci (radikal) bir anlayışla değiştirilmesi halinde yoksulluk da ortadan kaldırılmış olacaktır. Tepki gösteren insan, bir sanat serüveniyle çıkarlarından uzaklaştırılmış değildi kuşkusuz; tam tersi, gösterilen tepkiler onun çıkarınaydı, çünkü bu tepkilerle birlikte onun yararına olan, yalnızca onun yararına olan bir durumun değişmezliği de onaylanmış oluyordu.

2.

Böylece yazarlar, toplumsal bakımdan taşıdıkları işleve, temsil ettikleri ya da etkiledikleri belirli sınıflara, toplumu değiştirmeyi öngören yöntemlerin mi, yoksa toplum düzenini onaylayan tutumların mı sorumluluğunu taşımayı üstlendiklerine, ya da böylesine sorumlulukların ağırlığını taşıyıp taşımayacaklarına göre değerlendirilmeli ve çözümlenmelidirler —bir de, her yazar kendi ürünleriyle değerlendirilebilir, yapıt kümeleriyle ilişkisi koparılarak, her yazarın toplumla ilişkisi kurulabilir. Çünkü toplumun içinde bulunduğu bunalım dokunulmaz bir şey değilken, eleştiri nasıl dokunulmaz olabilir? Genel olarak kişiliklerini gereksinmelerimizi, isteklerimizi yanıtlamayanların, kişiliklerinin değerlendirilmesi yolundaki talepleri nasıl karşılanabilir? Nasıl olursa olsun onların kişilikleri, bize ne! Kartalların yaşamak için su içmek zorunda kaldıklarını herkes bilir, ama sözünü ettikleri gibi, su üzerinde süzülerek uçsa-

lar da —suyun derinliklerindeki balıklar için ne yapabilirler ki? Onların taleplerine karşı çıkmak için ne bu görüntülere, ne de böyle düşüncelere gerek var; hele böylesine önemli sorunların çözümünü talep etmenin büyük kitlelerin varoluşu için temel koşul olduğu günümüzde hiç gerek yok buna. Ama kuşun uçuş tarzı derinliklerdeki durumu açığa vurmaktadır, çünkü derinliklerin düzeni bu uçuşu büyük ölçüde etkilemektedir. Günümüzde bir düşüncenin derinliği, etkilediği toplumsal tabakanın derinliğiyle ölçülebilmektedir. Önemli olan yalınlık değildir (çatlaklarla dolu bir mekânda yalın olarak ne biçimlendirilebilir ki), karmaşıklık sözkonudur — yani her farklılaşma ortadan kaldırılmalıdır. Bu bakış, fiziğin yumruklarıyla ezilir, somut olarak algılanabilen, somut olarak algılanabilenle tamamlanabilir; yani belirtiler, başka türden belirtilerle desteklenmemelidir. Böylesine bir yöntem ortak çalışmayı, karşılaştırmalı bir araştırma tarzını, karşılıklı denetimi ve insanlığı bütünlüğü içinde (ama çelişmelerle dolu bir bütünlük olarak) kavrayan bir yaşam kavramını gerektirir. Böylece sürekli bir bunalıma saplanılmış, eleştiri hemen hemen bireyin varoluş koşulu haline gelmiştir. Bu amaçla, zekânın yerini neyin tutacağının saptanması gerekmektedir (ve bu saptamada anlaşmaya varmaya çalışılmalıdır.) Çünkü bu dünyayı doğrulukla kavrayamayan ve kavrayamamasından da kâr umanların ortaya attıkları «ışık saçan birey» kavramı (kâr amacıyla kullanılsa da) çok kul-

lanışsız, yalnızca tat verme özelliğinden hiç yakasını kurtaramayacak bir kavramdır. Çalışkanlığın yerini akıl almalıdır; daha doğru değişle, tasarı karmaşasının ve tasarımların herbirinin bir yere kadar açık-seçik olarak sınırlandırılabildiği bir noktadan hareket edilmelidir; üstelik bu tasarımlar genel kalıplara sokulmamalı, belirli insan kümelerine ait çıkarların dökümü olarak tasarlanmalıdır. Yazarların da öteki insan kümeleri gibi bir küme olduğu, tasarımlarıyla çıkarlarını kolladıkları yolundaki yüzeyde izlenime hiçbir zaman saplanmamalıdır. Çünkü o zaman bu «küme», özgür ortamda öteki bütün kümelerin üstüne yerleşir, yazarlar küme'sine karşıt bir küme oluşmaz ve yazarlar yeniden denetimsiz kalarak, yani bir ilişkiler sistemine bağlı kalmaksızın ürün vermeye başlarlar. Edebiyatın, toplumun «güzel» yazabilen bölümünün ürünü olarak değerlendirilmesi, toplumun belli bir katına, yani burjuva sınıfına kesinlikle bağımlı görülmesi durumunda bile, edebiyatçılar küme'sini, bağlı olduğu söylenen sınıf gibi topyekûn «çöplenen», bu nedenle de sözbirliği içinde çabalayan bir küme olarak düşünmek gerekmez; «zekâların» titizlikle denetlenmesi gereklidir. Burada tam tersi olarak, bireysel bir tutumu önermekteyim. Çünkü, öteki bireyselliklerle sınırlı olmak koşuluyla bireysellik, belli kümelerin çıkarlarını ne derece kavramış olduklarını göstermekle kalmaz, aynı zamanda çeşitli kümelerin çıkarları arasmdaki farklılaşmaların da bir göstergesi olur. Çünkü,

burjuva sınıfı yalnızca birlik içinde değil, aynı zamanda da farklı biçimde gelişmiş bir sınıftır.

ELEŞTİREL TAVIR

Eleştiriyi ölü, verimsiz bir şey olarak, yani bir canavar gibi görmek tümüyle yanlış. Bay Hitler, eleştiriye böylesine bir anlayışla yaklaşılmasını yaygınlaştırmak istiyor. Gerçekte eleştirel tavır, verimli, insan onuruna yakışan tek tavırdır. O, işbirliği, ilerleme, yaşam demektir. Eleştirel tavır olmadan sanattan gerçek tadı almaya olanak yoktur.

Varoluşumuzun çoktandır bir politika sorununa dönüştüğü günümüzde, şiirin üretimi ve tüketimi akla uygun bütün eleştiri ölçütlerinin devreden çıkarılmasına bağlıysa, bundan böyle şiir yazılamaz. Duygularımız (içgüdülerimiz, heyecanlarımız) iyice pisliğe bulandı; duygularımız belirgin çıkarlarımızla sürekli kavga halinde.

Eleştiri sanattan tat almaya engel değildir; çünkü eleştiri gülünç, kusturucu bir beğenmezlik anlamına gelmez hiçbir zaman. Eleştirel bakışla sanattan tat alma yeteneği olmadan, burjuva kültüründen kalan mirasa işçi sınıfı el koyamaz. Tarih bilinci olmadan işçi sınıfı sanattan tat alamaz; tarih bilinci ise

eleştiri bilinci demektir, bu konu üstünde durmaya değer. Zaman içinde adı kötüye çıkan bir şeyin, önceleri göklere çıkarılmış olduğunu anlayabilmek gerek; bu göklere çıkarma eylemi içinde, o şeyin kendisi yok olup gitmiştir, kelimenin tam anlamıyla ondan artık tat alınamaz.

NE YAPMALIYIZ?

Sanattaki ilerici özellikleri ayırıp, bunlardan yola çıkmalıyız. Bu konuyu çözümlemek zorundayız; sanatın işimize yarayan niteliklerini iyice araştırmalı, bu niteliklerden yararlanılmasını salık vermeliyiz. Hızla gelişen bir toplumun gereksinmelerine ters düşen bir sanat anlayışını dostça eleştirmek zorundayız. Yalnızca üslup sorunu, ya da bir beğeni sorunu olarak düşünülen bir sanat anlayışı uzun ömürlü olamaz.

Sanat, kimi *büroların* sanat tasarımlarını yapılara yansıtmakla yükümlü değildir. *Yalnızca çizmeler ölçüye göre yapılır.* Ayrıca politik alanda çok iyi yetiştirilmiş kişilerin sanat beğenileri de, yanıltıcı olabilir; sanatın ölçülerine ters düşebilir.

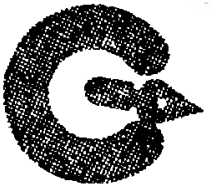
Sosyalist gerçekçilik bir üslup olarak düşünülmemelidir; bu kuralı kavrayabilecek bir

estetik eğitimden yoksun bulunanlar, yönet
de söz sahibi olmadan önce, eğitimden geçi
meli, estetik beğeni kazanmalıdırlar. Özell
sosyalist gerçekçiliği eleştirel gerçekçiliğin
karşıtı olarak tasarlamak, böylece ona *ele*
rel olmayan gerçekçilik damgasını vurmak
rici bir anlayıştır. Kuşkusuz bugün gerç
bir sanatı gereksiniyoruz. Gereksindiğimiz
nat gerçekliği yansıtırken, onu etkileyen ve
ğiştiren, geniş halk kitlelerinin yaşam kc
larım düzeltmeyi amaç edinen bir sana
Bundan sanatın sosyalist olması gerektiği
nucu çıkmaktadır. Çok doğal, apaçık bu.
gün gerçekliği kavramak, kavrayarak onur
ğişmesine katkıda bulunmak marksizmi,
yalist tutumu bilmeden olası değildir. Am
konu, sanat alanında bir üslup sorunu olı
tan çıkmıştır bugün. Bir yere kadar üslup
runudur; üslup olabildiği kadar yalın, ol
diği kadar anlaşılabilir olmalıdır; çünkü
yalizm kavgası bir avuç iyi eğitilmiş sana
manıyla, en zor «şifreleri» çözebilen birka
şiyle kazanılamaz. Ama söylediğim şu: Ü
olabildiği kadar yalın olmalıdır. Bilgi g
tiren belirli karmaşık süreçler, *iyice* yalı
tırılarak yansıtılamaz. Politik edebiyatt
güç anlaşılır çeşitli yapıtlar vardır ve bı
pıtlar çok gereklidir. Bu yapıtları giderel
ha çok sayıda insan, daha kolaylıkla an
bilecektir; çalışanların sokaklarda, işyerl
de, okullarda, dairelerde, partide eğitiln
süreci etkisini gösterdikçe, bu yapıtların

kolay anlaşılabilmesi mümkün olacaktır. Sonuç olarak, toplumu eleştiren, gerçekçi ve sosyalist *çeşitli türden* sanat eserlerini gereksinmekteyiz; gereksindiğimiz sanat eserleri anlaşılabilmeleri açısından, işlevlerinin farklılığı açısından çeşitli olmalıdır. Kuşkusuz bugün ajitasyon ve propaganda amacını taşıyan sanat yapıtları da gereklidir, ama bu türden yapıtlar klasik örneklere bağlı kalınarak üretilmiş olmayabilirler...
1953 yılları

SANAT VE AHLÂK

Sanatın tanımına ahlâkî ölçütleri sokmaya hep çalışılmıştır. Kullanışlı bir tanım değil bu. Daha iyisi, ahlâkî ve ahlâk dışı sanattan söz edilmelidir. Çünkü böyle yapılmazsa, sanatsal açıdan yetersiz ürünleri taşıdıkları ahlakî amaç nedeniyle övmek gerekecektir. (Gerçekte, sanatsal açıdan yetersiz yapıtlar yöneldikleri ahlâkî amaçları da gerçekleştiremezler.) Toplum sanat dolu ürünlerden pay çıkarabilir, toplumun bin kolu vardır. Bugün için birkaç zorunlu, güncel ihtiyaç karşılanır, birkaç yıl beklenirse, ahlâk dışı sayılanlar belirli bir zaman aralığıyla tarihî olarak değerlendirilebilirse, sanat bundan yararlanacak, yeni açılımlar kazanacaktır.

GÜNEBAKAN YAYINLARI

● SOSYALİST GERÇEKÇİLİK VE TOPLUM/

Bertolt Brecht'in, Türkçe'de ilk geniş kapsamlı yapıtı. Yayımlandığı günden başlayarak, son bir yılın bütün sanat tartışmalarına yön veren bu kitap, okurlarca da büyük bir ilgiyle karşılanmış, kısa zamanda tükenmiştir. «Sosyalist Gerçekçilik ve Toplum» Brecht'in gençliğinden ölümüne, en önemli sanat yazılarını, polemiklerini, tiyatro anlayışını simgeleyen «Tiyatro İçin Küçük Organon» adlı başyapıtını içermektedir. Kitabın sonuna açıklamalı kişiler-yapıtlar-kavramlar sözlüğü eklenmiştir.

«Brecht'in **Sosyalist Gerçekçilik ve Toplum** kitabını Ahmet Cemal'le Kayahan Güven çevirmişler dilimize. Gerçek bir sosyalist yazarın kendi sanatı, değişik düşün konuları üzerindeki görüşlerini anlamak isterseniz bu kitabı alıp okuyacaksınız.» (Oktay Akbal/Evet Hayır/Cumhuriyet gazetesi, 1976)

YENİ BASIMI HAZIRLANIYOR

GÜNEBAKAN YAYINLARI

- GİDENLER DÖNMEYENLER/
  Usta hikâyecimiz Hulki Aktunç'un bu yapıtı 1976 yılının toplu edebiyat değerlendirmelerinde bütün eleştirmenlerce, son dönemlerin en başarılı kitaplarından biri olarak değerlendirildi. Büyük bir kentleşme hareketinin iç yüzünü, sınıflar arasındaki tarihî çatışmayı, Türkiye'nin bugünkü dramatik ortamını bu hikâyelerde bulabilirsiniz.

- KANLI SÖYLENTİ/
  Faşizmin bireysel dünyaları, tıpkı toplumsal ortamlar gibi nasıl yıkıp geçtiğini, hangi korkunç açmazlara yol açtığını tanıtlayan kusursuz bir roman işçiliği, Siegfried Lenz'in büyük yapıtını, Mehmet Tim, üslûp özellikleri gösteren başarılı bir dille Türkçeye kazandırdı.

- BİR AŞK/
  Yönsüz tutkular seline kapılmış bir burjuvayla, mutsuz ve yaşamının isterlerine boyun eğmiş, atılımsız bir sokak kızının, edebiyat değeri çok üstün, psikolojik çözümleri, Dino Buzzati'nin bu güzel romanında dile getiriliyor. Yaşar İlksavaş'ın arı çeviri diliyle.